

” SE TOSIAAN VAIHTELEE.. SE ELÄMÄNKULKU ”

**Lastensuojelun jälkihuolto ja palvelut Ylä-Pirkanmaan
seutukunnassa**

MERJA SAUKKO
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2008

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

SAUKKO MERJA: ”SE TOSIAAN VAIHTELEE.. SE ELÄMÄNKULKU”. Lastensuojelun jälkihuolto ja palvelut Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa.

Pro gradu -tutkielma, 80 s., 1 liitesivu.

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2008

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun jälkihuoltoa nuoria itsenäistävänä ja yhteiskuntaan sopeuttavana keinona sekä sen palveluja Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa, johon kuuluu yhteensä seitsemän kuntaa (Juupajoki, Kuru, Mänttä, Orivesi, Ruovesi, Vilppula ja Virrat). Tutkielma on laadullinen tutkimus, jonka aineistonkeruu on toteutettu teemahaastattelu -menetelmällä. Tutkielmaa varten on haastateltu yhteensä yhdeksää Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueen kunnan sosiaalityöntekijää. Tutkielman analyysi on toteutettu aineistolähtöisellä sisällönanalyysi – menetelmällä.

Tutkielman tarkoituksena on ollut tarkastella Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella tarjottavien lastensuojelun jälkihuoltopalvelujen sisältöä, palvelujen kehittämismahdollisuuksia sekä sijaishuollon vaikuttavuutta jälkihuoltovaiheessa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkielmassa selvitetään laaditaanko alueen kunnissa nuorille jälkihuoltosuunnitelmat ja millaisia työmenetelmiä sosiaalityöntekijät käyttävät jälkihuoltotyössä. Lisäksi tutkielmassa selvitetään seutuyhteistyön mahdollisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä jälkihuollon alalla. Vaikuttavuuden tematiikkaa tutkielmassa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden subjektiivisesta näkökulmasta.

Tutkielman tulosten mukaan jokainen Ylä-Pirkanmaan alueen kunta järjestää jälkihuoltopalvelunsa itsenäisesti, eikä alueiden kunnissa tehdä seudullista yhteistyötä jälkihuoltopalvelujen suhteen. Jälkihuoltoa ei ohjeisteta alueen kunnissa erikseen, joten kuntien sosiaalityöntekijöillä on paljon päätösvaltaa tarjottujen palvelujen sisällön ja toteuttamisen suhteen. Tämä näkyy esimerkiksi kuntien välisinä eroina jälkihuoltosuunnitelmien laatimisen suhteen. Jälkihuoltopalvelujen, kuten tukihenkilöiden ja tukiasuntojen, puutetta sosiaalityöntekijät paikkaavat soveltamalla muita palvelumuotoja jälkihuoltonuorten käyttöön. Ylä-Pirkanmaan seutukunta voisi hyötyä jälkihuollon alalla toimivasta alueellisesta sosiaalityöntekijästä, joka tapaisi nuoria säännöllisesti ja koordinoisi alueen jälkihuoltopalveluja.

Tutkimuksen tulosten mukaan pienissä kunnissa asiakasmäärät ovat pieniä, joten sosiaalityöntekijät voivat räätälöidä jälkihuoltonuorille yksilöllisiä palveluja nuorten omista lähtökohdista katsoen. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että heille ei ehdi muodostua kokemuksen tuomaa rutiinia, joten sosiaalityöntekijät kokevat asiantuntemuksensa osin puutteelliseksi, ja he tarvitsevat lisää tietoa ja koulutusta jälkihuoltotyön tueksi. Sijaishuollon vaikuttavuudesta alueen sosiaalityöntekijät olivat lähes yksimielisiä. Sijaishuollon merkittävyys näkyy jälkihuoltonuorten kohdalla siten, että he ovat yleensä saaneet peruskoulun suoritetun ja heidän syrjäytymiskiarteensa on onnistuttu katkaisemaan.

Avainsanat: jälkihuolto, nuori, lastensuojelu, vaikuttavuus, laadullinen tutkimus.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO JA AIKAISEMPI TUTKIMUS	4
2.1 LASTENSUOJELUN JA JÄLKIHUOLLON MÄÄRITTELYÄ.....	4
2.2 AIKAISEMPI TUTKIMUS	8
2.2.1 Sijaishuollon tutkimus.....	10
2.2.2 Jälkihuoltoa käsittelevät lisensiaatin työt ja väitöskirjat	11
2.2.3 Jälkihuoltoa käsittelevät pro gradu -tutkielmat.....	13
2.2.4 Jälkihuoltoa käsittelevät hankkeet ja selvitykset	17
3 JÄLKIHUOLLON JÄRJESTÄMINEN JA MENETELMÄT SUOMESSA	22
3.1 JÄLKIHUOLLON JÄRJESTÄMINEN SUOMESSA.....	22
3.2 JÄLKIHUOLTOTYÖN OHJEITA.....	24
3.2.1 Jälkihuolto-opas ja laatuksiteerit	24
3.2.2 Lastensuojelun käsikirja	27
3.3 JÄLKIHUOLTOTYÖHÖN SOVELTUVIA MENETELMIÄ	27
3.3.1 Itsenäistyvän nuoren roolikartta	27
3.3.2 Umbrella -työkirja	28
3.3.3 Läheisneuvonpito.....	28
3.3.4 Muita jälkihuoltotyöhön soveltuvia työmenetelmiä	29
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	31
4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	31
4.2 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO	32
4.2.1 Teemahaastattelu.....	32
4.2.2 Tutkimusaineisto	33
4.3 ANALYYSISSÄ KÄYTETTY MENETELMÄ	36
4.3.1 Laadullinen tutkimus	36
4.3.2 Sisällönanalyysi menetelmänä.....	38
4.3.3 Tutkielman analyysin toteuttaminen.....	39
4.3.4 Analyysin eteneminen	40
5 JÄLKIHUOLTOPALVELUT YLÄ-PIRKANMAAN SEUTUKUNNAN ALUEELLA	43
5.1 YLÄ-PIRKANMAAN SEUTUKUNTA ALUEENA	43
5.2 RÄÄTÄLÖITYÄ PALVELUA.....	45
5.3 JÄLKIHUOLTOSUUNNITELMIEN EROT	47
5.4 JÄLKIHUOLLOSSA KÄYTETTÄVIÄ MENETELMIÄ	49
6 JÄLKIHUOLTOPALVELUJEN KEHITTÄMINEN YLÄ-PIRKANMAAN SEUTUKUNNAN ALUEELLA	51
6.1 JÄLKIHUOLLON KEHITTÄMISESTÄ.....	51
6.2 JÄLKIHUOLTOPALVELUJEN KEHITTÄMINEN ALUEEN KUNNISSA	54

6.3 ALUEELLINEN YHTEISTYÖ JA JÄLKIHOULLON PALVELUJEN KESKITTÄMINEN.....	55
7 SIIJAISHUOLLON VAIKUTTAUVUUS SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA	59
7.1 VAIKUTTAUVUUDEN KÄSITE.....	59
7.2 SIIJAISHUOLLON VAIKUTTAUVUUS YLÄ-PIRKANMAAN KUNNISSA.....	61
8 YHTEENVETO JA POHDINTAA.....	65
8.1 YHTEENVETO.....	65
8.2 TULOSTEN MERKITYS	67
8.3 TULOSTEN LUOTETTAVUUDESTA JA YLEISTETTÄVYYDESTÄ	68
8.4 JATKOTUTKIMUS.....	70
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	72
LIITTEET	81
LIITE 1: TEEMAAHAASTATTELURUNKO	81

Liitteet:

Liite 1. Teemahaastattelurunko.....	81
-------------------------------------	----

Taulukot ja kuviot:

Kuvio 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret Suomessa.....	6
Kuvio 2. Tutkielman paikantuminen jälkihuollon tieteellisen tutkimuksen kenttään.....	17
Kuvio 3. Jälkihuollon kriteerit.....	25
Kuvio 4. Jälkihuollon osa-alueet.....	26
Kuvio 5. Induktiivisen ja deduktiivisen sisällönanalyysin muodostaminen.....	39
Kuvio 6. Esimerkki aineiston pelkistämisestä luvussa 5.2 Rääätälöityä palvelua.....	41
Kuvio 7. Esimerkki aineiston ryhmittelystä luvussa 5.2 Rääätälöityä palvelua.....	41
Kuvio 8. Ylä-Pirkanmaan seutukunta.....	44
Taulukko 1. Lastensuojeluasiakkaiden määrät Ylä-Pirkanmaan alueella keväällä 2007.....	45

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen lastensuojelun jälkihuollon palveluja Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa, johon kuuluu yhteensä seitsemän kuntaa: Juupajoki, Kuru, Mänttä, Orivesi, Ruovesi, Vilppula sekä Virrat. Ylä-Pirkanmaan alue on maaseutumainen seutukunta, missä välimatkat ovat pitkiä ja asiakasmäärät pieniä, mikä luo omat haasteensa lastensuojelutyöhön. Tutkielman tarkoituksena on käsitellä pienten kuntien mahdollisuutta vastata lakisääteiseen jälkihuoltovelvoitteeseen sekä tarkastella palvelujen kehittämistä alueella. Tutkielmani teon rahoitukseen osallistui Virtain kulttuurintutkimusasema myöntämällään apurahalla.

Tutkielmaa varten olen haastattelut alueen kunnissa lastensuojelun parissa työskenteleviä yhdeksää sosiaalityöntekijää ja selvittänyt alueella tarjottavia jälkihuollon palveluja sekä niiden kehittämismahdollisuuksia. Tutkielmassa olen myös kiinnostunut sijaishuollon vaikuttavuudesta jälkihuoltovaiheessa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkielman haastattelut on toteutettu temahaastattelumenetelmällä ennakkoon laaditun temahaastattelurungon avulla (Liite 1). Aineiston analyysi on toteutettu laadulliseen tutkimukseen kuuluvalla sisällönanalyysi -menetelmällä. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu jälkihuollon palvelurakenteen sekä jälkihuoltoa varten kehitettyjen menetelmien ympärille.

Kiinnostukseni lastensuojelun jälkihuoltoa kohtaan heräsi opintojeni yhteydessä tutustuessani lastensuojelun tutkimukseen. Lastensuojelukirjallisuutta lukiessani huomasin, että jälkihuoltoa on tutkittu maassamme hämmästyttävän vähän. Lisäksi käytännön lastensuojelutyön yhteydessä olen huomannut, että jälkihuoltoon oikeutetut nuoret jäävät usein muiden lastensuojelun asiakkaiden varjoon ja sosiaalityöntekijät kokevat jälkihuollon epämääräisenä osana lastensuojelutyötä.

Kiinnostuin varsinaisesti tutkielmani aiheesta Orivedellä keväällä 2007 sosiaalityön käytännön opetuksen jakson aikana. Opetusjakson ohjaajanani toimi alueen seutusosiaalityöntekijä Tiina Leminen-Harju, ja hänen kanssaan tutustin alueen kuntiin sekä niissä tehtävään lastensuojelun sosiaalityöhön. Olin mukana alueen lastensuojeluhankkeen Lasten 7:n kokouksissa ja aloin pohtia pienien, syrjäseudulla sijaitsevien kuntien mahdollisuutta saada tukea lastensuojelun erityispalvelujen kehittämisessä. Tällä hetkellä työskentelen Helsingin kaupungilla lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja asiakkainani on myös jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria, joten jälkihuollon kehittäminen kiinnostaa minua myös nykyisen työni näkökulmasta.

Lastensuojelu on tutkimuksellisesti ajankohtainen aihealue, joka herättää yhteiskunnallista keskustelua. Lastensuojelun ajankohtaisuus ilmenee säännöllisenä ja ajoittain kiivaana sanomalehtikirjoitteluna. Esimerkiksi Helsingin Sanomat kirjoittaa 28.12.2007 lastensuojelusta otsikolla ”*Pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä vaarantaa lastensuojelulain uudistuksen*” seuraavalla tavalla: ”Pätevistä sosiaalityöntekijöistä on tulevaisuudessa pääkaupunkiseudulla entistäkin huutavampi pula. Entistä useampi lastensuojelun tehtävä on nyt säädetty pätevälle työntekijälle sosiaalityöntekijälle. Uuden lastensuojelulain toteutuminen pääkaupunkiseudulla riippuu pitkälti siitä, saadaanko päteviä sosiaalityöntekijöitä lisää...”

Kuntia on kritisoitu sanomalehtikirjoittelussa jälkihuoltovelvoitteen laiminlyönnistä. Helsingin Sanomat kirjoittaa 18.9.2006 otsikolla ”*Suurin osa kunnista laiminlyö jälkihuoltovelvoitetta*”: ”Suurin osa kunnista laiminlyö velvoitettaan huolehtia lastensuojelun asiakkaina olleista 18 vuotta täyttäneistä nuorista. Jälkihuoltoa ei järjestetä joko lainkaan tai se on niin vähäistä, ettei se toteuta lain tarkoitusta... Heikoin jälkihuollon tilanne on Stakesin mukaan niissä kunnissa, joissa sosiaalityöntekijät hoitavat jälkihuoltoa muiden tehtäviensä ohella.”

Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan vuoden 2008 alusta ja se laajensi kuntien jälkihuoltovelvoitetta. Uuden lain myötä kunnat ovat velvollisia tarjoamaan jälkihuoltoa lastensuojelunasiakkaille myös avohuollon tukitoimena tehdyn sijoituksen päätyttyä, jos sijoitus on kestänyt yli puoli vuotta ja kohdistunut yksinomaan lapseen (LsL 75§). Lastensuojelutyö herättää keskustelua varmasti tulevaisuudessakin, tosin vuoden 2008 alusta voimaan tulleen lastensuojelulain vaikutukset kuntien jälkihuoltotyöhön näyttäytyvät vasta tulevaisuudessa. Tutkielmassani rajaan jälkihuollon tarkastelun 18–21 -vuotiaiden itsenäistyvien nuorten kohdalle.

Sosiaalipoliittisen ja sosiaalityön tutkimuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on omalta osaltaan tuoda vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta näkyviin (Granfelt 2000, 105). Tutkielmani aihealue, lastensuojelu ja jälkihuolto, paikantuu sosiaalityön tutkimuksen alaan, mutta lastensuojelua voidaan tarkastella myös laajemmassa hyvinvointipoliittisessa kontekstissa. Esimerkiksi Tarja Pösö (2007) tavoittaa artikkelissaan eri tavoin lastensuojelua painottavia järjestelmiä ja näin kytkee lastensuojelun osaksi sosiaalipoliittista tarkastelua.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on tarkasteltu viime vuosina runsaasti nuoruuden ja syrjäytymisen tematiikkaa. Tutkimuksellista mielenkiintoa viime vuosina on osoitettu nuorten syrjäytymisen syihin ja ehkäisyyn (ks. esim. Määttä 2007). Tutkimusten mukaan nuoren

kehityksen käännekohtissa, kuten aikuistumis- ja itsenäistymisvaiheessa, saattaa tapahtua sellaisia asioita, jotka edesauttavat nuorten syrjäytymistä (Linnossuo 2004, 21). Huolta herättää se, että suuri osa nuoria aikuisia katoaa johonkin koulutus- ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ulottumattomiin ja syrjäytyneiden nuorten määrä kasvaa koko ajan. Helsingin Sanomien artikkelin (16.3.2008) mukaan syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia nuoria on maassamme noin 65 000 ja määrä kasvaa vuosittain noin tuhannella. Jälkihuoltoon oikeutetut nuoret kuuluvat tähän itsenäistyvien ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ikäryhmään, joten tutkielmani linkittyy sosiaalipoliittiseen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kenttään tarkastelemalla osaltaan, voidaanko palveluilla ehkäistä jälkihuoltoon nuorten syrjäytymistä.

Tutkielmani rakentuu seuraavalla tavalla. Luvussa 2 tarkastelen lastensuojelun ja jälkihuollon sisältöä sekä lastensuojelun ja erityisesti jälkihuollon aikaisempaa tutkimusta. Luvussa 3 tarkastelen jälkihuollon palvelurakennetta vertaamalla eri kuntien jälkihuoltopalveluja sekä tarkastelemalla jälkihuoltoa varten kehitettyjä sosiaalityön menetelmiä. Luvussa 4 esittelen tutkimusaineistoni, aineistonkeruu- sekä käyttämäni analyysimenetelmän. Luvussa 5 tarkastelen jälkihuollon palveluja Ylä-Pirkanmaan alueella. Luvussa 6 selvitän palvelujen kehittämismahdollisuuksia ja luvussa 7 tarkastelen alueen jälkihuoltopalveluja sijaishuollon vaikuttavuuden näkökulmasta. Luvussa 8 esitän tutkielmani johtopäätökset sekä pohdin jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

2.1 Lastensuojelun ja jälkihuollon määrittelyä

Tässä luvussa määrittelen tutkielmani kannalta merkittävät lastensuojelun ja jälkihuollon käsitteet. Tarkoitukseni on sijoittaa jälkihuolto osaksi kunnallisen lakisääteisen lastensuojelutyön laajaa kontekstia. Rajausteknisistä syistä keskityn kuitenkin tutkielmassani jatkossa ainoastaan jälkihuollon tarkasteluun ja jätän lastensuojelun määrittelemisen sekä tarkastelun tähän osioon.

Lastensuojelu on käsitteenä hyvin moninainen sekä laaja-alainen, joten se voidaan määrittellä ja luokitella lukuisin eri tavoin (Heino 1997, 23). Kaikkein laajimmassa merkityksessään lastensuojelutyön voidaan käsittää tarkoittavan kaikkea sitä työtä ja toimintaa, jota yhteiskunnassa tehdään lasten ja lapsiperheiden kanssa heidän hyvinvointinsa edistämiseksi (Peltonen 2003, 137). Näin ollen lastensuojelutyöksi voidaan laskea erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden ja järjestöjen tekemä työ sekä kuntien koulutoimessa ja terveydenhuollossa välillisesti tehtävä lastensuojelutyö.

Tarja Pösön (2007, 72) mukaan lastensuojelun ytimessä on aina lasten ja perheen hyvinvointi sekä suojeleminen, mutta toisistaan voidaan erottaa hyvinvointipainotteinen lastensuojelu ja suojelemaan pyrkivä lastensuojelu. Hyvinvointipainotteinen lastensuojelu pitää suojelemaan yhtenä, mutta ei ainoana lastensuojelun tehtävänä, tähdäten laajempaan hyvinvoinnin edistämiseen. Suojelupainotteinen lastensuojelu sen sijaan korostaa ongelmatilanteiden ja riskien poistamista lasten elämästä. Pösö esittelee artikkelissaan Keith Pringlen (1998; ref. Pösö 2007, 73) tarkastelua lastensuojelusta osana hyvinvointimalleja ja näin hän tuo esille lastensuojelua sosiaalipoliittisesta näkökulmasta. Pringlen mukaan universaalien sosiaalipoliittisten mallien maat näyttävät toteuttavan hyvinvointipainotteista lastensuojelua, kun taas residuaalisen sosiaalipoliittisen mallin maat suojelemaan painotteista lastensuojelua. Tämän jaottelun perusteella Suomessa toteutettaisiin hyvinvointipainotteista lastensuojelua.

Lastensuojelutyö on vahvasti juridisesti säädeltyä. Lainsäädäntö antaa vaativalle työlle viitekehyksen sekä määrittää lastensuojelutyön toiminnan sisältöä (Sinko 2001, 129). Tärkein lastensuojelua säätelevä laki on lastensuojelulaki. Lastensuojelulain 11 §:n mukaan kunnan on

huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan. Pro gradu –tutkielmassani tarkastelen lastensuojelua kuntien sosiaalitoimessa tehtävän lakisääteisen lastensuojelutyön näkökulmasta, joten kolmannen sektorin toimijoiden osuus alueen kunnissa tehtävästä lastensuojelutyöstä rajautuu tutkielmani ulkopuolelle.

Lastensuojelulain 3 §: ssä säädetään lastensuojelun sisällöstä seuraavalla tavalla:

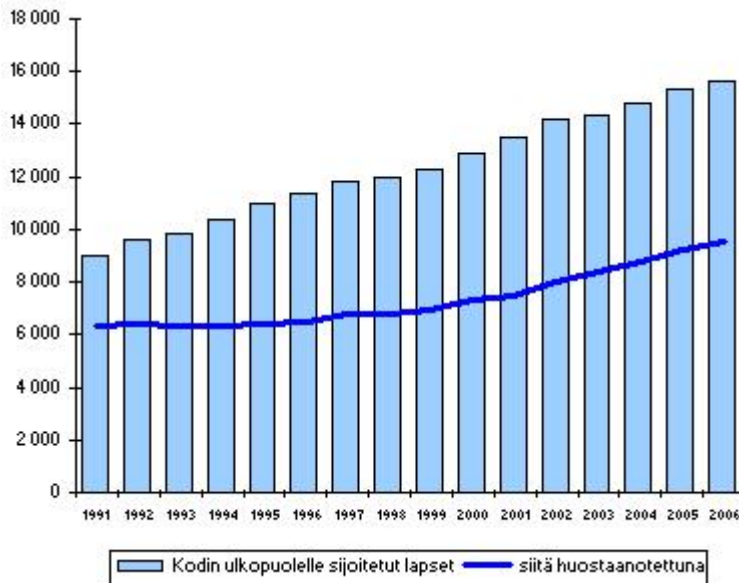
”Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi 2 luvussa tarkoitettua ehkäisevää lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.”

Lastensuojelutyössä painotetaan avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta. Lasta tai lapsiperhettä pyritään aina ensin auttamaan erilaisin avohuollollisin tukitoimin ennen voimakkaampia toimenpiteitä, kuten huostaanottoa ja sijaishuollon järjestämistä (Kangas 2004, 114). Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi lapsiperheiden kanssa tehtävä perhetyö (Saarnio 2004, 240), lapsiperheiden kotipalvelu, sekä lomaperhe- tai tukiperhetoiminnan järjestäminen. (Helsingin kaupunki 2008.)

Mikäli lapsi tai nuori vaarantaa omalla käyttäytymisellään tai kodin olosuhteet vaarantavat lapsen kehityksen ja terveyden, tulee kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen alkaa valmistella lapselle kodin ulkopuolista sijoituspaikkaa. Huostaanoton ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, mikäli avohuollon tukitoimet ovat olleet riittämättömiä ja sijaishuollon katsotaan olevan lapsen edun mukaista. (LsL 40§.) Kodin ulkopuolinen sijoitus voidaan järjestää lapselle joko perhe- tai laitoshoidossa tai muulla lapsen tarpeita edellyttävällä tavalla. (LsL 49§.) Muista pohjoismaista poiketen, Suomessa on suosittu enemmän laitossijoituksia perhehoidon sijasta (ks. esim. Pölkki 2004, 295–296). Tarja Pösön (2007, 78) mukaan Suomi muistuttaaakin laitossijoituksia suosiessaan enemmän Itä-Euroopan maita, kuten Romaniaa ja Tsekiä, eli maita, joihin ei tavallisesti ole haettu maassamme vertailupohjaa yhteiskuntapoliittisen tarkastelun yhteydessä.

Avohuollon tukitoimien ensisijaisuuden painottamisesta huolimatta Stakesin tilastojen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrät ovat kasvaneet suhteellisen tasaisesti 1990-luvulta lähtien ja todennäköisesti kasvanevat jatkossakin, kuten kuvioista 1 voi päätellä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kasvaneet määrät johtunevat osittain siitä, että laman aikana kunnat joutuivat säästämään ja karsimaan ennaltaehkäiseviä lastensuojelupalvelujaan päiväkodeissa ja kouluissa (ks. esim. Johansson 1994, 55).

Kuvio 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret Suomessa

Lähde: Stakes, Tilastot ja rekisterit, Lapsuus ja perhe, Lastensuojelu 2006

Stakesin tilastojen mukaan sijoitusten määrän kasvuvauhti on viime vuosina ollut 2-5 %:n luokkaa, vuonna 2006 kasvuvauhti oli 2 %. Vuonna 2006 kodin ulkopuolelle sijoitettuna Suomessa oli yhteensä 15 628 lasta ja nuorta. (www.stakes.fi) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän kasvaessa, kasvaa myös jälkihuoltopalveluihin oikeutettujen nuorten määrä ja näin ollen kasvaa myös kuntien paine järjestää jälkihuollon palveluja. Tutkielmani tarkoituksena on osaltaan vastata tähän kuntien palvelujen kehittämistarpeeseen.

Suomi ratifioi YK:n yleissopimuksen lasten oikeuksista kesäkuussa 1991 ja se saatettiin asetuksella voimaan saman vuoden elokuussa (SopS 59; L60/1991), joten myös kansainväliset sopimukset velvoittavat maassamme tehtävää lastensuojelutyötä. Yleissopimus muodostaa lapsen oikeuksien kansainvälisen standardin ja sen määräykset ovat sopimusosapuolia oikeudellisesti velvoittavia. Sopimukseen sisältyy neljä periaatetta, joiden tarkoituksena on

taata ja turvata lasten oikeuksien toteutuminen sopimuksen ratifioineissa yli kahdessa kymmenessä maassa. Sopimuksen periaatteet ovat:

1. Lasten mielipiteet ja näkemykset täytyy tuoda esille ja niitä täytyy kunnioittaa. Tämä periaate tarkoittaa sitä, että lasten mielipiteet ovat tärkeitä, ja että heidän näkemyksensä ja mielipiteensä on otettava huomioon. Lasten täytyisi saada osallistua niihin päätöksentekoprosesseihin, jotka vaikuttavat heihin, siinä määrin kuin se on mahdollista heidän ikänsä huomioon ottaen.
2. Lapsen oikeudet on taattava ilman minkäänlaista ”lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua”. (2 artikla)
3. Lapsilla on oikeus pärjätä elämässä ja kehittyä elämän kaikilla osa-alueilla, mukaan lukien fyysinen, henkinen, psykososiaalinen, kognitiivinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurisektori.
4. Lasten tarpeet täytyy asettaa etusijalle kaikissa toiminnoissa ja päätöksissä, jotka vaikuttavat lapseen tai lapsiin yleensä. Tämä koskee kaikkia päätöksiä, olivatpa ne sitten hallituksen, hallinto- tai oikeusviranomaisten tai perheen itsensä tekemiä.

Jälkihuollon tarkoituksena on turvata lapsen kehityksen ja itsenäistymisen vaatima tuki. Yhteiskunnan puuttuessa raskaimmalla mahdollisella tavalla lapsen elämään eli sijoittamalla lapsen kodin ulkopuolelle, on yhteiskunta myös velvollinen kantamaan vastuunsa loppuun saakka. Yhteiskunnan vastuu lastensuojelun asiakkaista ulottuu siihen asti, kunnes nuori on itsenäinen ja omillaan toimeen tuleva aikuinen. (Laaksonen 2004a, 10.)

Käytännössä jälkihuollolliset toimenpiteet käsittävät usein asunnon järjestämisessä ja opiskelun sekä taloudellisten asioiden hoitamisessa tukemista ja auttamista (Rousu & Holma 1999, 57–67). Lastensuojelulaissa jälkihuolto ei ole sijaishuollon alakäsite, vaan oma itsenäinen lastensuojelutoimenpiteiden vaihe. Jälkihuollon erottaa sijaishuollosta myös sen vapaaehtoisuus. Nuorella on oikeus jälkihuoltoon, mutta ei kuitenkaan velvollisuutta ottaa kunnan tarjoamia jälkihuollon palveluja vastaan. (Laaksonen 2004b, 260.)

Lastensuojelulain 75 §:ssä säädetään lapsen ja nuoren oikeudesta jälkihuoltoon. Laissa säädetään seuraavalla tavalla:

”Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitettulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitettun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.” (LsL 75 §)

Lastensuojelun jälkihuollon sisällöstä säädetään lastensuojelulain 76 §:ssä seuraavalla tavalla:

”Kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.” (LsL 76 §)

Kunnan on myös tuettava jälkihuollossa olevaa nuorta taloudellisesti itsenäistymiseen tarkoitettulla säännöllisellä tuella ja alkuavustuksella eli itsenäistymisvaroilla (LsA 6 c). Itsenäistymisvaroin nuorta autetaan esimerkiksi asunnon kalustamisessa tai ajokortin hankinnassa (ks. luku 6.1).

2.2 Aikaisempi tutkimus

Pro gradu –tutkielmassani käsittelem lastensuojelun jälkihuoltoa, joten tässä luvussa tarkastelen aiemmin tehtyä jälkihuollon tutkimusta. Esittelen kuitenkin aluksi myös lastensuojelututkimuksen kokonaisuutta ja näin paikannan jälkihuollon tutkimusta maassamme.

Lastensuojelun ollessa käsitteenä laaja-alainen, on lastensuojelututkimuskin hyvin kirjavaa ja moninaista. Lastensuojelun alaan kuuluva tutkimus käsittää esimerkiksi kysymyksiä sosiaalisten ongelmien synnystä ja ehkäisemisestä sekä yksilöllisempiä psykologisia tekijöitä käsittelevää tutkimusta. (Pölkki 2004, 282.) Törrösen (1999) mukaan lastensuojelututkimus alkoi yleistyä maassamme 1970 – luvulla.

Akateeminen lastensuojelun tutkimus on lisääntynyt Suomessa erityisesti 1990-luvulla. Tutkimuksissa on kuvattu esimerkiksi tilastollisesti lastensuojelun asiakkaistoa (ks. esim. Forssen 1993; Virtanen 1995), tarkasteltu lastensuojelun asiakkuutta sekä sen epämääräisyyttä (ks. esim. Heino 1997). Lisäksi lastensuojelututkimuksen yhteydessä on tehty etnografisia tutkimuksia lastensuojelulaitosten arjesta (ks. esim. Pösö 1993; Forsberg 1998; Törrönen 1999) ja tutkittu lastensuojeluasiakkaiden omaelämäkertoja (ks. esim. Eronen 2004). Myös lastensuojelutyön dokumentointi on herättänyt tutkimuksellista mielenkiintoa viime vuosina (ks. esim. Kääriäinen 2003). Jälkihuoltoa käsittelevä tutkimus on kuitenkin edelleen melko suppeaa ja tutkimus, jossa kartoitetaan alueellisia jälkihuoltopalveluja, on vähäistä.

Lastensuojelun kenttä on hyvin moniulotteinen, joten kattavaa katsausta kansainvälisestä lastensuojelututkimuksesta on hankala paikantaa. Eri tutkimusten tulosten vertailua vaikeuttavat eri maissa olevat erilaiset lastensuojelujärjestelmät, kulttuuritekijät sekä aineistojen moninaisuus (ks. Vinnerljung 1996). Näin ollen varsinaista lastensuojelun jälkihuollon tutkimusta ei voi paikantaa kansainvälisesti tämän tutkielman laajuudessa. Tutkielmani kannalta merkityksellisiä kansainvälisiä tutkimuksia ovat kuitenkin sijaishuollon vaikuttavuuteen ja sijaishuollon jälkeisen ajan tarkasteluun keskittyvät tutkimukset. Ruotsalaisen Bo Vinnerljangin (1996) mukaan seurantatutkimusta, jossa tarkastellaan sijoituksen päättymistä seuraavien olosuhteiden vaikutuksia ja elämässä selviytymistä sijaislasten kohdalla, ei kuitenkaan ole tehty kovinkaan paljoa.

Tutkielmani kannalta merkityksellisiä kansainvälisiä tutkimuksia ovat ne, joiden tulokset viittaavat siihen, että laitoksessa kasvaneilla lapsilla on enemmän oirekäyttäytymistä kuin perheisiin sijoitetuilla lapsilla (ks. esim. Roy ym. 2000). Huomionarvoinen on myös Bo Vinnerljangin tutkimus, jossa hän on verrannut toisiinsa sisaruksia, joista toinen asui biologisessa perheessään ja toinen sijaisperheessä vähintään viisi vuotta, ja löysi vain vähän eroja heidän aikuisiässä selviytymisessään (Vinnerljung 1996, 315). Tutkielmani kannalta merkityksellisiä ovat myös tutkimustulokset, joiden mukaan sijoitus näyttää parantavan lasten koulunkäyntiä huomattavalla tavalla (ks. esim. Fanshel & Shinn 1978) ja tulokset, joiden mukaan sijoitusta edeltävillä tekijöillä on voimakkaampi vaikutus lapsen tai nuoren riskikäyttäytymiseen kuin sijoitusajalla (ks. esim. Wolkind & Rushton 1994).

Jätän kansainvälisen lastensuojelututkimuksen tähän osioon, koska rajaan tutkielmani painopisteen suomalaisen lastensuojelun jälkihuoltoon. Mikäli resursseja olisi enemmän, olisi mielenkiintoista verrata sijaishuollon jälkeistä aikaa sekä tarkastella jälkihuollon toteuttamista

eri maissa. Tämä kuitenkin vaatisi aikaa vievän perusteellisen tutustumisen eri maiden lastensuojelujärjestelmiin, eikä se tutkielman rajauksen kannalta ole tässä yhteydessä mielekäästä.

2.2.1 Sijaishuollon tutkimus

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina hyvin monimutkainen ja vaikea asia. Sijaishuoltoa ja kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia on tutkittu hämmästyttävän vähän, kun ottaa huomioon aihealueen ristiriitaisuuden sekä tutkimuksellisen moninaisuuden. Erityisesti suomalaisia tutkijoita sijoitettujen lasten tutkimus on kiinnostanut vähän. Tarja Pösön (2004, 205) mukaan tämä voi johtua esimerkiksi vaikutusten tutkimisen käsitteellisistä ja empiirisistä vaikeuksista, koska aihealue on hyvin moninainen. Suurin osa sijaishuollon tutkimuksesta on tehty USA:ssa, missä on 500 000 sijaishuollossa elävää lasta. Yhdysvalloissa sijaishuollon tutkimusta ovat tehneet pääasiassa psykiatrit painopisteenään psyykkisten häiriöiden mittaaminen. (Rosenfeld ym. 1997; ref. Laurila 1999, 18.)

Sijaishuollon tutkimuksen vähäisyyden vuoksi yksimielisyyttä sijaishuollon vaikuttavuudesta ei ole, joten ei tiedetä, mitä lastensuojelu lapsille maassamme tekee (Pösö 2007, 80). Erityisesti suomalainen pitkittäistutkimus sijaishuollon vaikuttavuudesta on vähäistä (Pölkki 2004, 299). Kuitenkin viime vuosina on tehty muutamia sijaishuollon jälkeistä aikaa käsitteleviä tutkimuksia eri tieteenaloilla (ks. esim. Jahnukainen 2004; Laurila 1999). Pro gradu – tutkielmani käsitellessä sijaishuollon vaikuttavuutta jälkihuoltovaiheessa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta (tulosluku 7), esittelen seuraavaksi muutaman tutkielmani kannalta merkityksellisen sijaishuollon jälkeistä aikaa käsittelevän kotimaisen tutkimuksen.

Jaana Haapasalo ja Anu Repo (1998, 27–29) ovat tarkastelleet seurantatutkimuksessaan sijaishuollon jälkeistä aikaa ja heidän mukaan sijoituksen jälkeiseen aikaan vaikuttavat erityisesti sijoitusta edeltäneet tapahtumat eli ydinperheessä vietetty aika. Tutkimuksen mukaan varhaisilla laiminlyönti- ja väkivaltakokemuksilla on oletettavasti suurempi merkitys psyykkisten ongelmien, epäsosiaalisuuden ja rikollisen käyttäytymisen kehittymisessä kuin sijoituksella sinänsä. Tutkielmani näkökulmasta merkityksellistä on Timo Pasasen (2001, 16) näkemys siitä, että sijoituksen vaikutuksia on kuitenkin vaikeaa arvioida kokonaisuutena, koska ensin pitäisi pystyä erottelamaan täsmällisesti tapahtumat ennen sijoitusta, sijoituksen aikana ja sijoituksen jälkeen sekä niiden vaikutukset toisiinsa.

Markku Jahnukainen (2004) on tutkinut vuosina 1996 ja 2000 koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemuksia ja jälkiseurantaa ja havainnut, että elämä huostaanoton jälkeen on hyvin haastavaa monella tavalla. Jahnukaisen tutkimus on osa Stakesin rahoittamaa *Koulukotioppilaan urat* – tutkimuskokonaisuutta. Jahnukaisen tutkimuksen mukaan erityisesti nuorilla miehillä koulukodin jälkeisiin vuosiin liittyy kasaantuvaa riskikäyttäytymistä ja myös kuolleisuusriski on heidän kohdallaan korkea. Jahnukaisen mukaan lähes kaikilla nuorilla on ainakin aluksi ollut vaikeaa löytää paikkaansa ja elämänrytmiään laitospaikan jälkeen. Usein nämä sijaishuollon kokeneet nuoret miehet joutuvat lähes mahdollottoman paikan eteen. He joutuvat asumaan yksin 16-18 –vuotiaina, ilman arkipäivän kontaktia tukevaan aikuiseen ja seikkailemaan itsenäisesti erilaisten tukimuotojen sekä mahdollisten koulutusten ja työllistymisen viidakossa. (Jahnukainen 2004, 92.) Toisaalta Anja Laurilan (1999) tutkimuksen mukaan pitkäaikaisesti sijoitettujen tyttöjen kehitys ja tilanne aikuisena on lähes yhtä hyvä kuin samanikäisten kotona kasvaneiden tyttöjen, joten nuorten myöhäisemmässä selviytymisessä voi olla kyse osittain sukupuolieroistakin.

Suomalaiseen väestötutkimukseen pohjautuva tutkimus antaa synkähkön käsityksen huostaanotettujen lasten selviytymisestä myöhäisemmässä elämässä. Tutkimuksen mukaan vuosina 1991–1997 huostaan otettujen nuorten riski kuolla ennen 25. ikävuottaan oli kolminkertainen samanikäiseen muuhun väestöryhmään verrattuna. Nuorten yleisimmät kuolinsyyt olivat päihteiden liikkakäyttö, onnettomuudet sekä itsemurhat. (Kalland ym. 2001, 207.) Erityisen merkittävää tutkielmani kannalta on se, että väestötutkimuksessa todettiin riskialteimman vaiheen liittyvän nuorten itsenäistymiseen eli vaiheeseen, jossa nuoret ovat oikeutettuja saamaan jälkihuollollista tukea.

2.2.2 Jälkihuoltoa käsittelevät lisensiaatin työt ja väitöskirjat

Lastensuojelun piirissä on tehty viime vuosina lisensiaatin töitä ja väitöskirjoja erilaisista näkökulmista. Timo Pasanen (2001) tutkii lastensuojelua lastenpsykiatrian näkökulmasta tarkastellen lastenkotilasten kehityksellisiä riski- ja suojaavia tekijöitä, oirehdintaa sekä hoidontarvetta. Tarja Pösö (1993) tutkii sosiaalityön väitöskirjassaan *Kolme koulukotia* tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytäntöjä koulukotihoidossa. Erja Sauraman (2003) sosiaalityön väitöskirja *Vastoin vanhempien tahtoa* käsittelee tahdonvastaisia huostaanottoja haastatteleamalla helsinkiläisiä lastensuojelun asiakasperheitä. Anja Laurila (1999) käsittelee psykologiaan alaan kuuluvassa väitöskirjassaan pitkäaikaisessa sijaiskotihoidossa olleiden aikuistuneiden tyttöjen identiteettiä, minäkäsitystä ja

sijaisäitirepresentaatiota. Maritta Törrösen (1998) väitöskirja *Lasten arki laitoksissa* kuuluu sosiaalipolitiikan alaan ja se käsittelee lasten näkökulmasta arkista toimintaa lastenkodissa ja sairaalassa. Mirja Kajavan (1997) kasvatustieteenalan väitöskirja käsittelee lapsen etua huostaanotto-prosessissa ja se on toteutettu tarkastelemalla tahdonvastaisten huostaanottojen asiakirjoja. Myös Aino Ritala-Koskisen (2001) sosiaalityön väitöskirja sivuaa lastensuojelua kartoittaessaan lapsen tulkintoja uusperhesuhteistaan. Tutkielmani kannalta huomionarvoinen väitöskirja on myös Sirkka Rousun (2007) hallintotieteen alaan paikantuva väitöskirja *Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa*, jonka mukaan arviointitietoa lastensuojelusta on olemassa hyvin vähän.

Oman tutkielmani aihepiiriä eli lastensuojelun jälkihuoltoa käsitteleviä lisenssiaatin töitä ja väitöskirjoja on valmistunut viime vuosina yhteensä kaksi kappaletta. Suvi Raitakarin (2006) väitöskirja käsittelee lastensuojelun auttamis- ja kasvatusinstituutioita yksilön säätelemisen, ristiriitaisen tuen sekä kontrollin näkökulmasta. Lastensuojelun jälkihuoltoon sijoittuvan tukiasumisyksikön käytäntöjä hahmotetaan kahden aineiston avulla. Raitakari on käyttänyt aineistona kymmenen moniammatillisen tiimipalaverin nauhoituksia ja toisena aineistona nuorten tukisuunnitelmia. Väitöskirja on pyrkinyt lisäämään ymmärrystä siitä, mitä sosiaalityön kohtaamisissa tapahtuu ammattilaisten sekä nuorten välillä ja tarkastella työntekijöiden retorisia keinoja, joilla palvelusuunnitelmien tekstit vahvistavat lukijan käsitystä nuoren ongelmista ja yksikön välineistä ratkaista niitä. Kohtaamisissa nousee esille se liikkumatila, mikä nyky-yhteiskunnassa jää sosiaalityöntekijälle ja asiakkaalle. Raitakarin mukaan ammattilainen ja asiakas joutuvat neuvottelemaan paitsi toistensa myös institutionaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen odotusten kanssa. Asiakas ja työntekijä ovat molemmat kontrollisuhteiden alaisia ja molemmilta odotetaan hyvää tulosta. (Raitakari 2006.) Raitakarin väitöskirja on tutkielmani kannalta tärkeä, koska myös siinä tarkastellaan jälkihuoltoa lastensuojelutyön ammattilaisten näkökulmasta, vaikkakin hyvin erilaisella aineistolla ja metodilla.

Jaana Kivistön (2006) lisenssiaatin työ käsittelee 18–22 -vuotiaiden nuorten eli jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten kokemuksia viranomaispalveluista lastensuojelussa. Kivistö on haastattelututkimustaan varten kymmentä jälkihuollon piirissä olevan nuorta ja selvittänyt heidän näkemyksiään lastensuojelun asiakkuudesta, toimenpiteistä ja lastensuojelun keskeisten periaatteiden, kuten lapsen edun periaatteen, toteutumisesta heidän kohdallaan. Kivistön tutkimuksessa nuoria kuvataan vahvoiksi pärjääjiksi, jotka ovat saaneet lastensuojelulta tarvitsemansa tuen. Tutkimuksen selviytyjiä olivat 14–16 -vuotiaana vapaaehtoisesti tai

vastentahtoisesti kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret. Osa nuorista määritetään tutkimuksessa syrjäytymisriskissä ja reunalla oleviksi. (Kivistö 2006.)

Kivistön (2006) tutkimuksen tulosten mukaan lastensuojelupalveluilla on erittäin tärkeä paikka yhteiskunnassamme, koska parhaimmillaan lastensuojelutyöllä tuetaan lapsia ja nuoria selviämään elämässä syrjäytymiskiirteen ehkäisemiseksi. Kivistön tutkimuksessa selvitettiin myös lastensuojelutyön kehittämismahdollisuuksia, joten tutkimus on merkityksellinen tutkielmani näkökulmasta. Kivistö korostaa, että lastensuojelussa tarvitaan pitkäjänteisiä ja kokeneita työntekijöitä ja nuoret tarvitsevat viranomaisia, joihin voivat luottaa. Lastensuojelun asiakasprosessit ovat pitkiä, ja nuoren selviämisen kannalta on merkityksellistä, että nuoret itse tuntevat lastensuojelun asiakkuuden ja sijoituksen syyt. Käytännössä sosiaalityöntekijöistä on pulaa ja työntekijät vaihtuvat usein, joten sosiaalityöhön tarvitaan lisää resursseja. Kivistön mukaan lapsilähtöisyys ja tiivis työskentely perheiden kanssa kuitenkin kannattavat, koska näin nuoret saavat tarvitsemaansa tukea ja paremman mahdollisuuden elämässään. (Kivistö 2006, 117.)

2.2.3 Jälkihuoltoa käsittelevät pro gradu -tutkielmat

Viime vuosina lastensuojelun jälkihuolto on herättänyt tutkimuksellista mielenkiintoa ja jälkihuollosta on tehty useita pro gradu -tutkielmia eri yliopistoissa. Jälkihuoltoa käsittelevien tutkielmien pääpaino vaikuttaa olevan jälkihuollossa olevan nuoren näkökulman tarkastelemisessa (ks. kuvio 2). Jälkihuollosta on tehty myös muutamia sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa tarkastelevia tutkielmia. Ne ovat tutkielmani kannalta tärkeitä, koska oma tutkielmani käsittelee jälkihuoltoa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Hanna Härkönen (2003) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan täysi-ikäisten nuorten saamaa jälkihuollollista tukea eri puolilla Suomea. Härkönen on haastattelut tutkielmaansa varten sosiaalityöntekijöitä, joiden mukaan suurin osa nuorista on saanut jälkihuoltovaiheessa toimeentulotukea, asunnon sekä ohjausta sosiaalityöntekijältään. Tutkimustulosten mukaan jälkihuoltoon oikeutetut nuoret ovat saaneet toimeentulotukea vähemmän kuin muut suomalaiset kotitaloudet. Tutkimustulosten mukaan 82 %:lle jälkihuoltoon oli laadittu jälkihuoltosuunnitelma. Härkösen mukaan (2003, 70) jälkihuollon psykososiaalista tukea voitaisiin kehittää mahdollistamalla aikuiskontaktin jatkuminen entisestä sijaishuoltopaikasta tai mahdollisesti tukihenkilöiden määrää lisäämällä. Omassa tutkielmassani tarkastelen

Härkösen tavoin jälkihuoltosuunnitelmien tekemisen toteutumista sekä sivuan tukihenkilöiden tarjoamista osana Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella tehtävää jälkihuoltotyötä.

Tutkielmassaan Anne Varho-Soininen (2003) tarkastelee nuorten kanssa tehtävää lastensuojelun jälkihuoltoa Tampereen kaupungin yhden alueen sosiaalitoimistossa. Tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää 6 jälkihuollossa olevaa nuorta haastattelemalla, millaisia käsityksiä nuorilla on jälkihuollosta ja sen merkityksestä. Varho-Soinisen (2003, 103–104) mukaan jälkihuollossa on paljon parantamisen varaa. Tutkielman tulosten mukaan sosiaalitoimen jälkihuollossa oleville nuorille on tarjottu itsenäistymisvaiheessa asunto ja tukihenkilöpalveluja. Arkisissa rutiineissa tukeminen on ollut kuitenkin enemmän muiden organisaatioiden vastuulla. Sosiaalitoimessa jälkihuolto merkitseekin Varho-Soinisen mukaan usein ainoastaan taloudellisen tuen antamista jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille. Pro gradu – tutkielmassani tarkastelen Varho-Soinisen tapaan jälkihuoltopalvelujen sisältöä mutta tutkielmani on toteutettu sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Kaisa Palonen (2003) on selvittänyt pro gradu –tutkielmassaan tukiperheen merkitystä nuoren itsenäistymiselle. Palonen on tarkastellut aihettaan haastattelemalla nuoria ja tukiperheitä. Palosen mukaan mahdollisuudet nuoren auttamiseen ovat sitä paremmat, mitä pidempi tukihenkilösuhde on ollut. Luottamuksellisen suhteen rakentuminen voi viedä kauankin ja lisäksi tarvitaan yhteistyöhalukkuutta myös nuoren puolelta. (Palonen 2003.) Tutkielmassani olen tarkastellut tukiperheitä yhtenä mahdollisena jälkihuollon palvelumuotona, joten Palosen tutkielma on merkittävä tutkielmani kannalta tästä syystä.

Jälkihuollon alaa käsittelee myös Aino Hynninen (2003) pro gradu -tutkielmassaan. Hän on selvittänyt -tutkielmassaan jälkihuoltoa, sen asiakkaita ja jälkihuollon tavoitteita. Tutkielma on tapaustutkimus jälkihuollon asiakasnuorista. Hynnisen tulosten mukaan lastensuojelun jälkihuollon kokonaiskuva on hajanainen ja käytännön työ kunnissa erilaista. Jälkihuollon käsite on selkiytymätön ja epämääräinen. Hynnisen tutkielman mukaan jälkihuolto on määrittelytyötä, jonka sisältö määritellään jokaisen asiakkaan kohdalla useita kertoja. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on määritellä nuorten elämäntilanteista sellaiset tekijät, joihin voidaan jälkihuollon keinoin puuttua ja tarjota tukea sekä ohjausta. Hynnisen tutkielma on tärkeä oman tutkielmani kannalta, koska tarkastelen kunnissa tehtävää lastensuojelun jälkihuoltotyötä. Hynnisen tutkimus poikkeaa tutkielmastani kuitenkin siten, että se on tapaustutkimus jälkihuollon asiakasnuorista ja oma tutkielmani selvittää sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa teemahaastattelumenetelmällä.

Riia Kujanpää (2005) on tarkastellut tutkielmassaan lastensuojelun jälkihuoltoa tukiasumisen osalta. Kujanpää on haastatellut tutkielmaansa varten nuoria ja selvittänyt näiden näkemyksiä Helsingin kaupungin lastensuojelun tukiasunnoista (Lastu). Kujanpään tutkielman mukaan nuoret kokivat muuton laitoksesta tukiasuntoon merkittävänä siirtymävaiheena elämässään, johon he tarvitsevat tukea. Siirtymävaihe herätti nuorissa paljon voimakkaita tunteita kuten yksinäisyyttä, pelkoa ja tuvattomuutta. Nuoret turvautuivat aluksi ystäviin, eivätkä he juurikaan viettäneet aikaansa asunnolla yksin. Kujanpään mukaan tässä siirtymävaiheessa nuorta helpottaisi ns. portaistettu muutto, jonka mukaan nuori voisi välillä palata asunnostaan takaisin tuttuun sijaishuoltopaikkaan, jos esimerkiksi yöt omassa asunnossa ahdistavat ja pelottavat. Ongelmana kuitenkin on, miten portaistettu muutto käytännössä toteutettaisiin, koska laitokset ovat täynnä ja uusia tulijoita on jonoksi asti. (Kujanpää 2005, 104.-105.) Oman tutkielmani kannalta erityisen merkittäviä ovat Kujanpään havainnot sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta ja sen vaikutuksesta jälkihuoltonuoriin.

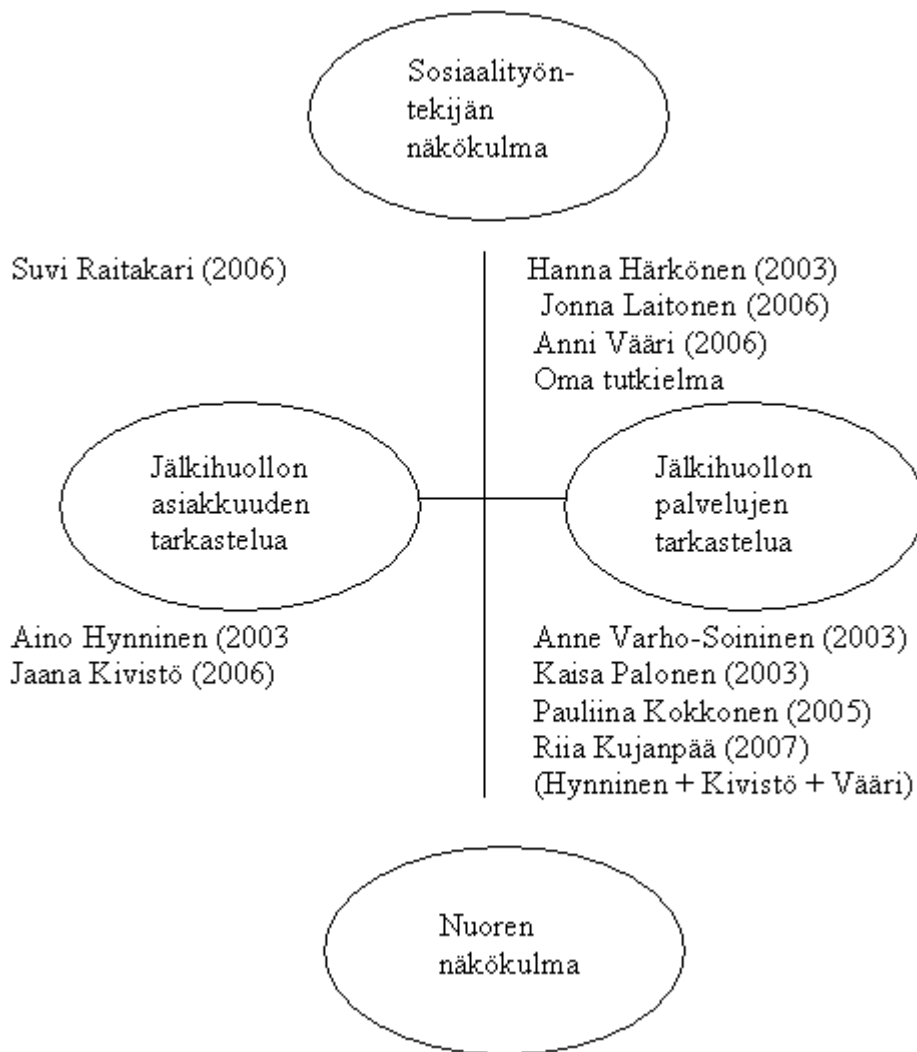
Pauliina Kokkonen (2005) on tarkastellut lastensuojelun jälkihuoltoa tutkielmassaan *Lastensuojelun jälkihuolto -ponnahduslauta itsenäiseen aikuisuuteen*. Hän on haastatellut tutkielmaansa varten kuutta helsinkiläisnuorta sekä yhtä Lastensuojelun keskusliiton suunnittelijaa. Kokkonen (2005, 109) mukaan sosiaalisen verkoston tuella ja sen jatkuvuudella on suuri merkitys jälkihuoltonuorten elämänhallinnassa ja pärjäämisessä. Nuoret käsittivät jälkihuollon usein taloudellisen tuen saamisena sekä tukiasunnon järjestymisenä. Sosiaalityöntekijän rooli on usein jäänyt Kokkonen tutkielman mukaan hieman epämääräiseksi ja usein tukiasuntotoimiston työntekijä on lähempänä nuorta kuin varsinainen oman alueen vastuullinen sosiaalityöntekijä. Kokkonen tutkielma on mielenkiintoinen oman työni kannalta, koska siinä pohditaan sosiaalityöntekijän roolia jälkihuoltonuorten näkökulmasta. Omassa tutkielmassani rooliaan tarkastelevat haastatellut sosiaalityöntekijät.

Anni Väveri (2006) tarkastelee tutkielmassaan ”*joku vähän tuuppii*” – käsityksiä jälkihuollosta kahdessa varsinaissuomalaisessa kunnassa jälkihuoltoa sosiaalityöntekijöiden, jälkihuoltonuorten ja lastensuojelun ammattilaisen näkökulmasta. Väveri haastatteli kasvatustieteenalaan kuuluvaa tutkielmaansa varten yhteensä neljää sosiaalityöntekijää, kuutta nuorta ja yhtä lastensuojelun asiantuntijaa. Keskeistä Väverin tutkimustuloksissa on se, että nuoret kokivat jälkihuollon paitsi nuorten tukemisena ja auttamisena, myös kontrolloimisena. Kehitettävää jälkihuollossa on nuorten mielestä erityisesti käytännön asioiden ohjaamisessa ja

nuoren lähiverkoston tukemisessa. Tutkielmani kannalta tärkeää on Väärin tutkimusasetelma, jossa myös hän on kiinnostunut jälkihuollosta pienten kuntien osalta.

Jonna Laitonen (2006) on tarkastellut pro gradu –tutkielmassaan Hämeenlinnan kaupungin tarjoamia jälkihuoltopalveluja. Tutkielmaa varten Laitonen tarkasteli asiakasdokumentteja sekä haastatteli neljää sosiaalityöntekijää. Tutkielman tulosten mukaan jälkihuoltokäytännöt vaihtelevat suuresti Hämeenlinnan kaupungissa. Haastatellut työntekijät korostivat jälkihuoltopalveluiden merkitystä, mutta käytännössä jälkihuolto hukkui muun lastensuojelutyön jalkoihin. Erityisenä vaikeutena jälkihuoltotyössä koettiin nuorten omatoutumattomuus työskentelyyn. Aineistoista nousi selkeästi esiin sosiaalityöntekijöiden toive ”paremmasta” toimintamallista, ohjeista sekä resursseista jälkihuollon toteuttamiseksi. Tutkielmani kannalta Laitosen tutkimus on merkittävä, koska myös Laitonen on haastatellut sosiaalityöntekijöitä ja pyrkinyt selvittämään jälkihuollon palvelujen sisältöä. Laitosen tutkielma käsittää jälkihuoltopalvelujen toteutumista yhden isohkon kaupungin eri toimipisteissä. Oman tutkielmani aineisto sen sijaan muodostuu yhteensä seitsemän pienen kunnan sosiaalityöntekijöiden haastatteluista.

Olen jäsentänyt oman tutkielmani paikantumista jälkihuollon tieteellisen tutkimuksen alalla oheiseen kuvioon 2. Kuvioista käy ilmi, että pääosa jälkihuoltoa käsittelevistä tieteellisistä tutkimuksista keskittyy tarkastelemaan jälkihuollon palveluita. Jälkihuollon asiakkuutta tarkastelevia tutkimuksia on tehty yhteensä kolme kappaletta; Suvi Raitakarin väitöskirja, Jaana Kivistön lisensiaatin työ sekä Aino Hynnisen pro gradu –tutkielma. Kivistön ja Hynnisen tutkimukset tarkastelevat myös jälkihuollon palveluita ja Väärin tarkastelee jälkihuoltoa sosiaalityöntekijöiden sekä jälkihuoltonuorten näkökulmasta, joten jaottelu on osittain päällekkäinen.

Kuvio 2. Tutkielman paikantuminen jälkihuollon tieteellisen tutkimuksen kenttään

2.2.4 Jälkihuoltoa käsittelevät hankkeet ja selvitykset

Jälkihuoltoa on tutkittu Suomessa viime vuosina myös erilaisten lastensuojeluhankkeiden yhteydessä. Merkittävin ja laajin lastensuojeluun liittyvistä hankkeista 2000 – luvulla on ollut Sosiaali- ja terveysministeriön alainen kansallinen lastensuojelun kehityshanke *Lastensuojelun kehittämisohjelma*. *Lastensuojelun kehittämisohjelman* tarkoituksena on ollut luoda lastensuojelun eri toimijatahojen kanssa ohjelma, joka ohjaa pitkällä tähtäimellä maassamme tehtävää lastensuojelutyötä. Tämän valtakunnallisen hankkeen piirissä on tarkasteltu sijaishuollon ohella jälkihuollon nykytilaa Suomessa ja selvityksen tulokset ovat mielenkiintoisia myös oman tutkielmani näkökulmasta, joten esittelen seuraavaksi Sari Laaksosen ja Päivi Känkäsen (2006) laatimaa selvitystä tarkemmin.

Selvityksen perusteella on käynyt ilmi, että jälkihuoltokäytännöt ovat maassamme alueellisesti erittäin kirjavat ja epätasa-arvoiset. Jälkihuolto on hoidettu toisaalla mallikkaasti ja

paikkakunnilta löytyy keskitettyjä jälkihuoltokeskuksia, kuten esimerkiksi Jyväskylästä ja Helsingistä (ks. luku 3). Useimmissa kunnissa jälkihuolto on kuitenkin edelleen alueellisen sosiaalityöntekijän varassa ja toteutus on riippuvainen yhden työntekijän resursseista (ks. luku 5). Tulevaisuuden tavoitteena on, että jälkihuoltoa on tarjolla tasapuolisesti kaikille sijoitettuna olleille lapsille ja nuorille riippumatta sijoitusmuodosta tai paikkakunnasta. Jälkihuollollisen tuen on oltava myös riittävää ja jatkuvaa. (Känkänen & Laaksonen 2006, 43, 48.)

Känkänen ja Laaksonen (2006) ehdottivat vuoden 2008 alusta voimaantulleeseen lastensuojelulakiin jälkihuoltoikä korottamista. Känkänen ja Laaksonen ehdotuksena oli, että jälkihuolto jatkuisi edelleen 21-vuoteen asti ja siihen lisättäisiin mahdollisuus antaa jälkihuollon jatkua siihen asti kunnes nuori täyttää 25 vuotta (Känkänen & Laaksonen 2006, 54). Tätä ei kuitenkaan toteutettu lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä, vaan kuntien jälkihuoltovelvoite päättyy nuoren täyttäessä 21 – vuotta (LsL 75 §).

Jälkihuollon alueellinen kehittäminen on saamassa jalansijaa maassamme. Känkänen ja Laaksonen raportin mukaan (2006, 19–20) Suomessa on meneillään useita alueellisia sijais- ja jälkihuollon kehityshankkeita. Näitä hankkeita on viime vuosina käynnistetty esimerkiksi Joensuussa, Hämeenlinnassa, Kuopiossa ja Varsinais-Suomessa. Esittelen jälkihuoltoa koskevia alueellisia kehityshankkeita tarkemmin luvussa 3.

Lastensuojelun jälkihuoltoa on tutkittu myös erilaisissa lastensuojelujärjestöjen projekteissa, joiden yhteydessä on pyritty kehittämään toimivia jälkihuollollisia menetelmiä. Nuorten Ystävät Ry:n omistaman Pohjolakodin yhteydessä aloitettiin vuonna 2002 Raha-automatyyhdistyksen tuella *Tupa*-projekti. Projektin puitteissa pyrittiin kehittämään Pohjolakodista muuttaneiden nuorten jälkihuoltoa heidän kotipaikkakunnillaan. *Tupa*-projektin pilottialueita oli kolme Helsinki-Espoo-Vantaa, Oulu ja Iisalmi ympäristökuntineen. *Tupa*-projektin tavoitteena oli kehittää sijais- ja jälkihuollon asiakaslähtöinen yhteistoimintamalli, kehittää työtapoja jälkihuollon tuloksellisuuden arvioinniksi sekä kehittää tukitoimintaa jälkihuoltoon siirryttäessä. (Hietaniemi 2002.) Esittelen seuraavaksi *Tupa*-projektin havaintoja tarkemmin, koska projektin tulokset ovat merkityksellisiä tutkielmani kannalta.

Tupa-projektia varten haastateltiin pilottialueiden kuntien jälkihuolto nuoria sekä sijaishuollosta ja jälkihuollosta vastaavia sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluissa ilmeni, että osalle nuorista oli tehty jälkihuoltosuunnitelma vasta jälkihuollon päättymisen jälkeen. Osalle jälkihuolto nuorista oli tehty ainoastaan suullinen suunnitelma. *Tupa*-projektin haastatteleminen

sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorille olisi perusteltua laatia myös B – suunnitelma, jos ensisijainen suunnitelma ei syystä tai toisesta toimitakaan. (Hietaniemi 2002, 27.)

Tupa-projektia varten haastatelluista sosiaalityöntekijöistä osa piti tiiviisti yhteyttä jälkihuoltonuoriin, osa vähemmän tiiviisti. Lisäksi ilmeni, että sosiaalityöntekijät toteuttavat jälkihuoltoa ilman erillistä ohjeistusta, joten he kaipasivat lisää tukea sekä ohjeita jälkihuoltotyöhön. Haastatellut sosiaalityöntekijät esittivät jälkihuollon kehittämiseksi ikärajan nostamista, jotta nuorta voitaisiin tukea pitemmällä tähtäimellä. Myös tukiasumispalveluissa katsottiin olevan kehittämistä, koska nuoret tarvitsisivat tässä vaiheessa tiiviimpää valvontaa. Lisäksi haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuollon suunnitteluvaiheessa nuoria pitäisi tavata tiiviimmin, jotta nuoria voitaisiin aktivoida ja tiedottaa heille kuuluvista palveluista. (Hietaniemi 2002, 28–29.)

Tupa-projektia varten haastateltujen nuorten omat sosiaaliset verkostot olivat suppeat, joten he kaipasivat selkeyttä viranomaispalveluihin. Käytännössä nämä nuoret olivat hyvin riippuvaisia tarjotuista palveluista ja osa epäili viranomaisten sitoutumista jälkihuoltopalveluihin. Nuoret olivat joutuneet kokemaan pallottelua paikasta toiseen ja he peräänkuuluttivat viranomaisilta luottamuksellisuutta ja lupauksissa pitäytymistä. Keskeisenä tuloksena nuorten haastatteluista nousi esiin aikuiskontaktin merkitys. Usein nuorilta puuttui turvallinen ja luotettava aikuinen ja he toivoivat pääsevänsä juttelemaan asioistaan ja saavansa aikuisen tukea arkisissa asioissa. (Hietaniemi, 26–27.)

Suvi Raitakari (2003) on tehnyt arviointitutkimuksen Nuorten Ystävät Ry:n ja Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksen yhteistyöhankkeesta *Omakolo*-projektista. *Omakolo*-projekti oli vuosina 2001–2003 toteutettu nuorten tukiasumisprojekti, jonka tavoitteena oli kehittää intensiivinen toimintamalli nuorten tukiasumiseen yhdessä sekä täydentää kuntien sosiaalipalveluja.

Omakolo-projektin yksi keskeinen tulkintakehys rakentui elämänhallintakäsitteen merkityksistä, joka nähdään syrjäytymisen vastakäsitteenä. *Omakolo*-projektin loppuraportissa paikannetaan viisi erilaista mallia toteuttaa nuorten tukiasumista. *Omakolo*-projekti edusti viidettä tukiasumismallia, jossa yhdistyivät lastensuojelujärjestön omistama asuntokanta, raha-automaattiyhdistyksen avustustoiminta sekä sosiaalipalveluiden tuottaminen ostopalveluna kokopäiväisten työntekijöiden voimin. Nuorten tukiasumisen kentällä on useita eri toimijoita, mutta tutkimushankkeen yhteydessä kävi ilmi, miten eri tilanteisiin sopivaa

tukiasumista oli tarjolla liian vähän ja tukiasumisella nähtiin olevan kasvava tarve. Tukiasumisessa palvelun tarjoajia on paljon, mutta tukiasumispalvelujen kattavuuden voidaan katsoa olevan heikkoa.

Omakolo-projektin selvityksen mukaan tukiasumisen haaste liittyy siihen, miten väliaikaiseksi tarkoitettussa ja asiakkaan voimakasta sitoutumista vaativassa asumismuodossa pystytään vastaamaan pysyvyyden ja huolenpidon tarpeisiin. On haastavaa kohdata nuori, joka ei määrity yhteiskuntakelpoiseksi eikä yhteistyökykyiseksi.

Lastensuojelun jälkihuoltoon liittyy myös Helsingin kaupungin *HELSA*-projektin arviointitutkimus ”*Kunnon elämä... olisi hyvä jossain*” (Julkunen, Strandell & Kangas 2000). *HELSA*-projekti on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston nuorten työkodin vuonna 1995 käynnistämä lastensuojelun nuorten tarpeisiin vastaava työllistämisen- ja koulutusohjelma. Projektissa 17–20 vuotiaita helsinkiläisiä lastensuojelun nuoria ohjattiin työharjoitteluun, työllistämistöihin sekä esimerkiksi oppisopimuskoulutuksiin. Tarkoituksena oli aktivoida ja integroida nuoria työelämään, sekä etsiä valmiuksia elämänhallintaan ja tulevaisuuden suunnitteluun. (Julkunen ym. 2000, 11.)

HELSA-projektin arviointitutkimuksen viitekehyksenä toimi syrjäytyminen, joka nähdään erilaisia sosiaalisia ongelmia kokoavana käsitteenä. Tutkimuksessa arvioitiin miten nuoret ankkuroituvat työelämään sekä tarkasteltiin nuorten subjektiivisia kokemuksia siitä, miten projekti on vaikuttanut heidän elämäntilanteeseensa. Haastateltujen nuorten mukaan *HELSA*n kautta pystyttiin tarjoamaan työ- ja harjoittelupaikka siitä kiinnostuneille ja he kokivat palvelun yksikölliseksi, koska työkuraattorit kuuntelivat heitä ja toimivat luottamusta herättävällä tavalla. (Julkunen ym. 2000, 29.)

Sijaishuollon ulkoisen arvioinnin kokeilu- ja kehittämishankkeen eli *Laituri*-projektin yhteydessä vuosina 2001–2004 kehitettiin laatukriteerejä sijaishuollon lisäksi myös lastensuojelun jälkihuoltoon. *Laituri*-projekti oli Lastensuojelun keskusliiton ohjaama ja Rayn rahoittama projekti, johon osallistui sijaishuollon tuottajia, ostajia ja valvojia. Projektissa oli mukana yli sata asiantuntijaa seitsemästä kymmenestä organisaatiosta, joten kyseessä oli hyvin mittava valtakunnallinen projekti. (Paavola 2004, 3.) Laiturimallissa jälkihuolto jakautuu neljään erilliseen vaiheeseen, jotka kuitenkin etenevät yhdessä ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. (Laaksonen 2004b, 263.) Esittelen Laiturimallin mukaiset

jälkihuollon osa-alueet tarkemmin jälkihuollon menetelmiä ja työtapoja käsittelevässä luvussa
3.

3 JÄLKIHUOLLON JÄRJESTÄMINEN JA MENETELMÄT SUOMESSA

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkielmani aihealuetta eli Jälkihuollon järjestämistä Suomessa eri paikkakunnilla. Vertaan jälkihuollon järjestämisen tapoja ja kerron muutamia esimerkkejä yksityisten palvelun tuottajien tarjoamista jälkihuoltopalveluista. Lisäksi esittelen viime vuosina jälkihuoltoa varten kehitettyjä ohjeita ja työmenetelmiä, joista sosiaalityöntekijät voivat saada tukea jälkihuoltotyöhön. Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella tarjottavia jälkihuoltopalveluja tarkastelen perusteellisemmin tutkimusluvussa 6, joten päällekkäisyyden välttämiseksi jätän alueen palvelujen tarkastelun pois tästä luvusta.

3.1 Jälkihuollon järjestäminen Suomessa

Päivi Känkäsen ja Sari Laaksosen (2006) selvityksen mukaan lastensuojelun jälkihuolto on järjestetty maassamme hyvin eri tavoin eri kunnissa ja kaupungeissa. Lastensuojelulaki jättää kunnille runsaasti päätösvaltaa jälkihuollon sisällön suhteen. Laissa ei määritellä tarjottavan palvelun sisältöä tarkemmin (ks. LsL 76 §), eikä jälkihuoltoon kuuluvista toimenpiteistä ole myöskään olemassa yhtenäistä toimintamallia (Laaksonen 2004a, 7-8). Käytännössä jälkihuollon toteutuminen määräytyy pitkälti kunnan käytettävissä olevien taloudellisten resurssien ja palveluiden kautta. Jälkihuolto voi vaihdella monipuolisista toimenpiteistä pelkkään taloudelliseen tukemiseen riippuen myös nuoren halusta sitoutua tarjottuihin palveluihin. (ks. Suoraniemi ym. 2001.) Näin ollen tarjottuihin jälkihuoltopalvelujen monipuolisuuteen vaikuttavat useat tekijät aina väljästä lainsäädännöllisesti viitekehuksesta jälkihuoltoon oikeutetun nuoren omaan sitoutumisen asteeseen.

Valtion koulukotien jälkihuoltohankkeessa kerättiin syksyllä 2005 havaintoja jälkihuoltopalvelujen saatavuudesta eri puolella Suomea. Selvityksen mukaan useimmissa kunnissa jälkihuoltotyö on alueellisen sosiaalityöntekijän varassa ja toteutus on riippuvainen työntekijän resursseista sekä tietotaidosta. (Känkänen & Laaksonen 2006, 43). Näin toimitaan oletettavasti erityisesti kunnissa, joissa pätevistä sosiaalityöntekijöistä on pulaa ja sosiaalityön resurssit vähäiset (ks. Helsingin Sanomat 18.9.2006). Kattavaa ja uudempaa selvitystä kuntien jälkihuoltopalveluista ei kuitenkaan ole tehty, joten täysin ajankohtaista tietoa jälkihuollon tilasta maassamme ei ole saatavilla.

Useissa suurimmissa kaupungeissa toimii keskitetty jälkihuoltoyksikkö, joka vastaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kanssa työskentelystä nuoren itsenäistymisvaiheessa. Eri kaupungeissa jälkihuoltoyksiköiden yksiköiden toimintatavat poikkeavat kuitenkin toisistaan, koska jokainen kunta voi järjestää palvelut haluamallaan tavalla. Esimerkiksi Helsingissä lastensuojeluasiakkaiden jälkihuollosta vastaa oman alueen perhekeskuksen lastensuojelun sosiaalityöntekijä yhdessä jälkihuollon erityispalveluyksikön työntekijöiden kanssa. Jälkihuollon erityispalveluihin lukeutuu Helsingissä nuorten työhönohjaus sekä tukiasumispalvelut (Helsingin kaupunki 2008). Myös Espoossa jälkihuollosta vastaa alueellinen lastensuojelu yhdessä jälkihuoltoyksikön (Nuorisohuolto) kanssa (Espoon kaupunki 2008). Tampereella lastensuojeluasiakkaiden jälkihuollosta vastaa lastensuojelun erityisyksikkö eli sosiaaliasema Satama. Satama vastaa myös tamperelaisten huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten asioista, jotka siirtyvät Sataman asiakkuuteen alueellisten sosiaaliasemien kautta. (Tampereen kaupunki 2008). Vantaalla on Tampereen tavoin oma jälkihuoltoyksikkönsä, Jälkihuoltokeskus, johon asiakkaat ohjataan alueellisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähetteellä (Vantaan kaupunki 2008). Turun kaupungissa jälkihuollosta vastaa sosiaalikeskuksen jälkihuoltoyksikkö (Turun kaupunki 2008). Jyväskylässä jälkihuoltopalvelut on keskitetty Nuorten erityispalvelut (NEPA) -yksikköön, jonka toimintaa koostuu myös muista nuorille suunnatuista palveluista, kuten päihde- ja huumetyöstä sekä tukihenkilötoiminnasta ja kriisipäivystyksestä. (Jyväskylän kaupunki 2008.)

Päivi Känkäsen ja Sari Laaksosen selvityksen (2006, 19) mukaan jälkihuoltopalvelujen määrällinen ja laadullinen saatavuus turvataan parhaiten seudullisella yhteistyöllä. Sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilaa koskevan raportin mukaan jälkihuoltoa kehitetään ja organisoidaan maassamme melko kattavasti erilaisissa valtionavusteisissa hankkeissa. Viime vuosina jälkihuoltoa on kehitetty esimerkiksi Etelä-Karjalan lastensuojelun ja jälkihuollon kehittämishankkeessa ja Lahden seudun LAPA-lastensuojelupalvelujen laatu-hankkeessa. (Känkänen & Laaksonen, 20.)

Ajankohtaista tietoa lastensuojelun ja jälkihuollon kehittämishankkeista on saatavilla Lastensuojelun kehittämishankkeen internetsivuilta osoitteessa www.sosiaaliportti.fi. Ylä-Pirkanmaalla on meneillään lastensuojelun kehittämishanke *Lasten 7*, jonka tavoitteena on erityisesti perhetyön kehittäminen alueen kunnissa sekä seutuyhteistyön laajentaminen sijaishuollossa. Varsinainen jälkihuollon kehittäminen ei kuitenkaan kuulu *Lasten 7* hankesuunnitelman tavoitteisiin.

Suomen kunnissa yhä useammin palveluja ostetaan oman kunnan ulkopuolelta, muilta palveluntuottajilta, kuten toisilta kunnilta, kuntayhtymiltä, järjestöiltä, yrityksiltä tai valtiolta. Kunnat ovat alkaneet kilpailuttaa ostopalveluja ja etsiä erilaisia tapoja tuottaa lakisääteisiä palvelujaan (Laaksonen 2004, 256). Yksityisten palveluntuottajien määrä on kasvanut 1990-luvulta lähtien ja julkisten palvelujen osuus vastaavasti vähentynyt (Rousu 2007, 82). Myös jälkihuoltopalveluja on mahdollistaa ostaa julkisen sektorin ulkopuolelta ja useissa kaupungeissa ja kunnissa näin toimitaankin. Esimerkiksi EHJÄ ry (erityishuoltojärjestöjen liitto ry) on pääkaupunkiseudulla toimiva järjestö, joka tarjoaa kunnille jälkihuoltopalveluja eri muodoissaan. EHJÄ ry:n jäsenjärjestöjä on muillakin paikkakunnilla, esimerkiksi Nuorten Ystävät ry Oulussa, Nuorten tukikodit Turussa ja SOS-lapsikylät ry Espoossa. (ks. www.ehja.fi). Kuntien on mahdollista ostaa jälkihuoltopalveluja myös jälkihuoltoon keskittyviltä erityispalveluyksiköiltä, joita on maassamme muutamia, kuten Hoitokoti Ankkuri Oy:n Jälkihuoltamo Jyväskylässä (ks. www.nuorisokotiankkuri.fi).

3.2 Jälkihuoltotyön ohjeita

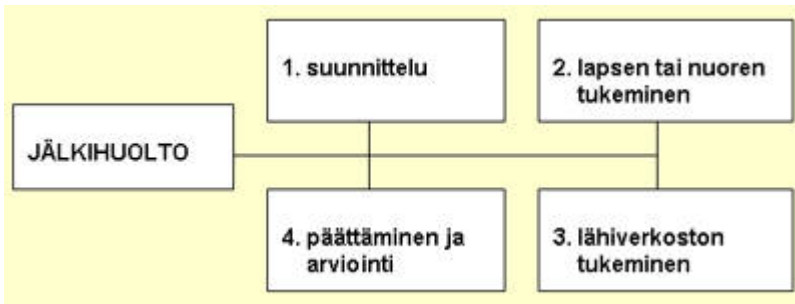
Jälkihuoltotyötä on kehitetty viime vuosina, mikä näkyy erilaisten projektien ja hankkeiden puitteissa kehitetyissä oppaissa ja muissa ohjeistuksissa. Esittelen tässä luvussa Jälkihuolto-oppaan, joka on jälkihuollon kokonaiskuvaa selkiyttävä käsikirja sisältäen esimerkiksi jälkihuollon laatukriteerit sekä sähköisen Lastensuojelun käsikirjan, joka ilmestyi vuonna 2007.

3.2.1 Jälkihuolto-opas ja laatukriteerit

Lastensuojelun keskusliitto on kehittänyt vuonna 2004 ilmestyneen Jälkihuolto-oppaan, jonka tarkoituksena on selkiyttää jälkihuollon sisältöä, tavoitteita sekä tukea jälkihuollon piirissä toimivia työntekijöitä. Oppaassa esitellään tarkemmin esimerkiksi jälkihuoltotyön eri osa-alueita, nuorten tukemiseen kuuluvia asioita ja jälkihuollossa käytettävissä olevia erilaisia menetelmiä. Kerron tarkemmin jälkihuoltoon sopivista menetelmistä luvussa 3.3. Opas keskittyy jälkihuoltoon itsenäistyvien 18–21 vuotiaiden nuorten osalta, mutta perusasiat ovat sovellettavissa muihinkin jälkihuoltoon oikeutettuihin lapsiin.

Lastensuojeluliiton *Laituri*-projekti (ks. tarkemmin luku 2) julkaisi marraskuussa 2004 Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit, joissa on määriteltynä kuvion 2 mukaiset

jälkihuollon laatuksiteerit. Sijaishuollon ja jälkihuollon laatuksiteerit on luettavissa myös sähköisesti laituriprojektin kotisivuilla osoitteessa: http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_7/6hVNNka5.pdf. Kriteeristön tarkoituksena on turvata lastensuojelun sijaishuollon laatua maassamme ja ohjata tarkastelemaan lastensuojelutyötä erityisesti lapsen näkökulmasta (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004, 5-7).

Kuvio 3. Jälkihuollon kriteerit

Lähde: Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004.

Jälkihuollon laatuksiteereissä jälkihuoltovaihe alkaa suunnitteluprosessista. Ensimmäisen vaiheen tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltainen käsitys uudesta elämänvaiheesta ja kirjata se suunnitelmaksi yhdessä nuoren ja hänen lähipiirinsä kanssa. Jälkihuoltosuunnitelman tarkoituksena on jäsentää nuoren elämänkulkua sijoituksen päättymisen jälkeen ja kertoa yksityiskohtaisesti, miten toimitaan juuri tämän nuoren kohdalla. Jälkihuoltosuunnitelmaan kirjataan ylös nuoren elämään liittyvät asiat, kuten jatko-opinnot, työ- ja toimeentulo, asuminen, sosiaalisen verkoston tila sekä tavoitteet ja keinot sekä työnjaosta sopiminen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004, 28- 29 .)

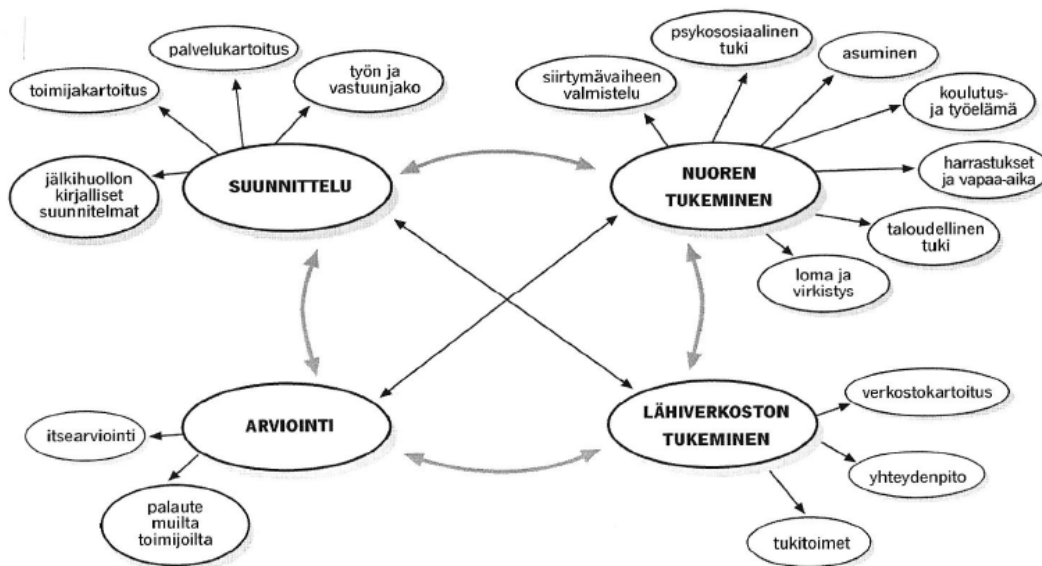
Jälkihuollon suunnitteluprosessia seuraa nuoren tukemisen vaihe. Tässä vaiheessa nuorta pyritään tukemaan ja rohkaisemaan sitoutumaan omaan suunnitelmaan sekä toimimaan sen mukaan. Käytännössä tämä tarkoittaa nuoren psykososiaalista tukemista, sopivan asumismuodon etsimistä, avustusta koulutukseen sekä työelämään sijoittumisessa, harrastusten ja vapaa-ajan suunnittelemista sekä taloudellista tukemista. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004, 30.)

Jälkihuoltoprosessin kolmas vaihe sisältää nuoren läheisten ihmissuhteiden tukemisen. Vaiheen tavoitteena on nuorelle tärkeiden sosiaalisten verkostojen vahvistaminen siten, että

lähiympäristössä sitoudutaan tukemaan nuorta jälkihuollon aikana ja sen jälkeen. Keskustelujen perusteella verkostoa kartoitetaan nuoren kanssa yhdessä ja varataan aikaa yhteydenpidolle läheisten ihmisten kanssa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 31.)

Viimeinen jälkihuollon vaihe on jälkihuollon päättäminen sekä arviointi, jonka tavoitteena on nuoren suunnitelmallinen siirtyminen seuraavaan elämänvaiheeseen sekä jälkihuollon onnistumisen arviointi nuoren kohdalla. Päättämisvaiheessa seuraavan elämänvaiheen kokonaisuutta arvioidaan yhdessä nuoren ja hänelle läheisten ihmisten kanssa. Arviointia käydään läpi toteutuneiden ja toteutumattomien tavoitteiden kautta sekä asiakaspalautteen avulla. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 31-32.)

Jälkihuolto-prosessi muotoutuu aina omanlaiseksi kunkin nuoren kohdalla tarpeiden ja elämäntilanteen mukaan. Jälkihuolto-prosessin osat ovat osittain rinnakkaisia ja päällekkäisiä, eivätkä prosessin osa-alueet välttämättä kuitenkaan etene järjestelmällisesti vaiheesta toiseen. Jälkihuolto-oppaan (Laaksonen 2004a, 15) mukaan olisi kuitenkin tärkeää, että alla olevasta kuvioista 1 näkyvät jälkihuollon eri osa-alueet käytäisiin läpi jokaisen jälkihuoltoon oikeutetun nuoren kohdalla.

Kuvio 4. Jälkihuollon osa-alueet

Lähde: Laaksonen 2004a, 16.

3.2.2 Lastensuojelun käsikirja

Sosiaalityöntekijöiden työn ohjeistukseksi ja tueksi on kehitetty vuonna 2007 sähköinen Lastensuojelun käsikirja, jossa ohjeistetaan myös kuntien tuottamaa jälkihuoltopalvelua. Käsikirja on toteutettu Lastensuojelun kehittämisohjelman, Pikassoksen ja Stakesin yhteistyönä ja se on luettavissa sosiaaliportin verkkosivuilla osoitteessa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelunkasikirja/>. Lastensuojelun käsikirjassa esitellään kattavasti jälkihuoltoon liittyviä tekijöitä, kuten jälkihuollon tarjoamisen edellytyksiä, erilaisia työskentelyn muotoja, jälkihuollon toteuttamista kunnissa ja jälkihuollon päättämistä. Lisäksi on tärkeää, että Lastensuojelun käsikirjassa eritellään nuorten itsenäistymisvarojen käyttöä, koska tutkimusten mukaan (ks. luku 6.1) nuorten varojen määräytyminen ja myöntämisperusteet ovat usein epäselviä sosiaalityöntekijöille.

3.3 Jälkihuoltotyöhön soveltuvia menetelmiä

Lastensuojelutyön tueksi on kehitetty viime vuosina runsaasti erilaisia menetelmiä. Erityiset perhetyön menetelmät ovat monipuolistuneet perhetyön yleistyttyä lastensuojelussa. Nykyään tarjolla on runsaasti erilaisia toiminta- ja ajattelumalleja sekä tekniikoita, kuten roolikarttoja ja arviointimalleja. (Saarnio 2004, 251–253.) Jälkihuoltoa varten on kehitetty myös erilaisia työmenetelmiä, vaikka usein jälkihuolto koostuu sosiaalityöntekijöiden antamasta ohjeistuksesta ja neuvonnasta (Laaksonen 2004a, 28). Vuorovaikutustyöskentelyn ja psykososiaalisen tuen ohella tarvitaan kuitenkin konkreettisia työvälineitä luottamuksellisen suhteen ja sosiaalisten verkostojen vahvistamiseksi (ks. esim. Känkänen & Laaksonen 2006, 46). Tutkimusta varsinaisista jälkihuoltoa varten kehitettyjen menetelmien käytöstä ja hyödyistä ei ole tehty, koska menetelmät ovat suhteellisen uusi toimintamalli jälkihuoltotyön yhteydessä. Esittelen tässä muutamia jälkihuoltotyötä varten kehitettyjä menetelmiä. Tarkastelen menetelmien käyttöä Ylä-Pirkanmaan alueella tutkimusluvussa 5.

3.3.1 Itsenäistyvän nuoren roolikartta

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämän Itsenäistyvän nuoren roolikartan tarkoituksena on selventää ja konkretisoida niitä rooleja, joita itsenäistyvällä nuorella on. Esittelen seuraavassa itsenäistyvän nuoren elämän pääroolit Sari Laaksosen kokoaman Jälkihuolto-opiaan (2004a, 49–50) esittelemällä tavalla. Itsenäistyvän nuoren roolikartassa

nuoren elämä on jaettu neljään päärooliin, joita ovat 1.) Arvonsa tuntija 2.) Onnen vaalija 3.) Itsensä elättäjä sekä 4.) Arjen sankari.

Arvonsa tuntijan rooleihin kuuluu huolehtia terveydestään ja puhtaudestaan sekä kyetä tunnistamaan ja säätelemään tunteitaan. Arvonsa tuntija asettaa myös rajoja, osaa rentoutua ja opettelee itsenäiseen elämään. Onnenvaalija voi olla yksinään viihtyvä, toisen huomioija, ihmissuhteiden – ja pesänrakentaja sekä unelmiin kurkottaja. Itsensä elättäjän rooliin kuuluu esimerkiksi opiskelijan tai työntekijän toimet, laskujen maksajan tehtävät, itsensä markkinoimista ja penninvenyttämistä. Neljäs itsenäistyvän nuoren roolikartan rooli on Arjen sankarin rooli. Arjen sankari huolehtii omasta ovestaan, päivärytmistään, sietää pettymyksiä ja hoitaa arkisia askareita, kuten siivoamista ja pyykkäystä. (Laaksonen 2004a, 49–50)

3.3.2 Umbrella -työkirja

Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan oppilaitos Kaarinasta on ollut mukana eurooppalaisessa yhteistyössä kehittämässä ns. Umbrella–työkirjaa jälkihuollon välineeksi. Työkirjatyöskentelyn tavoitteena ja tarkoituksena on täydentää huoltosuunnitelmaa toimintasuunnitelmaksi, jossa näkyisi miten käytännössä kunkin nuoren kohdalla itsenäisen elämän ja arjen taitojen oppiminen toteutetaan. Umbrella-työkirja jakautuu viiteen osioon, joita ovat

1. Minä itse –minun tarinani, perhe ja sukupuoli, elämänvaihejana, terveys ja puhtaus, seksi, hyvän olon eväitä, vapaa-aika
2. Koti –siivous, ruoanlaitto, vaatehuolto, turvallisuus, sisustus
3. Koulu, ammattiin hakeutuminen ja työelämä
4. Raha –tulot ja menot, säästäminen, pankkiasiat
5. Paikallisinfo

Näiden työkirjaosioiden perusteella on tarkoitus rakentaa nuorelle portfolio sisältäen hänen henkilöhistoriansa ja kasvun kansion ja konkretisoida nuorelle hänen taustaansa, mielenkiinnon kohteistansa ja elämäänsä. (Laaksonen 2004a, 52–54.)

3.3.3 Läheisneuvonpito

Läheisneuvonpito on sosiaalityön menetelmä, joka muodostaa prosessin eri vaiheineen ja siinä on tarkoituksena kartoittaa asiakkaan lähipiiriin kuuluvia henkilöitä. (Laaksonen 2004a, 63.)

Perinteisesti läheisneuvonpitoa käytetään sosiaalityön hankaliin ja kriisiytyviin tilanteisiin, joissa on tarpeen arvioida lapsen tai nuoren huollon ja suojelun tarvetta. Hyviä kokemuksia läheisneuvonpidosta on esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen käsittelyyn liittyvistä tilanteista. (Arnkil 2004, 236.) Läheisneuvonpito on todettu hyväksi menetelmäksi muissakin siirtymävaiheissa, joten sitä voidaan käyttää työskentelyssä jälkihuoltonuoren kanssa tämän siirtyessä tukiasuntoon tai muuhun uuteen paikkaan sijaishuollon jälkeen (Laaksonen 2004a, 63).

Läheisneuvonpitoon kuuluu valmisteluvaihe, jossa sosiaalityöntekijä kutsuu koolle nuoren elämään kuuluvia tärkeitä ihmisiä ja tekee asianomaisten kanssa kirjallisen sopimuksen neuvonpidon järjestämisestä. Varsinaisessa neuvonpidossa koollekutsuja, joka on usein sosiaalityöntekijä, toimii vetäjänä. Läheisneuvonpidon tarkoituksena on selvittää, miten nuoren kanssa on työskennelty, millaisia huolenaiheita on herännyt ja miten aiotaan toimia jatkossa. (Laaksonen 2004a, 63-65.) Läheisneuvonpitoon liittyy myös seurantavaihe, jossa järjestetään tapaamisia ja seurataan prosessin etenemistä. Seurantakokouksia voidaan järjestää tarpeen mukaan useampiakin. (Arnkil 2004, 235.) Jälkihuoltonuoren kanssa verkostotapaamisia on syytä järjestää useamminkin, koska itsenäistymiseen liittyy useita haastavia tekijöitä ja omaan asuntoon muuttaminen voi pelottaa nuorta (ks. esim. Kujanpää 2005, 64).

3.3.4 Muita jälkihuoltotyöhön soveltuvia työmenetelmiä

Lastensuojelun jälkihuoltoa varten on kehitetty myös muita soveltuvia menetelmiä ja työmalleja erilaisten järjestöjen toimesta. Kota -lasten ja nuorten hyvinvointi ry tuottaa Koija -kurseja, jotka on tarkoitettu itsenäistymiseen ja arjenhallintaan tukea tarvitseville 15–24 -vuotiaille nuorille. Kurssin tavoitteena on kehittää nuorta oman turvallisen tilan luomisessa arjen tueksi, rutiinien hallinnassa, vuorovaikutustaidoissa ja juurien sekä tulevaisuuden mahdollisuuksien yhdistämisessä. Koija -kurssi kestää yleensä 10–15 päivää. Arjenhallintaa opetellaan nuoren kanssa keskustellen sekä erilaisten toiminnallisten ja kokemuksellisten menetelmien avulla. (Laaksonen 2004a, 54–55.)

Ehjä ry:n *Ajelehtimisesta sitoutumiseen*-kehittämisprojektin yhteydessä vuosina 2003-2006 jälkihuoltotyötä varten kehitettiin Tuetun asumisen malli, jonka käytöstä on saatu hyviä tuloksia jälkihuoltonuorten kanssa työskentelyssä Vantaalla. Tuetun asumisen mallin tarkoituksena on, että tiiviillä tapaamistahdilla, parityöllä sekä suunnitelmallisuudella nuoria motivoidaan ja tuetaan itsenäiseen asumiseen. Tuen vaiheet on mallissa jaettu alkuarviointiin,

tiiviiin tuen vaiheeseen, kevennettyyn tukeen sekä jälkitukeen. Tuetun asumisen malliin kuuluu myös erilaisia lomakepohjia, joilla jälkihuoltotyön tavoitteellisuus ja edistyminen pyritään varmistamaan. Jälkihuoltonuori täyttää esimerkiksi yhteistyösopimus -lomakkeen ja lisäksi toimintaa seurataan kuukausisuunnitelmien ja viikkoraporttien avulla, joten malli vaatii nuorelta ennen kaikkea omaa sitoutumista työskentelyyn. (Lyijynen & Kokko 2006.)

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella lastensuojelun jälkihuollon palveluja Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella. Tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään, millaisia jälkihuollon palveluja alueella tarjotaan, miten palveluja voitaisiin kehittää ja, miten sijaishuollon vaikuttavuus näyttäytyy jälkihuoltovaiheessa. Tutkielmassani lähestyn aihealuetta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

4.1 Tutkimuskysymykset

Olen jäsentänyt Pro gradu – tutkielmani tutkimustehtävän kolmen tutkimuskysymyksen pohjalta. Tutkielmani tutkimuskysymykset ovat seuraavat.

Tutkimuskysymys 1: Miten jälkihuollon palvelut on järjestetty alueen kunnissa?

Tutkimuskysymys 2: Miten jälkihuollon palveluita voitaisiin kehittää alueen kunnissa?

Tutkimuskysymys 3: Miten sijaishuollon vaikuttavuus näkyy jälkihuolto nuorten kohdalla?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen ja jälkihuollon palvelujen osalta olen kiinnostunut tarkastelemaan millaisia palveluja alueen kunnissa on tarjota lastensuojeluasiakkaille. Olen kiinnostunut tarkastelemaan tarjotaanko jälkihuoltopalveluja keskistetyksi, tehdäänkö nuorille jälkihuoltosuunnitelmat, ja onko alueella tarjota riittävästi esimerkiksi tukihenkilöitä tai tukiasuntoja jälkihuollossa oleville nuorille.

Toisessa tutkimuskysymyksessäni olen kiinnostunut tarkastelemaan, miten alueen sosiaalityöntekijät näkevät palvelujen kehittämisen jatkossa, onko alueella mahdollista kehittää seudullista yhteistyötä, ja miten sosiaalityöntekijät kokevat jälkihuoltopalvelujen keskittämisen erilliseen yksikköön.

Kolmannessa tutkimuskysymyksessäni tarkastelen sijaishuollon vaikuttavuutta jälkihuollossa. Olen kiinnostunut tutkimaan kannattaako kodin ulkopuolelle sijoittaminen ja näyttäytykö tämä erityisesti jälkihuoltovaiheessa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tässä kappaleessa esittelen tutkielmassani käyttämäni teemahaastattelu – menetelmää ja kuvaan aineistonkeruuprosessia. Valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun, koska en halunnut määrittää haastattelujen etenemistä liian tarkasti ennakkoon. Teemahaastatteluja varten laadin etukäteen haastattelurungon, joiden pohjalta haastatteluissa edettiin (Liite 1).

4.2.1 Teemahaastattelu

Teemahaastatteluksi kutsuttu haastattelumenetelmä on suosituin tapa kerätä laadullista aineistoa (Hirsjärvi & Hurme 2000; Eskola & Vastamäki 2001, 24). Yleensä haastattelut jaetaan kolmeen ryhmään, joita ovat strukturoitu eli lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja syvähaastattelu. Strukturoituun haastatteluun haastattelijä valmistautuu etukäteen laatimalla valmiit kysymyssarjat. Syvähaastatteluun valmistaudutaan ainoastaan valitsemalla aihealue, joten haastattelu etenee omalla painollaan. Teemahaastattelu on näiden haastattelutapojen välimuoto, jossa tema-alueet on suunniteltu etukäteen, mutta kysymysten tarkka muoto sekä järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2007, 202–205.)

Teemahaastattelulla tarkoitetaan eräänlaista keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja tutkijan ehdoilla. Teemahaastattelussa pääpaino on tutkijan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. (Eskola & Vastamäki 2001, 24.) Steinar Kvalen (1996, 125) määritelmän mukaan haastattelu on dialogia vaativa erityisen vuorovaikutuksen muoto, joka noudattaa kirjoittamatonta käsikirjoitusta. Vuorovaikutuksen suurimpana etuna pidetään joustavuutta, koska näin voidaan esittää esimerkiksi täydentäviä lisäkysymyksiä (Hirsjärvi ym. 2007, 199–200). Omassa tutkimusentekoprosessissa huomasin, että osa haastattelutilaisuuksista muodostui melko vapaiksi keskustelutilaisuuksiksi, koska niihin osallistui useampia työntekijöitä ja mukana oli myös alueen seutusosiaalityöntekijä Tiina Leminen-Harju. Mielestäni tämä ei kuitenkaan haitannut haastattelujen onnistumista, koska sain esitettyä aikomani kysymykset ja on tärkeää, että haastateltavat saada pohtia aiheita myös omin sanoin.

Teemahaastattelun etuna on menetelmän avoimuus. Haastateltava voi halutessaan puhua melko vapaasti ja kerätyn materiaalin voidaan katsoa edustavan vastaajan puhetta itsessään (Eskola & Suoranta 1998, 87). Lisäksi teemahaastattelu on hyvin joustava menetelmä, koska haastattelijä voi esittää kysymyksen uudelleen, oikaista väärinkäsityksiä sekä tarkentaa haastatteluissa käytettyjä ilmauksia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 26–34). Toisaalta teemahaastattelussa haastattelijä voi pysytellä haastattelutilanteessa liian orjallisesti teemahaastattelurungossa ja

siten estää haastateltavien etenemisen heille tärkeisiin aiheisiin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 122-126). Kuitenkin on tärkeää, että haastattelija varmistaa sen, että saa vastauksen tutkimuksen kannalta tärkeisiin kysymyksiin.

4.2.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä seitsemästä sosiaalityöntekijän haastattelusta, jotka tein kevään 2007 aikana. Haastatteluihin osallistui yhteensä 9:n sosiaalityöntekijää, koska muutamassa kunnassa haastatteluissa oli mukana useampi sosiaalityöntekijä. Tavoitin tutkielmaani varten haastatellut sosiaalityöntekijät lähettämällä haastattelupyynnön sähköpostilla jokaisen alueen kunnan johtavalle sosiaalityöntekijälle. Johtavat sosiaalityöntekijät välittivät pyynnön eteenpäin kunnissa ja sovimme haastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kanssa tarkemmin haastattelujen ajankohdista. Tämä osoittautui tehokkaasti tavaksi tavoittaa tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät ja haastattelut saatiin sovittua suhteellisen nopealla aikataululla huhtikuun ja toukokuun ajalle, jonka olin harjoittelijana Oriveden kaupungilla. Haastattelutilaisuuksien sopimisen yhteydessä pyysin sosiaalityöntekijöitä selvittämään lastensuojeluasiakkaiden sen hetkiset lukumäärät omissa kunnissaan, koska näin pystyin jäsentämään kuvaa alueen asiakasmäärästä heti haastattelujen yhteydessä.

Tutkielmaani varten haastatellut sosiaalityöntekijät ovat kokeneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Haastateltuja sosiaalityöntekijöitä yhdistää myös se, että haastattelut työntekijät ovat naisia ja työskennelleet alueen sosiaalityössä pitkään. Osassa kunnista tehdään yhdenmukaista sosiaalityötä, joten työntekijöiden toimenkuvaan kuuluu myös aikuissosiaalityötä lastensuojelutyön ohella.

Haastattelututkimukseen liittyy useita eettisiä kysymyksiä, kuten haastattelijan ja haastateltavan väliseen suhteeseen liittyvät kysymykset sekä tutkimuslupaa käsittelevät kysymykset. Haastatteluaineiston avulla tuotettua tietoa raportoitaessa on tärkeää ottaa huomioon henkilöiden tunnistettavuuteen ja yksityisyyden suojaan liittyvät tekijät (ks. esim. Tiittula & Ruusuvaori 2005, 17). Tutkimusta varten haastateltujen sosiaalityöntekijöiden anonymiteetin takaamiseksi olen nimittänyt haastattelut kunnittain koodein H1-H7. Luottamuksellisuus on myös Kvalen (1996, 114) mukaan hyvin tärkeää, koska haastateltavien yksityisyyden suojaaminen on merkittävä osa tutkimuksen raportointia. Kahdessa tutkimusalueen kunnassa haastatteluun osallistui useampi sosiaalityöntekijä. Heitä en ole

kuitenkaan erotellut aineistosta, koska en katsonut sen olevan tarkoituksenmukaista analyysini kannalta. Lisäksi kahden kunnan sosiaalityöntekijöiden haastattelu järjestettiin samassa tilaisuudessa, koska kunnat ovat yhdistämässä sosiaalipalveluitaan kuntaliitoksen myötä. Molempien kuntien sosiaalityöntekijöitä kuitenkin haastateltiin erikseen ja heille esitettiin erilliset kysymykset, vaikka haastattelutilanne olikin osittain päällekkäinen.

Tutkielmani aineistonkeruuseen meni paljon aikaa, koska kuntien sosiaalityöntekijöitä haastateltiin kuntien omissa toimipisteissä ja välimatkat Ylä-Pirkanmaan alueella ovat yllättävän pitkiä. Jokaiseen haastattelutilaisuuteen varattiin etukäteen aikaa noin tunti, mutta käytännössä haastattelut venyivät hieman pitemmiksi. Haastattelutilaisuuksista muotoutui välillä keskustelutilaisuuksia, joissa sosiaalityöntekijät innostuivat pohtimaan työnsä kuvaa laajemminkin kuin jälkihuollon osalta. Kuitenkaan haastattelutilaisuuksissa ei ollut kysymys ns. ryhmäkeskustelusta (ks. esim. Valtonen 2005), joka on ihan erillinen, tietyn tyyppinen tiedonkeruumetodinsa.

Sosiaalityön käytännön opetusjakson ohjaajani Tiina Leminen-Harju osallistui jokaiseen haastatteluun ja kiersimme seutukunnan alueen kunnat hänen autollaan. Haastattelujen aikana tein muistiinpanoja litterointia ja aineiston analyysia varten. Aineistonkeruussa sekä myöhemmässä analyysivaiheessa auttoi valtavasti Tiinan kanssa käymäni keskustelut ja pohdinnat. Tiina on tehnyt lastensuojelutyötä pitkään ja Ylä-Pirkanmaan alueen seutusosiaalityöntekijänä omaa näkemystä alueen palveluista.

Haastattelun voidaan määritellä olevan haastattelijan ja haastateltavan välistä keskustelua, joka muodostuu heidän yhteisen toiminnan tuloksena (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 13). Näin ollen haastatteluun vaikuttavat monet tekijät, kuten haastattelijan ja haastateltavien persoonallisuus sekä muut henkilökohtaiset ominaisuudet (Hirsjärvi & Hurme 2000, 49). Haastattelutilaisuuksiin liittyy välillä myös ylimääräisiä häiriötekijöitä, koska haastatteluja ei voida irrottaa ympäristöstään. Haastattelut ovat aina väistämättä tilanne- ja kontekstisidonnaisia, joten haastattelujen tulosten yleistämisessä ei tule liioitella (Hirsjärvi ym. 2007, 202). Haastattelutilaisuudet keskeytyivät välillä, koska haastateltavan puhelin soi tai ovella kävi toinen työntekijä. Tämä ei kuitenkaan mielestäni vaikuttanut haastattelujen onnistumiseen, vaan ne etenivät kokonaisuudessaan melko hyvin ja luontevasti.

Ensimmäinen haastattelu sujui mielestäni kaikkein heikoimmin, koska jännitin sitä etukäteen eniten, eikä minulla ollut aiemmin varsinaista kokemusta tutkimushaastattelujen tekemisestä.

Kävimme ohjaajani Tiina Leminen-Harjun kanssa haastattelurungon läpi ennen varsinaisia haastatteluja ja varmistimme, että olennaiset asiat tulee kysymyksissä huomioiduksi. Mielestäni haastatteluja ei kuitenkaan kannattanut suunnitella liikaa etukäteen, koska tutkimushaastattelu kuitenkin muuttuu ja etenee muiden vuorovaikutustilaisuuksien tapaan puheenvuorojen sekä tilanteiden mukaan (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 56). Kokonaisuutena olin tyytyväinen haastattelutilaisuuksien onnistumiseen ja mielestäni sain vastauksia hakemiini kysymyksiin.

Haastattelutilaisuuksien edetessä huomasin, että ne alkoivat edetä vähitellen sujuvammin, koska osasin esittää oikeita välikysymyksiä ja tiesin paremmin, mihin kysymyksiin hakea ja etsiä vastauksia. Haastattelutilaisuuksien edetessä haastattelijan varmuus kasvoi ja aineistonkerääminen eteni keväällä vauhdikkaasti. Haastatteluoppaissa suositellaan yleensä aloittamaan laajemmista kysymyksistä ja etenemään yksityiskohtaisempiin asioihin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 107) ja näin pyrin toimimaan. Varmistin jokaisen haastattelun jälkeen, että voisin esittää jälkikäteen lisäkysymyksiä, jos jokin tutkielman kannalta olennainen asia jäisi haastattelujen jälkeen epäselväksi. Haastattelujen lopuksi varmistin myös haastateltavilta haluavatko he kertoa aiheesta lisää omin sanoin tai esittää tarkentavia kysymyksiä, kuten Kvale (1996, 128) suosittelee.

Jokainen haastattelutilaisuus nauhoitettiin, joten haastattelut alkoivat nauhurin käynnistämällä. Tämä varmasti vaikutti ainakin alussa joidenkin haastateltavien suhtautumiseen ja vastauksiin, koska nauhuria usein jännitetään. Tutkimushaastatteluissa nauhoittamisesta on kuitenkin yleensä enemmän etua kuin haittaa, koska nauhoittaminen mahdollistaa haastattelujen kuuntelemisen jälkikäteen. Näin haastattelutilanteessa voidaan keskittyä myös vuorovaikutuksellisten tekijöiden havainnointiin ja itse haastattelusta voidaan raportoida jälkikäteen kattavammin. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14-16.) Yhden kunnan sosiaalityöntekijän haastattelu tallentui nauhalle melko epäselvästi, joten sen litteroiminen oli erityisen vaikeaa ja kärsivällisyyttä vaativaa työtä. Pahimmassa tapauksessa haastattelujen epäonnistunut nauhoittaminen voi jopa vaarantaa tutkimuksen luotettavuutta (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 185). Huonosti tallentuneen nauhan litteroinnissa kuitenkin auttoi se, että olin tehnyt haastattelujen aikana muistiinpanoja ja näin pystyin paremmin ennakoimaan haastattelujen etenemistä nauhoilla.

Litterointivaiheeseen kului yllättävän paljon aikaa, vaikka ajattelin sen ennakkoon sujuvan nopeasti. Nauhojen sanasanallinen purkaminen oli kuitenkin hidasta ja haastatteluissa

käyttämäni nauhuri oli vanhanaikainen malli, joten kasetteja täytyi kelata edestakaisin, mikä hidasti työtä entisestään. En kuitenkaan litteroinut nauhoilta ihan kaikkea puhetta. Jätin litteroimatta sellaiset keskustelut, jotka eivät liittyneet tutkielmaani, vaan olivat enemmän yleistä puhetta esimerkiksi harjoitteluuni liittyen. Puheen muuttaminen tekstiksi on ylipäättään haastavaa, koska elävän keskustelun jäädyttäminen kirjoitettuun muotoon kadottaa tekstistä väistämättä erilaisia merkityksiä (ks. esim. Kvale 1996). Haastattelunauhojen litteroinnit tein pääasiallisesti syksyn 2007 aikana illalla päivätöiden ohella. Vuoden 2008 alussa kuuntelin nauhat vielä kertaalleen läpi ja aloin valmistautua varsinaiseen aineiston analyysiin sekä tutkielman kirjoitus- ja raportointityöhön. Tässä vaiheessa myös tulostin litteroidut haastattelut ja materiaalia kertyi yhteensä 64 A4-sivua rivivälillä 1,5.

Tutkielmaani suunnitellessani tiesin, että halusin koota tutkielmaani varten oman aineiston, vaikka laadullisessa tutkimuksessa on saatavilla runsaasti valmiita aineistoja, kuten erilaisia kirjoitettuja dokumentteja. Halusin saada kokonaiskuvan tutkimusprosessin kulusta ja tehdä ”oman tutkimuksen” eri vaiheineen. Oman aineistonkeruun huomasin hyödyttävän erityisesti analyysivaiheessa, koska olinhan tehnyt havaintoja jo tutkimushaastattelujen aikana ja käynyt aineistoa siten pala palalta läpi tutkimusprosessin eri vaiheissa.

4.3 Analyysissä käytetty menetelmä

4.3.1 Laadullinen tutkimus

Valitsin tutkielmani metodiksi laadullisen tutkimuksen, koska laadullinen tutkimus soveltuu hyvin haastatteluaineiston luokitteluun ja analysoimiseen (ks. Alasuutari 1999). Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus eroaa määrällisestä eli kvantitatiivisesta tutkimusotteesta siten, että kvantitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan lukuja ja niiden välisiä tilastollisia yhteyksiä. Alasuutarin (1999, 34) mukaan kvantitatiivisen analyysin yleisperiaatetta voi verrata luonnontieteelliseen koejärjestelyyn, jossa hypoteesia testataan kontrolloidusti erilaisten muuttujien avulla. Perinteinen esimerkki määrällisestä tutkimuksesta on survey-tutkimus, jossa tietoa kerätään laajalta vastaajajoukolta kysely- tai haastattelumenetelmällä ja tietoja tarkastellaan tilastotieteen keinoin (Hirsjärvi ym. 2007, 128-130). Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa sen sijaan tarkastellaan usein kokonaisuutena, joten johtolangaksi ei kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin käy tilastollinen todennäköisyys (Alasuutari 1999, 38).

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja käsittely kietoutuvat tiiviimmin yhteen kuin määrällisessä tutkimuksessa, koska tutkija on osa tutkittavaa todellisuutta ja väistämättä vaikuttaa tutkimuksen etenemiseen (Tynjälä 1991, 395). Tutkija tuo esimerkiksi haastatteluun mukanaan sukupuolensa, asenteensa ja omat käyttäytymismallinsa (Alasuutari 1999, 145). Erityisesti, jos tutkija kerää aineistonsa itse, hän joutuu kohtaamaan myös keruuvaiheeseen sisältyvät tulkintaongelmat. (Mäkelä 1990, 45.) Esimerkiksi edelliset haastattelut vaikuttavat haastattelijan olettamuksiin ja hän saattaa esittää ennakkokäsitystensä mukaisia välikysymyksiä.

Laadullisessa tutkimuksessa ei koskaan voida tavoitella täydellistä puolueettomuutta. Tutkijan ammattitaitoa on se, että hän pystyy huomioimaan tutkimukseen vaikuttavia tekijöitä ja reflektoimaan itseään osana tutkimusta (ks. esim. Eskola & Suoranta 1999, 211) Laadullisessa tutkimuksessa ei siten pyritä etsimään absoluuttista totuutta kohteesta, vaan kyseessä on aina tutkijan kuvaus tietyistä ilmiöistä tietyllä hetkellä ja tietynlaisin menetelmin.

Tilastollisessa ja määrällisessä tutkimuksessa pystytään ennakkoon laskemaan, miten iso aineisto on tarpeen, että analyysi voidaan suorittaa tilastollisesti merkittävällä tavalla. Laadullisessa tutkimuksessa ei se sijaan ole tarjolla samanlaisia mittalukuja, joilla osoittaa aineiston riittävyys tutkimuksen kannalta merkittävällä tavalla. (Mäkelä 1990, 52.) Laadullisessa tutkimuksessa käytetään aineiston kylläntymisen käsitettä kuvaamaan aineiston riittävyttä. Aineiston katsotaan olevan riittävä silloin, kun se ei enää tuo lisää tietoa tutkimuksen aihealueeseen. (Mäkelä 1990, 52.) Tutkielmassani kerättävän aineiston määrä oli siten ennalta määritelty, että halusin haastatella erikseen jokaisen seutukunnan alueen kunnan sosiaalityöntekijöitä ja näin muodostaa kokonaiskuvaa alueella tarjottavista jälkihuoltopalveluista. Tutkielmani kannalta oli tärkeintä, että tavoitin jokaisesta alueen kunnasta ainakin yhden sosiaalityöntekijän selvittääkseni jokaisen kunnan tavan järjestää jälkihuoltopalveluja.

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen paikasta on käyty runsaasti kriittistä keskustelua yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen parissa (ks. Töttö 1997; Alasuutari 1999). Pertti Alasuutarin (1999, 32) mukaan tieteellisen tutkimuksen kenttää ei voida jakaa pelkistetysti laadulliseen ja määrälliseen analyysiin. Alasuutari muistuttaa, että molempia tutkimusotteita voidaan soveltaa samassa tutkimuksessa ja hän näkee kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen tietyllä tavalla jatkumona. Myös muissa metodioppaissa laadullista ja määrällistä tutkimusta kuvataan toisiaan täydentävinä suuntauksina (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2007,

132-133). Pertti Töttö (2000, 74-77) tosin on sitä mieltä, että kvalitatiivisella ja kvantitatiivisella tutkimusotteella saadaan vastauksia eri kysymyksiin. Töttön mukaan laadullisen tutkimuksen keinoin pystytään vastamaan mitä ja miten –kysymyksiin ja määrällisellä tutkimuksella miten paljon ja miksi –kysymyksiin. Erityisesti Töttö (1997, 40-43) on kritisoinut yhteiskuntatieteilijöitä laadullisen tutkimuksen suosimisesta määrällisen tutkimuksen kustannuksella. Keskustelu todennäköisesti jatkuu vastaisuudessakin eikä yksimielisyyttä laadullisen ja määrällisen tutkimuksen paikannuksesta löydetä. Tieteellisen tutkimuksen vaatimusten näkökulmasta (ks. Uusitalo 1991, 17) tämä on mielekästä, koska näin myös yhteiskuntatieteellinen tutkimus menetelmineen säilyy kriittisen tarkastelun alaisena.

4.3.2 Sisällönanalyysi menetelmänä

Laadullisen tutkimuksen analyysi on moninainen prosessi ja siihen kuuluu useita haastavia vaiheita. Laadullisesta aineistosta ei nouse esiin yhtään tulosta, vaan tutkijan on itse aktiivisesti työstettävä aineistosta analyysinsä ja tulkintansa, kuten Juha Eskola (2001, 134) kirjoittaa artikkelissaan. Tämä luo analyysivaiheessa tutkijalle paljon haasteita tutkimuksen onnistumiseksi. Esittelen seuraavaksi käyttämäni sisällönanalyysimenetelmää ja kerron sen jälkeen oman tutkielmani analyysin etenemisprosessista.

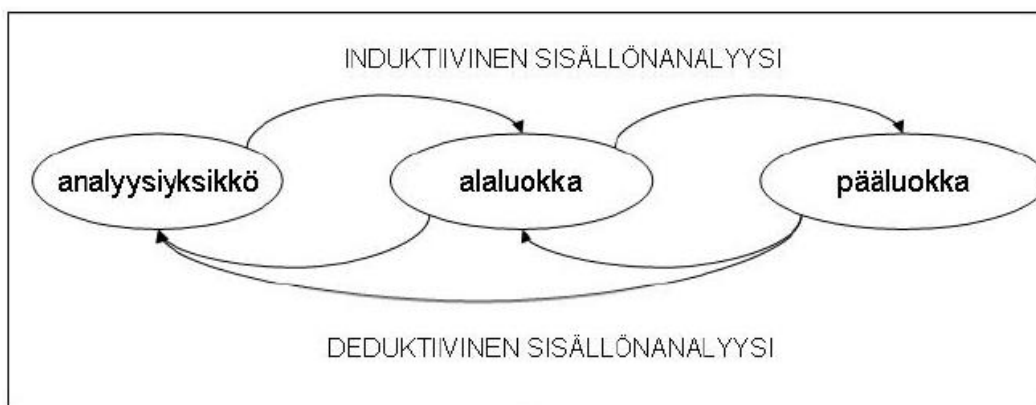
Aineiston analyysimenetelmäksi valitsin sisällönanalyysin, koska se soveltuu hyvin monenlaisten laadullisen tutkimuksen aineistojen, kuten päiväkirjojen, kuvien, artikkeleiden, filmien sekä haastattelujen analysointiin. Sisällönanalyysin avulla näistä aineistoista tehdään havaintoja ja niitä analysoidaan systemaattisesti (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23).

Tuomen ja Sarajärven mukaan (2002, 93) sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen menetelmissä. Sisällönanalyysiä voidaan pitää yksittäisenä metodina sekä väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, kuten myös diskurssianalyysi. Diskurssianalyysissa aineistosta etsitään tekstien merkitysten tuottamista, kun taas sisällönanalyysissa etsitään näiden tekstien sisältöjä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-106).

Sisällönanalyysin avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Tuomen ja Sarajärven (2002, 93) mukaan useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin, jos menetelmällä tarkoitetaan kirjoittelujen,

nähtyjen tai kuultujen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysin aineistona voidaan käyttää kuvallista, verbaalista tai tekstiaineistoja kuten esimerkiksi päiväkirjoja, artikkeleita, filmejä, kirjeitä, valokuvia ja haastatteluja. Sisällönanalyysin avulla näistä aineistosta tehdään havaintoja ja analysoidaan niitä systemaattisesti (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23).

Sisällönanalyysiä voidaan tehdä aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai deduktiivisesti, pohjautuen jo olemassa olevan teorian luokitteluun (Kyngäs & Vanhanen 1999, 3). Oheisessa kuviossa 5 on havainnollistettuna induktiivisen ja deduktiivisen sisällönanalyysin perusidea. Tutkielmani on aineistolähtöinen tutkimus, jonka analyysi perustuu haastatteluaineistosta esiin nouseviin teemoihin ja niiden luokitteluun. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään aineistossa esiintyviä käsitteitä ja sitä kautta etsitään vastausta tutkimuskysymyksiin (Tuomi & Sarajarvi 2002, 115).

Kuvio 5. Induktiivisen ja deduktiivisen sisällönanalyysin muodostaminen

Lähde: Dufva & Koivisto 2007, 6.

4.3.3 Tutkielman analyysin toteuttaminen

Oman tutkielmani aineiston analyysin aloitin oikeastaan jo haastatteluvaiheessa, koska keräsin aineistoni itse ja siten tein päätelmiä aineistosta jo haastattelutilaisuuksien aikana. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 218-219) mukaan laadullisen tutkimuksen analyysin vaiheet yleensä etenevät päällekkäin ja itse analyysin teko etenee kehämäisesti. Alasuutari (1999, 39) erittelee teoreettisesti laadullisen analyysin kaksi vaihetta, havaintojen pelkistämisen ja arvoituksen ratkaisemisen, joita ei kuitenkaan voi käytännössä erottaa toisistaan.

Varsinaisen aineiston analyysin aloitin siten, että tulostin litteroidut haastattelut paperiversioiksi ja luin ne useaan kertaan läpi. Puhtaaksi kirjoitettua tekstiä syntyi yhteensä 64

A4 –sivua rivivälillä 1,5. Lukukertojen aikana merkitsin värikynällä paperien marginaaliin merkkejä yhtäläisyyksistä ja vastauksista tutkimuskysymyksiini. Merkkien perusteella luokittelin aineistoni ja jäsensin sitä edelleen analyysini kannalta mielekkäällä tavalla. Mielestäni analyysivaiheeseen kannattaa varata runsaasti aikaa, että aineistoon pääsee kunnolla kiinni ja, että sitä pystyy ymmärtämään ja jäsentämään paremmin.

Laadullisen aineiston analyysissä on tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta aiheesta (Eskola & Suoranta 1998, 138). Tutkielmani analyysissä pyrin etsimään vastauksia haastatteluaineistosta tutkimuskysymyksiini, jotka olen tarkemmin esitellyt luvun 4 alussa. Tutkimusaineistoa analysoidessani jätin haastatteluaineistosta pois erilaisia taukomerkkejä ja väliviivoja, jotka kuvasivat ajatustaukoja, koska ne eivät mielestäni palvele tutkielmani tarkoitusta eivätkä ole lukijaystävällisiä. Tutkielmani keskittyi enemmän haastattelujen sisältöön verrattuna esimerkiksi keskusteluanalyysiin (ks. Tainio 1997) tai diskurssianalyysiin (ks. Jokinen ym. 1993), joissa vuorovaikutuksella ja erilaisilla tauotuksilla olisi ollut merkittävä rooli analyysin kannalta. Tutkimuslukuosioissa 5-7 esitellyt sitaatit ovat siten välillä tiivistettyjä tekstipätkiä ja muokattu hieman kirjakielentyypiseen, helpommin luettavaan, muotoon. Lisäksi niistä on poistettu mahdolliset tunnistetiedot, ettei niistä voida päätellä haastateltavan henkilöllisyyttä, kyseessä olevaa kuntaa tai jälkihuollon asiakasnuoria.

4.3.4 Analyysin eteneminen

Analyysissä etsin vastauksia aineistooni poimimalla litteroiduista haastatteluista pelkistettyjä ilmauksia ja luokittelemalla sitten niitä. Näin jäsensin aineistoani ja hain voimakkaasti esiin nousevia tutkielmani kannalta merkittäviä teemoja. Analyysissä käytin apuna Helvi Kynkään ja Liisa Vanhasen *Hoitotiede* –lehdessä julkaistua (1999) artikkelia, koska siinä mielestäni kiteytyy hyvin sisällönanalyysimenetelmän idea. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä aineistoni pelkistämisestä (kuvio 6) ja ryhmittelystä (kuvio 7). Pelkistämällä tarkoitetaan sitä, että aineistosta koodataan ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimuskysymykseen. Ryhmittelyssä on kysymys pelkistettyjen ilmaisujen erilaisuuksien ja yhtäläisyyksien etsimisestä. (Downe-Wambolt 1992; ref. Kyngäs & Vanhanen 1999, 5 -6.)

Pelkistäminen ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaan (ks. luku 5): miten jälkihuollon palvelut on järjestetty kunnassanne?

Alkuperäisilmaisuja haastatteluista:

”Nämä meidän asiakasmäärät on kuitenkin niin pieniä, että ei ole sellaista systemaattista toimintatapaa.”

→ pelkistetty ilmaus: **ei systemaattista toimintatapaa**

” Että varsinaisesti meillä koska on näin pienestä kunnasta kysymys, että ei meillä sellaista suunnitelmallista toimintaa voi olla. Ei ole montaa henkilöä, jotka on samanaikaisesti jälkihuollon piirissä. Nämä on aina yksittäisiä tapauksia.”

→ pelkistetty ilmaus: **ei suunnitelmallista toimintatapaa**

” Me ollaan oikeastaan räätälöity kaikille ihan omanlaisensa palvelut. Esimerkiksi ollaan sijoitettu yksi nuori niin myöhään, ja nuori on vielä laitospaikalla ja siirtyy vähän myöhemmin sitten itsenäistymisasuntoon, joka on siinä laitoksen yhteydessä”

→ pelkistetty ilmaus: **räätälöityä palvelua**

”Se riippuu aina ihan tapauksesta, millainen se palvelu on. Kyllähän siitä keskustellaan, että nuori on nyt tavallaan omillaan ja sitten ohjataan nuoria asuinkuntien muiden palvelujen piiriin.”

→ pelkistetty ilmaus: **tapauskohtaista palvelua**

Kuvio 6. Esimerkki aineiston pelkistämisestä luvussa 5.2 Räätälöityä palvelua

Pelkistettyjä ilmauksia:

”Ei systemaattista toimintatapaa”

”Ei suunnitelmallista toimintaa”

”Räätälöityä palvelua”

”Tapauskohtaista palvelua”

Alakategorioita:

Ei rutiinia

Yksilöllistä palvelua

Kuvio 7. Esimerkki aineiston ryhmittelemisestä luvussa 5.2 Räätälöityä palvelua

Pelkistämisen ja ryhmittelyn jälkeen sisällönanalyysia jatketaan yhdistämällä saman sisältöiset kategoriat toisiinsa muodostaen niistä yläkategorioita. Yläkategoria nimetään mahdollisimman tarkkaan kuvaamaan sen sisältämiä alakategorioita. Tätä aineiston abstrahointia jatketaan niin

kauan kuin se on sisällön kannalta mielekästä. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 7.) Tämän vaiheen keston vaikuttaa ensisijaisesti aineiston laajuus. Tosin tulee muistaa, että aineiston jäsentäminen ja sisäistäminen vaatii aikaa ja pohdintaa.

Kävin aineistoni läpi edellä mainitulla tavalla jokaisen tutkimuskysymyksen osalta. Lisäksi mietin nouseeko aineistosta esiin jokin muu toistuva teema, joka kannattaisi analysoida tarkemmin ja tuoda esille raportoinnissa. Pro gradu – tutkielman laajuus on kuitenkin ennalta määritelty, joten mielestäni rajaamani kolme tutkimuskysymystä riittävät tutkielmani kannalta mielekkääseen aineiston analysoimiseen.

5 JÄLKIHUOLTOPALVELUT YLÄ-PIRKANMAAN SEUTUKUNNAN ALUEELLA

Tässä luvussa vastaan tutkielmani ensimmäiseen varsinaiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten jälkihuollon palvelut on järjestetty Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa. Aluksi kerron alueen kunnista ja kuntien lastensuojelun asiakasmääristä, jonka jälkeen selvitän tarkemmin alueella tarjottavia jälkihuollon palveluja. Lisäksi selvitän käytetäänkö jälkihuollossa erityisiä sosiaalityön menetelmiä, joita olen esitellyt tarkemmin luvussa 3.

5.1 Ylä-Pirkanmaan seutukunta alueena

Ylä-Pirkanmaan alueen seutukunta muodostuu yhteensä seitsemästä kunnasta joita ovat Juupajoki, Kuru, Virrat, Mänttä, Ruovesi, Orivesi sekä Vilppula. Seitsemästä kunnasta kolme eli Mänttä, Orivesi sekä Virrat ovat kaupunkeja. Vuoden 2009 alusta Mänttä ja Vilppula yhdistyvät Mänttä-Vilppulan kaupungiksi. Kaupunkien internetsivujen mukaan vuoden 2008 alussa Orivedellä oli 9 556 asukasta, Juupajoella 2 204 asukasta, Kurussa 2 766 asukasta, Mäntässä 6 428, Vilppulassa 5 377, Virroilla 7 695 sekä Ruovedellä 5 192. Yhteensä alueella asuu edellisten lukujen perusteella 39 218 asukasta, joten väestömäärältään alue vastaa suomalaista keskisuurta kaupunkia. Pinta-alaltaan seutukunta on kuitenkin laaja alue, 4 424 neliökilometriä, ja se kattaa kolmasosan Pirkanmaan pinta-alasta. Ohessa on Ylä-Pirkanmaan seutuyhdistys ry:n internetsivuilla oleva kartta alueesta (kuvio 8).

Kuvio 8. Ylä-Pirkanmaan seutukunta

Lähde: Ylä-Pirkanmaan seutuyhdistys ry:n internetsivut.

Alueen kunnat ovat asukasmäärältään pieniä, joten niissä sosiaalityöntekijöiden määräkin on vähäinen. Oriveden kaupungissa työskentelee 3 sosiaalityöntekijää, Juupajoella yksi sosiaalityöntekijä ja Virroilla 4 sosiaalityöntekijää. Vilppulan sosiaalitoimistossa on kolme sosiaalityöntekijää, Mäntässä työskentelee yhteensä 4 sosiaalityöntekijää ja Kurussa työskentelee kaksi sosiaalityöntekijää. Edellä mainitut tiedot käyvät ilmi kuntien omilta internet sivuilta, jotka ovat muotoa www.kunnannimi.fi. Ruoveden osalta tietoa ei ollut saatavilla.

Ylä-Pirkanmaan alueen kunnissa lastensuojelun jälkihuolto toteutetaan osana kuntien lastensuojelutyötä ja jälkihuoltonuoren asioista vastaa alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Alueella ei ole keskitettyä jälkihuoltopalveluyksikköä eikä kunnissa tehdä yhteistyötä jälkihuollon toteuttamisen suhteen.

Ylä-Pirkanmaan alueen kunnat ovat asukasmääriltään pieniä kuntia, joten myös lastensuojeluasiakkaat ovat määrällisesti pieni ryhmä seutukunnan alueella. Alla olevista taulukosta (1) ilmenee lastensuojeluasiakkaiden lukumäärät haastatteluajankohtana keväällä 2007. Jälkihuoltonuoria oli alueen kunnissa yhteensä 25 ko. ajankohtana, joten kyseessä on määrällisesti pieni erityisryhmä. Taulukossa O = Orivesi, R = Ruovesi, Vir = Virrat, M = Mänttä, Vil = Vilppula, K = Kuru ja J = Juupajoki.

Taulukko 1. Lastensuojeluasiakkaiden määrät Ylä-Pirkanmaalla keväällä 2007

Asiakasmäärät	O	R	Vir	M	Vil	K	J	Yhteensä
Avohuollon sijoitukset	2	1	1	0	3	0	1	8
Huostaanotetut	38	8	8	15	13	2	1	85
Jälkihuoltonuoret	7	2	6	4	4	1	1	25
Yhteensä	47	11	15	19	20	3	3	

Eniten jälkihuoltonuoria haastattelujen ajankohtana oli määrällisesti Oriveden kaupungissa, joka on asukasmäärältään alueen kunnista suurin. Ruovedellä jälkihuoltonuoria oli 2, Virroilla 6. Mäntässä ja Vilppulassa molemmissa jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria oli 4. Juupajoella ja Kurussa oli haastatteluajankohtana yksi jälkihuoltonuori, joten seutukunnan alueen kunnissa asiakasmäärät vaihtelevat keskenäänkin melko paljon. Jälkihuoltonuorten lukumääriin ei ole laskettu avohuollon sijoituksen jälkeiseen jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria, koska tutkielmani tarkastelukohteena ovat itsenäistyvät 18-21 -vuotiaat nuoret.

5.2 Räätelöityä palvelua

Tutkimusalueen kunnissa ei ollut laadittu sisäistä ohjeistusta jälkihuollon toteuttamista varten, mikä on ilmennyt muissakin kuntien jälkihuoltoa käsittelevissä tutkimuksissa. (ks. esim. Laitonen 2006, 56) Tutkimushaastatteluissa selvisi, että jälkihuollon palvelut on järjestetty alueen kunnissa räätelöidysti, koska varsinaista rutiinia ei näin pienissä asiakasmäärissä voi muotoutua. Sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuoltopalvelut järjestetään yksilöllisesti jokaiselle nuorelle hänen tilanteensa mukaan.

”Jälkihuollossa ei ole sellaista rutinoitunutta sapluunaa, vaan koska tapauksia on vähän, jokainen on omanlaisensa ja täytyy räätelöidä omaan muottiinsa. Toisaalta se on hyväkin. Jos on aikaa työlle, tapauskohtainen suunnittelu onnistuu ja on hyvä.” (H4)

”Se on näissä kunnissa, että nämä määrät on niin pieniä, että ne on niin räätelöityjä nämä hommat.” (H1)

Räätälöidyissä palveluissa on etunsa ja heikkoutensa. Sosiaalityöntekijät joutuvat perehtymään ja käyttämään paljon aikaa asioiden selvittämiseen, koska heille ei muodostu kokemuksen tuomaa rutiinia kunnassa, jossa on vuosittain vain muutama jälkihuoltoon oikeutettu nuori. Rutiinin puutteen vuoksi sosiaalityöntekijät kokivat heiltä puuttuvan tarpeellista erityisosaamista.

”En halua tässä suhteessa silmittömästi puolustaa pieniä kuntia, että me ollaan niin hyviä, kun me tunnetaan meidän asiakkaat ja edellistenkin sukupolvienkin olosuhteet. Koska sitten meiltä puuttuu sellaista erityisosaamista. Tapauksia tulee niin vähän, että me ei hallita kaikkia niitä asioita.”(H1)

Koska asiakkaita on vähän, tulee useammassa haastatteluissa esiin myös suunnitelmallisuuden puute. Jälkihuoltoonuret nähdään enemmänkin yksittäisinä tapauksina, kuin erillisenä ryhmänä, jolle suunnata tietty palvelukokonaisuus. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu suunnitelmallisuuden puutetta jälkihuoltotyöstä. Markku Jahnukainen (2004, 92) käyttää käsitettä *oletetuista* jälkihuollon toimenpiteistä kuvaamaan tilannetta, jossa suunnitelmallisuus puuttuu.

”Jälkihuollossa olevat nuoret ovat samalla tavalla sosiaalipalvelujen piirissä kuin ketkä tahansa, joilla sitä tarvetta on. Että varsinaisesti meillä koska on näin pienestä kunnasta kysymys, että ei meillä sellaista suunnitelmallista toimintaa voi olla. Ei ole montaa henkilöä, jotka on samanaikaisesti jälkihuollon piirissä. Nämä on aina yksittäisiä tapauksia.” (H2)

Toisaalta jälkihuoltoonuri voidaan ottaa pienessä kunnassa yksilöllisesti huomioon, eikä hän huku muiden jälkihuoltoonurten joukkoon, kuten isojen kuntien keskitetyissä jälkihuoltoyksiköissä arveltiin voivan käydä.

”Monestihan nää on niin monen vuoden asiakkaita, että nää on niinku omia lapsia ihan. Isommissa kaupungeissa nämä jälkihuoltoonuret helposti hukkuu siihen massaan, koska ne on niin isoja järjestelmiä ja työntekijätkin vaihtuu koko ajan.” (H3)

Pienien kuntien etuna nähtiin myös se, että jälkihuoltovaiheessa nuorella on edelleen se sama tuttu työntekijä, joka hänet aikanaan sijoitti kodin ulkopuolelle ja näin tämä suhde voi muotoutua hyvin luottamukselliseksi. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi suhdettaan jälkihuoltoonureen ns. kakkosäitinä toimimiseen ja eräs sosiaalityöntekijä kertoi jälkihuoltoonureen lähettävän hänelle hyvin luottamuksellisia ja henkilökohtaisia asioita koskevia kirjeitä.

” Kyllä se on tärkeää sitoutumisessa, että on sama työntekijä, jonka nuori tuntee. Monesti sama työntekijä on sijoittanut nuoren aikanaan ja siitä muodostuu sellainen kakkosäiti lapselle. Aika erityinen suhde. Sellaista suhdetta ei ehkä muodostu, jos työntekijä vaihtuu koko ajan.” (H1)

”Vaikka se asenne voi olla ensin, että irti sossusta heti kun 18 –vuotta tulee täyteen niin kyllä se todellisuus sitten usein on ihan muuta. Huomaa, että ollaan tosi tärkeitä nuorille tässä vaiheessa, kun omat siivet ei vielä sillä tavalla kannaa.” (H5)

Sosiaalityöntekijä kokee olevansa usein jälkihuolto nuorelle ainut aikuinen, joka häntä ei ole pettänyt ja suhde tuttuun työntekijään muotoutuu vuosien mittaan hyvinkin tiiviiksi.

”Nuoret kokee sellaisena turvallisena kuitenkin, että sille aina voi luottamuksellisesti soittaa ja olla yhteyksissä. Ainoat ihmiset jotka ei ole niin sanotusti pettäneet. Vaikka kaikki muut hylkäiski, niin se ei ainakaan mua hylkää ja siihen uskaltaa ottaa yhteyttä.” (H1)

Riia Kujanpään (2007) tutkielmassa käy samansuuntaisesti ilmi sosiaalityöntekijöiden pysyvyyden merkitys jälkihuoltovaiheessa jälkihuolto nuoren näkökulmasta. Kujanpään tutkimuksen mukaan luottamuksellista suhdetta sosiaalityöntekijään ei voi muodostua, mikäli työntekijä vaihtuu koko ajan ja näin itsenäistyvä nuori kokee olevansa oman onnensa nojassa.

5.3 Jälkihuoltosuunnitelmien erot

Lastensuojelutyössä on viime vuosina korostettu dokumentoinnin merkitystä (ks. esim. Kääriäinen 2003). Kirjalliset asiakassuunnitelmat ovat osa dokumentointityötä ja ne luovat työlle tavoitteellisuutta sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmasta. Lastensuojelulaki niin ikään painottaa asiakassuunnitelmien laatimisen merkitystä. (LsL 30§.) Myös jälkihuoltovaiheessa on perusteltua laatia suunnitelma nuorelle, koska itsenäistymisvaiheeseen liittyy monta muuttavaa tekijää. Usein nuoren asuinpaikka muuttuu ja toimijoiden joukko sekä vastuunkantajien roolit muuttuvat. (Laaksonen 2004, 18.) Mielenkiintoista on, että lastensuojelulain 76 §:n mukaan kuntien sosiaalityöntekijöiden tulee laatia jälkihuollon päättyessä suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättyttyä nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukimuodot (LsL 76 §). Laki ei kuitenkaan velvoita kuntien sosiaalityöntekijöitä laatimaan varsinaista jälkihuollon sisältöä käsittelevää suunnitelmaa.

Suurimmassa osassa Ylä-Pirkanmaan alueen kunnista laaditaan nuorille jälkihuoltosuunnitelma, mutta tavat suunnitelman laatimisessa poikkeavat toisistaan, joten toimintaohjeiden puute näkyy tässäkin. Ainoastaan yhden kunnan sosiaalityöntekijä kertoi, ettei heillä laadita lainkaan jälkihuoltosuunnitelmaa nuorelle:

”Nyt täytyy tunnustaa, että me ei olla oikein kunnostauduttu, että ei me olla taidettu sellaisia tehdä. Eikä varmaan ole harvinaista näissä pienissä kunnissa. Uskon, että jälkihuollossa ne jotenkin luisuu jotenkin. Että ne nuoret jotenkin jää jonnekin.” (H2)

Myös Härkösen (2003) tutkimustulokset ovat samansuuntaisia; suurimmalle osalle jälkihuollon asiakkaista suunnitelma laaditaan, ja tavat suunnitelman laatimisen suhteen poikkeavat toisistaan. Osassa Ylä-Pirkanmaan alueen kunnista jälkihuoltosuunnitelma laaditaan kunnassa oman sosiaalityöntekijän kanssa ja osassa kunnissa suunnitelma laaditaan yhteistyössä sijoituspaikan kanssa. Kuitenkin tulee muistaa, että kunnan sosiaalityöntekijä on vastuussa jälkihuollon kokonaissuunnitelmasta ja sen toteutumisesta, vaikka jälkihuoltopalvelut voi ostaa muualta ja jakaa usean toimijan kesken (Känkänen & Laaksonen 2006, 45).

”Kyllä aina jonkinlainen suunnitelma tehdään. Riippuu tapauksesta aina tapauskohtaisesti, että millainen suunnitelma tehdään.” (H6)

”Kirjataan suunnitelma. Ja sitä pitäisi sitten tietysti myös tarkistaa aika ajoin. Ollaan kyllä tarkistettu tarpeen mukaan, mutta ei ehkä ihan vuosittain.” (H7)

Suunnitelma pyritään laatimaan pääasiassa sillä tavalla, että nuori itse on osallisena suunnitelman laatimisessa. Tämä on tärkeää, koska nuoren oma osallisuus edistää pääsyä haluttuun tavoitteeseen ja näin nuori itse voi myös siirtyä turvallisemmin uuteen elämänvaiheeseen (ks. esim. Hotari 2007, 78-83).

”Meillä on toimittu siten, että ollaan oltu neuvottelussa perhekodilla. Siellä ollaan sitten yhdessä nuoren, hänen lähiverkoston ja työntekijöiden kanssa kartoitettu tilannetta ja mietitty miten toimia.” (H4)

Lastensuojelutyöhön liittyviä asiakassuunnitelmia tulee tarkastaa säännöllisin väliajoin ja näin seurata suunnitelmien toteutumista (LsL 30§). Usein kuitenkin resurssien puute vaikeuttaa pitkäjänteistä työtä, koska lastensuojelutyössä joudutaan usein priorisoimaan ja työntekijät ovat kiinni muissa töissä. Eräs sosiaalityöntekijä korostaa nuoren lyhyttä näkökulmaa ja perustelee suunnitelman tarkastamisen merkitystä seuraavalla tavalla:

”Yleensä laaditaan yhdessä nuoren kanssa, niin että hän on mukana siinä. Ja yritetään laatia sellainen suunnitelma, että siinä on jotain konkreettisuutta, että nuori suostuu siihen suunnitelmaan. Koska muutenhan siitä ei ole mitään hyötyä. Se riippuu oikeastaan nuoresta miten toimitaan, että voidaan edetä hyvin pieninkin askelin. Nuoren oma tähtäin voi olla siinä, että koska seuraavan kerran tulee rahaa. Hänen näkökulmansa voi olla niin lyhyt, että ei tehdä kerralla koko kolmen vuoden suunnitelmaan. Voidaan rajata esimerkiksi siten, että katsotaan ensin kun menet armeijaan ja sitten mietitään aikaa armeijaan jälkeen ja edetään sillä lailla pienin askelin.” (H1)

Tutkimusten mukaan asiakassuunnitelmien ongelmana on se, että ne laaditaan usein aikuisten näkökulmasta korostaen keskiluokkaista suomalaista elämäntapaa (ks. esim. Hietaniemi 2002). Nuorelle pyritään järjestämään koulupaikka, asunto ja taloudellinen tuki pohtimatta, vastaako se realistisesti nuoren tarpeita. Tutkielmaani varten haastatellut sosiaalityöntekijät pitivät jälkihuoltovaiheessa erityisen tärkeänä sitä, että peruskouluun loppuun suorittamiseksi nuoren kanssa on laadittu suunnitelma.

5.4 Jälkihuollossa käytettäviä menetelmiä

Jälkihuoltotyötä varten on viime vuosina kehitetty erilaisia työmalleja ja toimintamenetelmiä (ks. luku 3). Tutkimushaastatteluissa ilmeni, että jälkihuollon menetelmät ovat tuntemattomia alueen sosiaalityöntekijöille. Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä useampi arveli, että menetelmät ovat sijaishuoltopaikkojen käytössä, eivätkä kuntien sosiaalityöntekijät yleensä käytä niitä.

”Aika pitkältihän se palvelu (jälkihuolto) on ostettu perhekodeilta ja nämä perhekodit sitten käyttävät erilaisia menetelmiä nuorten kanssa. Ja ne nuoret, jotka on ollu perheissä, niin he tapaavat sitten sen perheen kesken edelleen.” (H7)

”Ei varmaankaan kunnan sosiaalitoimissa käytetä (jälkihuollon menetelmiä), että ne on enemmänkin ne laitokset, jotka työskentelee nuorten kanssa ja sitä kautta käyttävät erilaisia menetelmiä.” (H4)

Tutkimushaastatteluissa kävi ilmi, että perinteinen keskustelu on menetelmä, jota jälkihuoltonuoren kanssa työskenneltäessä käytetään tutkimusalueen kunnissa. Tutkimusten mukaan näyttäisi kuitenkin siltä, että keskustelulliset keinot saattavat asettaa nuoren auttamistyön kohteeksi ja vuorovaikutusta ohjaa ammattilaisen tavoite kasvattaa nuorta (Raitakari 2006, 187-188). Raitakarin (2006, 190-192) mukaan tämä voi vähentää nuorten omaa aktiivisuutta ja on olemassa riski, että nuori tulkitsee itseään ammattilaisten kertoman ongelmakeskeisen tarinan kautta. Jälkihuoltotyössä tarvitaankin vuorovaikutustaitojen lisäksi erityisiä työvälineitä luottamuksellisen suhteen ja sosiaalisen verkoston vahvistamiseksi (ks. Laaksonen & Känkänen 2006, 46).

”Ei ole mitään tietynlaisia menetelmiä käytössä. Me ollaan aina vain puhuttu. Tämä on se perinteinen keino.” (H6)

”Ei meillä ole ollut mitään erityisiä menetelmiä eli se perinteinen keskustelu on se, mitä me käydään nuorten kanssa.”(H7)

Eräs sosiaalityöntekijä pohti sitä, että hekin käytännössä käyttävät jotain tiettyä menetelmää, kuten läheisneuvonpitoa ja psykososiaalista tukemista, mutta he eivät nimitä näitä käyttämiään menetelmiä ”virallisilla ja teoreettisilla termeillä”.

”Ei ole tietynlaisia (menetelmiä). Ei osata nimetä teoreettisesti erilaisia menetelmiä, mutta ollaan opiskelijoiden kanssa toimiessa huomattu, että tähän on se menetelmä, mitä me käytetään.” (H5)

Esimerkiksi itsenäistyvän nuoren roolien pohdinta oli tuttua osalle sosiaalityöntekijöistä, vaikka varsinaista itsenäistyvän nuoren roolikarttaa alueen sosiaalityöntekijät eivät työssään käyttäneet.

”Kartoitetaan kyllä erilaisia rooleja, kuten asiakkuuden rooli, opiskelijan ja työssäkäyvän rooli. Mietitään millaisia rooleja on olemassa jatkossa.” (H5)

Lastensuojelutyössä ja erityisesti jälkihuollossa olisikin tärkeää lisätä erilaisten toiminnallisten menetelmien tunnettavuutta, koska tutkimusten mukaan (ks. esim. Heikkinen 2006) osa nuorista selkeästi hyötyy menetelmien käytöstä. Heikkisen tutkimus käsitteli 11–15 vuotiaista lastensuojelun avohuollossa olevista pojista koottuja ryhmiä, joiden hyötyminen ryhmätoiminnasta näkyi muiden hyvinvointipalvelujen käytön vähentymisenä. Sosiaalityön menetelmien aikaansaamista eduista ja hyödyistä ei ole kuitenkaan tehty tutkimusta itsenäistyvien jälkihuoltonuorten osalta. Tämä johtuu luultavasti siitä, että jälkihuollon menetelmiä on alettu kehittämään vasta viime vuosina, joten tutkimuksellinen mielenkiinto ei ole vielä ehtinyt kohdistua niihin.

6 JÄLKIHUOLTOPALVELUJEN KEHITTÄMINEN YLÄ-PIRKANMAAN SEUTUKUNNAN ALUEELLA

Tässä luvussa tarkastelen, miten jälkihuoltopalveluja voitaisiin kehittää Ylä-Pirkanmaan seutukunnan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Jälkihuollon palvelujen kehittämisen tarkasteleminen on ajankohtaista, koska vuoden 2008 alusta voimaan tullut lastensuojelulaki laajensi kuntien jälkihuoltovelvoitetta koskemaan myös avohuollon sijoituksen jälkeistä jälkihuoltoa. Tutkielmassani rajaan kuitenkin jälkihuollon tarkastelemisen koskemaan ainoastaan 18-21 vuotiaita itsenäistyviä nuoria. Lisäksi seudullinen yhteistyö ja palvelujen keskittäminen myös jälkihuollossa on selvitysten mukaan lisääntynyt maassamme viime vuosina (ks. esim. Känkänen & Laaksonen 2006, 19), joten tarkastelen näkykö tämä suuntaus myös Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella.

6.1 Jälkihuollon kehittämisestä

Tutkielmaa varten haastatellut sosiaalityöntekijät pohtivat, että jälkihuoltoa ei juurikaan ole kehitetty Suomen kunnissa ja alueellinen ajattelumalli on ylipäättään uutta lastensuojelun kentällä.

”Kyllä siitä varmaan voisi olla apua, mutta eri asia miten se hoituisi sitten käytännössä. Ei varmaankaan ole aiemmin ajateltu seudullisesti, koska nämä on niin pieniä kuntia ja työntekijät tuntee asiakkaan asiat ja osaa toimia sitten sen pohjalta. Tällainen seudullinen ajattelu on melko uutta lastensuojelussa, ja erityisesti se ois sitä jälkihuollossa.”(H7)

Tutkimushaastatteluista kävi ilmi, että alueen sosiaalityöntekijät kaipaavat yleisellä tasolla suunnitelmallisempaa otetta jälkihuoltotyöhön. Suunnitelmalliseen työhön kuuluisi se, että nuoria alettaisiin tukea itsenäistymisessä hyvissä ajoin ennen täysi-ikäisyyttä ja valmistaa alkavaan jälkihuoltovaiheeseen. Sosiaalityöntekijät pohtivat haastatteluissa sitä, että liian moni jälkihuoltoon nuorista tippuu tässä vaiheessa ikään kuin tyhjän päälle, koska itsenäistymisvaiheeseen valmistautumista ei ole aloitettu riittävän aikaisin. Itsenäistymisvaiheessa elämä on haastavaa ja vaiheeseen liittyä tutkimusten mukaan riskikäyttäytymistä (ks. Jahnukainen 2004), joten tämä huomio on tärkeä. Jahnukaisen tutkimuksen mukaan lähes kaikilla nuorilla on vaikeuksia päästä itsenäisen elämän alkuun laitossijoituksen jälkeen.

”Just se.. mä oon huomannu, että siitä jälkihuollosta pitäis alkaa puhua samalla ku se lapsi sijoitetaan. Että lähteä niinku niin pitkällä aikavälillä toimimaan ja suunnittelemaan sitä jatkoa. Että, miten sitä elämää eletään, että se lapsi ei 18v. täytettyään tipu tyhjän päälle. Se on hirvittävän tärkeää miettiä sitä asiaa.” (H3)

”Hirveän tärkeä asia olisi että jostain 16 ikävuodesta alettaisiin nuorelle puhumaan jälkihuoltoon siirtymisestä ja systemaattisesti itsenäistymisestä. Että mitä se tarkoittaa, kun täyttää kahdeksantoista vuotta. Sen ymmärrän, ettei sijaishuoltopaikka aina voi mitään. Välillä tuntuu kuitenkin siltä, että ¾ nuorista hyppää suoraan avantoon.”(H1)

Haastatteluissa kävi myös ilmi sosiaalityöntekijöiden huoli siitä, että jälkihuoltotyötä laiminlyödään Suomen kunnissa ja tavat järjestää palveluja vaihtelevat hyvin paljon keskenään. Myös jälkihuoltoa kehittävien hankkeiden parissa on tehty samansuuntaisia havaintoja (ks. esim. Känkänen & Laaksonen 2006; Hietanen 2002) jälkihuoltopalvelujen vaillinaisuudesta ja alueellisista eroista saatavuuden suhteen.

”Varmaankin ihan ensisijaisesti siten, että kunnat hoitaisivat sen jälkihuollon. En tiedä, että hoidetaanko sitä asiaa jokaisessa kunnassa. Se voi olla, että se ei ihan joka paikassa hoidu.” (H7)

”Ja on tässä vuosien mittaan huomannut, että on hirveän paljon kuntia, joissa ei ole jälkihuoltoa ollenkaan. Ja se on järkyttävää, että osa täältä niin kun häipyä, eikä kukaan ole kiinnostunut heistä. Pitäisi olla sellainen viesti, että se jatkuu ja jatkuu, eikä sellainen, että kun nuori täyttää 18 –vuotta ja kaikki loppuu siihen.” (H1)

Eräissä haastattelussa sosiaalityöntekijä pohti jälkihuollon kehittämistä siten, että varsinaisen huostaanoton ikäraja nostettaisiin Suomessa 21 -ikävuoteen ja näin nuorella olisi enemmän eväitä varsinaiseen itsenäiseen elämään.

”Yksi vaihtoehtohan on myös, en nyt tiedä onko tämä ihan haastattelukelpoista materiaalia, mutta että nämä nuoret olisivat huostaanotettuina 21 –vuotiaiksi asti. Eli siinä tulisi se, että aina nämä asiat vie aikaa. Vanhempana olisi enemmän eväitä elämään.”(H1)

Varsinaista jälkihuoltoikärajan nostamista ei kuitenkaan tuonut esiin kukaan haastatelluista sosiaalityöntekijöistä. Päivi Känkänen ja Sari Laaksonen (2006, 54) ehdottivat selvityksessään, että uudistettuun lastensuojelulakiin olisi lisätty kunnan mahdollisuus antaa jälkihuoltoa siihen saakka kunnes nuori täyttää 25 vuotta. Myös muiden tutkimusten tulosten perusteella voidaan ajatella, että 21 -vuotiailla, epäsuosiollisen lapsuuden kokeneilla nuorilla, ei ole ehkä valmiuksia pärjätä ilman ulkopuolista tukea. Tutkimusten mukaan heidän kohdallaan kuolleisuusluvut ovat huomattavasti korkeampia verrattuna muuhun väestöön, joten itsenäistymisvaiheeseen tarvittaisiin lisää tukea ja huomiota (ks. Kalland ym. 2001, 207-208).

Uudessa lastensuojelulaissa jälkihuollon ikärajoja ei kuitenkaan ole muutettu, joten kuntien jälkihuoltovelvollisuus päättyy edelleen nuoren täyttäessä 21 -vuotta (LsL 75 §).

Tutkimusta varten haastattelut sosiaalityöntekijät toivat myös esille itsenäistymisvarojen käyttöön liittyvään hämäryyden. Useampi haastatelluista sosiaalityöntekijöistä ei osannut sanoa, miten itsenäistymisvarat määräytyvät ja toivoivat asiaan tarkempaa ohjeistusta.

”Mä oon jotenki yrittäny selventää sitä asiaa ja jotenki se on sellainen harmaa ruutu koko itsenäistymisvara-asia, että mihin niitä saa käyttää ja voiko niitä ikään kuin pimittää nuorelta. Ja että, miten ne karttuu ja miten ei.”(H7)

Vuonna 2007 ilmestyneessä sähköisessä Lastensuojelun käsikirjassa ohjeistetaan itsenäistymisvarojen määräytymistä (ks. luku 3), joten tästä on varmasti jatkossa apua sosiaalityöntekijöille. Tosin vie aikansa, että uusi työväline osataan ottaa käyttöön kuntien lastensuojelutyössä. Tutkimushaastattelujen aikana Lastensuojelun käsikirja ei ollut vielä ilmestynyt, eikä sitä mainittu haastattelujen yhteydessä.

Haastattelut sosiaalityöntekijät kertoivat, että pääasiassa itsenäistymisvaroja on käytetty nuoren oman asunnon kalustamiseen ja ajokortin hankintaan.

”Kyllä se on tapauskohtainen, että riippuu, että mitä siellä on. Se (itsenäistymisvarat) menee usein siihen asunnonkalustamiseen ja ajokorttiin. Ajokortti on tietysti tärkeää täällä maaseudulla” (H1)

”Me pyritään käyttämään itsenäistymisvaroja silleen vähitellen, että jos ne hankkii omaa asuntoa, niin niihin kodin hankintoihin sitten käytetään. Ja sitten keskustellaan nuorten kanssa rahankäytöstä.” (H5)

Mielenkiintoinen näkökulma jälkihuollon valtakunnalliseksi kehittämiseksi oli erään sosiaalityöntekijän esiin nostama ehdotus siitä, että jälkihuoltojärjestelmää muutettaisiin siten, että jälkihuoltonuoren asioista vastaisi 18 vuoden ikärajaan asti sijoituskunta ja sen jälkeen asuinkunta. Näin systeemiä voitaisiin selkiyttää ja sosiaalityöntekijöiden ajankäyttö tehostuisi.

”Alkuperäisen sijoittajakunnan voi olla vaikeaa seurata nuoren perässä. Pitäisiköhän jälkihuolto jakaa esimerkiksi siten, että kunta vastaisi aina niiden nuorten jälkihuollosta, jotka on sijoitettuna alueelle. Näin palvelut olisivat lähellä. Ihan jo ajankäytön vuoksikin. Meillä voi mennä kokonainen päivä, jos lähdetään tapaamaan nuorta toiselle puolelle Suomea. Ja jälkihuollossa oleva nuorihan saa liikkua ihan vapaasti. Senhän vois jakaa siten, että kahdeksantoistavuotiaaksi asti kotikunta vastaa ja sitten vastaa se asuinkunta.” (H1)

Näin suuria rakenteellisia muutoksia jälkihuoltoon ei kuitenkaan kaavailtu lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä. Tosin lakiuudistusta valmistellut substanssiryhmä toi raportissaan (Sinko 2005, 43-44) esiin hieman samansuuntaisen näkemyksensä kuntien välisistä epäselvyyksistä jälkihuoltokustannusten jakamisen suhteen ja niiden selkiyttämisen tarpeellisuudesta uudessa lastensuojelussa. Tätä ehdotusta ei kuitenkaan toteutettu vuoden 2008 alusta voimaan tullessa laissa.

6.2 Jälkihuoltopalvelujen kehittäminen alueen kunnissa

Tutkimusta varten haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuoltopalveluja voitaisiin kehittää alueen kunnissa hyvin monella tavalla. Haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat, että alueen kunnissa ei ole tarjota riittävästi tukiasuntoja ja tukihenkilöitä tai tukiperheitä itsenäistyviä jälkihuollossa olevia nuoria varten. Tukiperheiden ja tukihenkilöiden saatavuuden haasteellisuus on havaittu myös muissa jälkihuoltoa käsittelevissä selvityksissä (ks. Känkänen & Laaksonen 2006, 46–47). Vertaistukiryhmien toiminnasta on saatu erittäin hyviä kokemuksia lastensuojelutyön yhteydessä (ks. esim. Pekkarinen 2006, 127), joten myös jälkihuoltotyössä tähän olisi tärkeää kiinnittää lisää huomiota. Myös erään jälkihuollon kehittämisprojektin yhteydessä laaditusta tuetun asumisen mallista on saatu hyviä kokemuksia nuorten kanssa työskentelemisessä (Lyijynen & Kokko 2006, ks. tarkemmin luku 3), joten tukiasumisen järjestämiseen kannattaa panostaa kunnissa.

”Varmaankin ainakin tarvittaisiin tukiasuntoja alueelle. Tukiasunnot voisi olla sellainen tarpeellinen asia täällä alueella.”(H6)

“Tärkeää olisi tarjota tukihenkilöitä ja tukiasuntoja, mutta se on aina mietittävä, että mitä sitä oikein löytyy. Valmiina ei oikein mitään oo, että pitää räätälöidä sitten näitä palveluja.” (H3)

Varsinaisten tukihenkilöiden puuttumisen takia, Ylä-Pirkanmaan kunnissa on kehitetty erilaisia ratkaisuja ja sovelluksia palvelujen järjestämiseksi. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kunnissa on esimerkiksi käytetty kodinhoitajaa tai perhetyöntekijää auttamaan nuorta asioiden hoitamisessa. Kuitenkin kodinhoitajan tai perhetyöntekijän jälkihuolto nuorten palveluihin käyttämä aika on pois heidän ”oikeasta työstään” ja muilta asiakkailta, joten palvelujen soveltaminen mutkistaa niiden kohdentumista ja näkyy mahdollisesti kasvaneena tarpeena muilla sektoreilla.

”Ja meillähän on sillä tavalla, että perhetyöntekijä on käynyt siellä kunnassa. Tehnyt sellaisia tukikäyntejä ja hoitaneet ja saatellut tällaiset kelat ja työvoimat niinku

alkuun.. .. Perhetyöntekijä on tukihenkilönä. Ei me ihan niitä (nuoria) päästetä tosta noin vain menemään, että pidetään huolta.”(H5)

”Yhdellä tytöllä kävi kodinhoitaja kotona kattomassa. Että onhan näitä kaikenlaisia järjestelyjä meillä ollut.”(H3)

Usein perhehoidossa olleella nuorella säilyy tiivis suhde sijaisperheeseen ja perhe toimii tukiperheen ominaisuudessa jälkihuoltovaiheessa.

”Useasti sijaisperhe jatkaa sijoituksen jälkeen sellaisessa tukiperheen roolissa ja nuori saa jälkihuoltovaiheessa tukea sitten sitä kautta myös arkisten asioiden hoidossa.”(H1)

Tukiasunnot alueen jälkihuoltonuorille on yleensä järjestetty sijaishuoltopaikkojen kautta. Omia tukiasuntoja alueen kunnilla ei ole tarjota, joten itsenäistymisvaiheessa nuori siirtyy omaan vuokra-asuntoon, mikäli sijaishuoltopaikan yhteydessä ei ole tarjota tukiasuntoa.

”Yksi meidän nuorista asuu itsenäistymisasunnossa perhekodin yhteydessä.” (H7)

Toisaalta sosiaalityöntekijöiden mukaan tukiasuntojen tarve ei ole kovinkaan suuri, koska nuoret muuttavat koulun ja muiden asioiden vuoksi toisiin kuntiin, eivätkä usein palaa kotipaikkakunnalleen.

”Ei varmaan ole tarvetta sellaiseen tuettuun asumiseen, koska eiväthän nämä meidän nuoret jää tänne. Ne muuttaa muualle. Ei niillä oo tulevaisuutta täällä, ku ajatellaan jatkomahdollisuuksia.”(H5)

Yhdessä Ylä-Pirkanmaan alueen kunnassa jälkihuoltonuorille tarkoitettuja tukiasuntoja on ollut aiemmin tarjolla, mutta niitä ei ole tarvittu, joten ne on sittemmin otettu kunnassa muuhun käyttöön.

”Meilläkihän oli joskus tukiasuntoja, ja niille ei ollut käyttöä, joten ne siirtyi sitten ihan tavallisiksi vuokra-asunnoiksi sitten.” (H6)

6.3 Alueellinen yhteistyö ja jälkihuollon palvelujen keskittäminen

Kuntalain 76 §:n nojalla kuntien on mahdollista sopia alueellisesta viranomaisyhteistyöstä sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestämiseksi. Kunnat voivat esimerkiksi sopia, että tehtävän annetaan toisen kunnan hoidettavaksi yhden tai useamman kunnan puolesta tai että tehtävän hoitaa kuntayhtymä. Lastensuojelupalveluja hoitaa Suomessa toistaiseksi kuitenkin vain kaksi kuntayhtymää, Varsinais-Suomen ja Keski-Uudenmaan, joten ajattelumalli on suhteellisen uusi lastensuojelun ja jälkihuollon alalla (Rousu 2007, 21, 184). Kukaan haastatelluista

sosiaalityöntekijöistä ei myöskään tuonut esille mahdollisuutta tarjota jälkihuoltopalveluja kuntayhtymän toimesta.

Tutkielmaa varten haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan Ylä-Pirkanmaan kunnissa jälkihuolto on hoidettu jokaisen kunnan sosiaalitoimessa muun lastensuojelutyön ohella. Palveluja ei ole keskitetty, eikä jälkihuollossa tehdä yhteistyötä alueen eri kuntien välillä. Alueen sosiaalityöntekijät saavat päättää itsenäisesti jälkihuollon sisällöstä eikä alueen kunnissa ole laadittu ohjeistusta jälkihuollon toteuttamiseksi. Tämä jättää sosiaalityöntekijöille runsaasti päätösvaltaa ja vastuuta jälkihuollon toteuttamisesta. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös muista jälkihuoltoon liittyvistä tutkimuksista ja selvityksistä (ks. Känkänen & Laaksonen 2006, 43).

Tutkimushaastatteluissa sosiaalityöntekijöiden mielipiteet jälkihuollon alalla tehtävästä seutuyhteistyöstä jakautuivat ja asiaa perusteltiin useasta eri näkökulmasta. Eräs haastateltu sosiaalityöntekijä pohti jälkihuoltopalveluiden sisällön merkitystä, eikä nähnyt seutuyhteistyöllä olevan merkitystä tästä näkökulmasta.

“Tota.. en mä oikein tiedä. Se ei varmaankaan ole mikään ratkaiseva tekijä, että onko se yhden tai useamman kunnan järjestämää palvelua, vaan se (palvelun) sisältö. Millä ja miten houkuttelet ihmisen, joka ei halua mitään, joka ei niinku suostu mihinkään. Millä sä motivoit sen ihmisen?” (H2)

Toisaalta useampi haastatelluista sosiaalityöntekijöistä katsoi, että alueen jälkihuoltopalvelujen keskittämisestä voitaisiin hyötyä ammattitaidon näkökulmasta.

”Kyllä mä ainakin toivon sellaista (keskitettyä yksikköä) jo ihan yleisesti lastensuojelun sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Musta tuntuu, että siinä olisi juuri sellainen hieman isompi yksikkö tarpeen, jossa olisi sitä perehtyneisyyttä. Kuten näistä lukumääristä kuulee, että nämä on niin pieniä. Me työntekijöinä joudutaan käyttämään hirveän paljon aikaa, koska jokainen asia tulee melkein aina uutena, eikä sellaista rutiinia yhtään muodostu, että miten nämä nyt hoidetaan.” (H1)

Myös jälkihuollon asiakkaiden arvioitiin mahdollisesti hyötyvän seudullisesta yhteistyöstä, koska näin asiakkaille pystyttäisiin turvaamaan mahdollisesti parempia palveluja.

”Tällainen seudullinen ajattelu on melko uutta lastensuojelussa, ja erityisesti se olisi sitä jälkihuollossa. Mutta saattaisihan siitä olla apua ja se ehkä takaisi asiakkaalle parempia palveluja.” (H7)

Keskitetyn jälkihuoltoyksikön perustamista kannatettiin yhdessä kunnassa jo ihan sosiaalityöntekijöiden ajankäytön perusteella, koska välimatkat ovat alueella pitkiä ja työntekijöillä voi kulua kokonainen työpäivä siihen, että he menevät tapaamaan toisessa kunnassa asuvaa jälkihuoltonuorta.

”Meillä on niin pitkät etäisyydet, että meillä menee paljon aikaa jo ihan matkoihin. Jotenkin tää jälkihuolto voisi olla keskitetympää johonkin yksikköön tällaisten pitkien välimatkojenkin takia.” (H5)

Toisaalta pitkät välimatkat nähtiin myös alueellisen yhteistyön ja keskitetyn yksikön esteenä, koska asiointi keskitettyyn yksikköön jostain kunnasta voi viedä aikaa ja käytännön toteutus näin ontua.

”Se voisi olla ihan kannatettavakin systeemi, että alueella olisi sellainen yksikkö, joka kokoaisi nämä jälkihuoltonuoret palvelujen piiriin. Toisaalta välimatkat on pitkiä, joten se käytännön toteutus voisi olla haasteellista kuitenkin.”(H4)

Kuitenkin jälkihuoltopalvelut olisi mahdollista järjestää myös niin, että alueella toimisi kunnissa kiertävä, yhteinen jälkihuollon sosiaalityöntekijä, jolla olisi tarvittavaa erityisosaamista. Sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin haastattelussa sitä mieltä, että jälkihuoltonuorille on hyvin tärkeää, että heidän asioitaan hoitaa tuttu sosiaalityöntekijä. Tämä asiakkaan ja nuoren välinen suhde on voinut muodostua vuosien työskentelyn myötä hyvin tiiviiksi ja luottamukselliseksi.

”Kyllä se on tärkeää sitoutumisessa, että on sama työntekijä, jonka nuori tuntee. Monesti sama työntekijä on sijoittanut nuoren aikanaan ja siitä muodostuu sellainen kakkosäiti lapselle. Aika erityinen suhde. Sellaista suhdetta ei ehkä muodostu, jos työntekijä vaihtuu koko ajan.” (H1)

Myös muissa jälkihuoltoa käsittelevissä tutkimuksissa on käynyt ilmi, että jälkihuollossa olevat nuoret kokevat juuri itsenäistymisvaiheessa tapahtuvan työntekijän vaihtumisen harmillisena, eikä luottamuksellista suhdetta muodostu uuteen työntekijään. Nuoret kokevat raskaana sen, että joutuvat selittämään asioitaan aina uusille työntekijöille (ks. esim. Kujanpää 2005; Kivistö 2005), joten jälkihuollossa toimivan seutusosiaalityöntekijän viran perustaminen ei ole tarkoituksenmukaista tästä näkökulmasta. Erityisosaamista ja palvelujen saatavuutta pienissä kunnissa näin kuitenkin voitaisiin turvata, joten toisaalta jälkihuollon seutusosiaalityöntekijän viran perustaminen olisi perusteltua.

Alueen kuntien jälkihuollon asiakasmäärät vaihtelevat keskenään melko paljon (ks. luku 5), joten tästä näkökulmasta varsinkin seutukunnan pienimmät kunnat hyötyisivät jälkihuoltopalvelujen keskittämisestä.

”Tarve on kuitenkin.. Tarve ei kuitenkaan ole jatkuvaa ja nuorten määrät vaihtelee, joten sillä lailla alueellinen yhteistyö olisi perusteltua.” (H5)

Tulee muistaa, että vaikka kunnassa olisi vuosittain vain yksi jälkihuoltoon oikeutettu nuori, on kunnalla ehdoton lakisääteinen velvollisuus tarjota nuorelle jälkihuollollista tukea. Tämä johtuu siitä, että jälkihuolto on nuorelle lastensuojelulain nojalla subjektiivinen oikeus, eikä kunta voi rajoittaa tämän oikeuden toteutumista esimerkiksi määräraahaperusteilla. Subjektiivinen oikeus ulottuu myös avohuollon tukitoimena sijoitettuun lapseen, mikäli lapsi on ollut sijoitettuna yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta. (Räty 2007, 391.)

7 SIJAISHUOLLON VAIKUTTAVUUS

SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

Tutkimusluvussa 7 luvussa tarkastelen sijaishuollon ja sijoituksen vaikuttavuutta jälkihuoltovaiheessa. Olen kiinnostunut selvittämään sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sijaishuollon toimenpiteiden onnistumisesta ja merkityksestä alueen jälkihuoltonuorten kohdalla. Sijaishuollon ja lastensuojelun toimenpiteiden vaikuttavuutta on tutkittu vähän. Tarja Pösön (2007) mukaan Suomessa ei lastensuojelun vaikuttavuustutkimuksen vähäisyyden vuoksi tiedetä, mitä lastensuojelu tekee lapsillemme. Pro gradu -tutkielmani pyrkii osaltaan vastaamaan kysymykseen sijaishuollon vaikuttavuudesta jälkihuoltonuoren elämässä Ylä-Pirkanmaan alueen sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

7.1 Vaikuttavuuden käsite

Vaikuttavuuden käsite on noussut viime vuosina hyvin voimakkaasti esiin yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksen alalla. Johanna Hurtig (1999, 17) huomauttaa lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia käsittelevässä tutkimuksessaan, että kysymys vaikuttavuudesta ymmärretään usein objektiivisen faktan esittämisenä. Tutkimuksessaan Hurtig tarkastelee vaikuttavuuden arviointia laadun arvioimiseen kytkettynä, sen sisällä. Vaikuttavuuden (tai tuloksellisuuden) sijaan Hurtig pyrkii tarkastelemaan laadun arviointia aineiston avulla, koska hän katsoo sen soveltuvan hyvin lastensuojelutyön arviointiin.

Marketta Rajavaara (2007) tarkastelee väitöskirjassaan vaikuttavuuden käsitettä eri näkökulmasta ja huomauttaa, että vaikuttavuutta voidaan tutkia monella tavalla. Rajavaara käyttää tutkimuksessaan käsitettä vaikuttavuusyhteiskunta kuvaamaan käsitteen saamaa hegemonista jalansijaa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Rajavaara selvittää, miten sosiaalipolitiikkaa ja hyvinvointivaltiota alettiin käsitellä vaikuttavuuden käsitteen avulla ja kysyy, eikö julkisissa palveluissa työskenteleviin enää luoteta. Rajavaaran mukaan vaikuttavuus – termin käytössä on ongelmallista se, että vaikuttavuustietoa haluttaisiin hyvinvointivaltiollisen hallinnan tueksi mutta tämän tiedon käyttöön liittyy useita riskejä. Käsitteen käytön riskit liittyvät Rajavaaran tutkimuksen mukaan toimijoiden moraaliseen sääntelyyn, kattavan sosiaalipolitiikan ja yhteiskunnallisen luottamuksen säilyttämiseen ja kysymykseen siitä, miten eri järkeilytyyleihin perustuvaa tietoa tulkitaan päteväksi yhteiskunnassa.

Tutkielmassani tarkoitan vaikuttavuus – käsitteellä sijaishuollon toimenpiteiden merkityksen näyttäytymistä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tarkoitukseni ei ole ollut tarkastella vaikuttavuustietoa Rajavaaran kuvaamalla hyvinvointivaltiollisen hallinnan tuen tavalla, vaan lähestyn aihetta sosiaalityöntekijöiden subjektiivisen kokemuksen näkökulmasta. Haluan tietää, miten sosiaalityöntekijät kokevat sijaishuollon vaikuttavuuden, enkä siis etsi erilaisilla mittareilla tai indekseillä todennettua systemaattista tietoa lastensuojelun sijaishuollon tuloksellisuudesta (ks. esim. Rousu 2007).

Ikujiro Nonakan ja Hirotaka Takeuchin (1995, 61) mukaan on olemassa kaksi erilaista tiedonlajia, äänetön tai hiljainen tieto sekä ulkoistettava, käsitteellinen tieto. Tutkielmassani pyrin tavoittamaan sosiaalityöntekijöiden hiljaista tietoa, käytännön työn tuomaa tuntumaa siitä, miten he kokevat sijaishuollon toimenpiteillä vaikutetun jälkihuoltoon elämään. Hiljainen tieto on kokemukseen pohjautuvaa, usein automatisoitunutta ja tiedostamatonta tietoa. Siihen kuuluu arvoja, asenteita sekä käytännön kokemusta, jota haastattelemillani sosiaalityöntekijöillä on pitkän työhistorian ansiosta runsaasti. (Nonaka & Takeuchi 1995, 70–73.) Sosiaalityön tutkimuksen piirissä tätä hiljaisen tiedon merkitystä on tuotu viime vuosina esiin erityisesti itsearvioinnissa ja työn kehittämisen suhteen (ks. esim. Yliruka 2000). Toisaalta tulee muistaa, että liiallinen kokemukseen perustuva työorientaatio saattaa tuottaa uskomuksia, joiden perusta ei ole tosiasioissa ja tämä orientaatio voi vallita koko Suomessa, koska lastensuojelun kenttä ei ole kovin suuri (Rousu 2007, 153). Tutkielmaani käsittelevän aihealueen kokemukseräisestä tiedosta ei tule tehdä liiallisia yleistyksiä, vaan kyseessä on näkemys sijaishuollon vaikuttavuudesta alueen sosiaalityöntekijöiden silmin tietynä ajankohtana.

Sosiaalipoliittisessa keskustelussa vaikuttavuuden arvioinnista on käyty kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan, koska on esimerkiksi väitetty, ettei sosiaalipoliittinen interventio sovi vaikuttavuuden arvioinnin kohteeksi ja että sosiaalipoliittikan tavoitteista ollaan eri mieltä (Dahler-Larsen 2005, 8-9). Peter Dahler-Larsen (2005, 23) mukaan vaikuttavuutta voi ja pitää tutkia, mutta siinä on tutkittava vaikutusten lisäksi koko toimintaprosessia. Toimintaprosessiin liittyy monia tekijöitä, kuten varsinainen interventio ja sen toteuttamisen tapa, kohdejoukon ominaisuudet ja arvioinnin seuranta-aika. Olennaista on saada näkyviin ne keskeiset seikat, jotka vaikuttavat tulokseen eli koettuun hyötyyn tai mitattuun tulokseen. Omassa tutkielmassani sijaishuollon vaikuttavuuden arviointi paikantuu koetun hyödyn

tarkastelemiseen. Pysin selvittämään, miten sosiaalityöntekijät kokevat jälkihuolto nuorten hyötynneen sijaishuollon toimenpiteistä ja miten se näkyy heidän elämässään.

7.2 Sijaishuollon vaikuttavuus Ylä-Pirkanmaan kunnissa

Haastatelluilta sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, miten he kokevat lastensuojelun sijaishuollolla vaikutetun nuoren elämään ja miten tämä näyttäytyy erityisesti jälkihuolto nuorten kohdalla heidän itsenäistymisvaiheessaan. Tutkimustulosten mukaan juuri itsenäistymisvaiheeseen liittyy huomattavaa riskialttiutta ja huostaanotettujen nuorten riski kuolla ennen 25. ikävuotta on kolminkertainen muuhun samanikäiseen väestöön nähden (Kalland ym. 2001, 207-208).

Tutkimushaastattelujen perusteella voi todeta, että lähestulkoon yksimielisesti sosiaalityöntekijöiden mukaan sijaishuollon toimenpiteillä on suuri merkitys alueella jälkihuollossa olevien nuorten elämässä. Eräs sosiaalityöntekijä epäili, olisiko asiakasnuorista osa nykyään edes hengissä ilman lastensuojelun väliintuloa ja kodin ulkopuolelle sijoittamista.

” Näkyyhän se (sijaishuollon vaikuttavuus). Se näkyy siten, että kun mä ajattelen esimerkiksi 5 meidän edellistä tapausta. Näille nuorille olisi kaikille käynyt paljon, paljon huonommin ilman lastensuojelun toimenpiteitä ja sijoitusta. Puolet näistä nuorista ei ehkä olisi elossakaan.”(H1)

Ainoastaan yhdessä haastattelussa kävi ilmi, ettei sosiaalityöntekijä kokenut kodin ulkopuolelle sijoittamisella voitu auttaa nuoren tilannetta ja turvata elämää tulevaisuudessa. Tällaisessa näkökulmassa korostuu biologisten ja sosiaalisten tekijöiden vaikutus lastensuojelulapsen elämään, johon ulkopuolisella interventiolla ei sosiaalityöntekijän mukaan voida juurikaan vaikuttaa. Tätä näkemystä tukevat kiintymyssuhdeteoriat (ks. Bowlby 1980) ja tutkimukset (ks. Sinkkonen & Kalland 2003), joiden mukaan separaatio äidistä ja trauma varhaisessa kiintymyssuhteessa aiheuttaa lapselle riskin häiriytyä myöhäisemmässä elämässä.

“Tää on nyt sellainen mutu – tuntuma. Tää ei oo mikään tilastollinen juttu. Juuri näiden meidän nuorten kohdalla.. mutta mulla on kyllä valitettavasti sellainen tuntuma, että tää sijaishuolto ei lisää ihmisen selviytymistä elämässä.” (H2)

Eräs sosiaalityöntekijä toi haastatteluissa esille mielenkiintoisen näkökulman siitä, että ei voida osoittaa, miten olisi käynyt jos nuorta ei olisi sijoitettu aikanaan kodin ulkopuolelle. Vertailupohjaa siihen, mitä ilman lastensuojelun väliintuloa olisi voinut tapahtua, ei ole olemassa, joten sijaishuollon vaikuttavuuden arvioiminen on haastavaa.

” Eikä sitä voi tietenkään tietää, että miten ois käynyt jos nuorta ei ois aikanaan sijoitettu. Että millaista se elämä nyt olisi. ” (H6)

Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan todennäköistä kuitenkin on, että usealle nuorelle olisi käynyt paljon huonommin ilman lastensuojelun sijaishuollon ja sosiaalityöntekijöiden väliintuloa.

”Ainahan sitä voi ennustaa ja se on sellaista mutu –tuntumaa. Joskus ne keikkuvat siinä, mutta usein menee varmasti kuitenkin paremmin jos ei oltais sijoitettu aikanaan ollenkaan.” (H3)

Sosiaalityöntekijät katsoivat, että sijaishuollon toimenpiteiden vaikutus näkyy konkreettisesti varsinkin siinä, että nuoret ovat saaneet peruskoulun suoritettua. Sijaishuollon seurantatutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia koulumenestyksen kohentumisesta sijaishuollon aikana (ks. Fanshel & Shinn 1978). Peruskoulun loppuun käyminen sijaishuollon aikana korostui useammassa tutkimushaastattelussa, joten sosiaalityöntekijät pitivät hyvin merkittävänä asiana oppivelvollisuuden suorittamista nuoren tulevaisuuden kannalta.

”Niiden muutamien tapausten kohdalla, joita olen hoitanut, sijaishuolto on näyttänyt kannattaneen. Nuoret ovat saaneet suoritettua koulunsa, ovat saaneet tarpeellista terapiaa, ovat tulleet kuulluksi ja he ovat saaneet ammatin tai ovat hankkimassa sitä.” (H4)

”Meillä on kyllä ihan onnistuneitakin sijoituksia, että ei voi lähteä siitä, että ei se sijoitus kantais mihinkään. Sekin on jo onnistuminen, että saadaan se peruskoulu loppuun. Se on jo hirveän tärkeä asia se todistus sieltä peruskoulusta.” (H3)

Myös velkaantumiskierre on sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan usein saatu ehkäistyä tai katkaistua sijaishuollon toimenpiteillä, joten sijaishuollon vaikuttavuus näkyy työntekijöiden mielestä konkreettisesti jälkihuolto nuorten elämässä.

” Eikä näillä nuorilla ehkä ole kovin paljoa velkoja. Karkealla mittarilla nämä asiat eivät olisi onnistuneet ”(H1)

Muina konkreettisina onnistumisen merkkeinä sosiaalityöntekijät näkivät sen, ettei jälkihuolto nuorilla ollut vielä omia lapsia tai rikosrekisteriä. Tutkimusten mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret tulevat nuorempina vanhemmiksi kuin keskimäärin muu osa väestöstä (Vinnerljung 1996), joten vanhemmuuden siirtyminen myöhäisempään aikuisikään on merkityksellistä nuoren oman kehityksen ja elämänhallinnan kannalta..

” Perusasiat on paremmin. Ei ehkä ole rikosrekisteriä, eikä ehkä ole vielä lapsia. Onnistuu siten täyttämään 18 –vuotta ennen kuin on omaa perhettä ja omia lapsia. Tämäkin on mun mielestä ihan hyvä tavoite.”(H1)

Ylipäättään sijaishuollon toimivuuteen uskottiin ja sosiaalityöntekijät uskoivat, että kodin ulkopuolelle sijoittamisella on voitu tarjota nuorelle paremmat mahdollisuudet elämässä kuin, jos nuori olisi jäänyt biologiseen perheeseensä. Bo Vinnerljungin (1996) tutkimustulos on osin vastoin tätä näkemystä. Hän ei havainnut merkittävää eroa myöhäisemmässä selviytymisessä kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja biologiseen perheeseen jääneiden sisarusten seurantatutkimuksessa.

”Ja mulla on kyllä se käsitys ja vilpitiön usko, että kyllä ne saa enemmän eväitä elämään sieltä sijoituspaikasta, ku elämällä huonoissa oloissa täällä, että se on ihan selkeää. Ku tekemällä täällä huonoja asioita... ryypäämällä.” (H3)

Luonnollisesti sijaishuollossa olleiden ja nyt jälkihuollossa olevien nuorten elämään vaikuttavat monet tekijät, jotka eivät välttämättä liity lastensuojelutyöhön. Elämäntulkun liittyvien tekijöiden vaikutusta ei voida erottaa toisistaan (ks. esim. Hurtig 1999, 17), mikä vaikeuttaa lastensuojelun ja sijaishuollon vaikutusten tutkimista (ks. esim. Vinnerljung 1996) ja arviointia. Tämä ilmeni myös tutkielmaani varten haastateltujen sosiaalityöntekijöiden puheissa.

”Se tosiaan niin vaihtelee se elämäntulkun. Joku on ihan vankilassakin ja joku taas pärjää oikein hyvin. Näiden elämään vaikuttaa kuitenkin niin monikin asia, että sitä on vaikeaa tietää..”(H3)

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa tuli myös ilmi pohdintaa siitä, että mahdollisesti lastensuojelun aikaisemmalla väliintulolla olisi saatu parempia tuloksia aikaan. Katsauksessaan myös Jaana Haapasalo ja Anu Repo (1998, 22) tuovat esille, että erityisesti myöhään tehty sijoitus ja sijaispaikkojen vaihtuminen altistavat epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Pienin rikollisuusriski on lapsilla, jotka on sijoitettu varhain ja joilla on vakaa sekä pitkäkestoinen sijaishuoltoipaikka.

”Varmaan joidenki kohdalla vois ajatella, että ne ois pitäny sijoittaa aikaisemmin, mutta tää on sellaista jossittelevaa ajattelua. Mutta jotenki, että ois aikaisemmin ehtiny puuttua siihen elämään, mutta aina se ei todellisuudessa mene niin ihanteellisesti.” (H7)

Eräs haastateltu sosiaalityöntekijä perustelee sijaishuollon vaikuttavuutta taloudellisesta näkökulmasta, koska tulokset yhteiskunnassamme mitataan usein euromäärissä. Ehkäisemällä tai katkaisemalla lapsen tai nuoren syrjäytymiskierre, voidaan hänet saada osalliseksi yhteiskuntaan ja myöhemmin taloudellisesti tuottavaksi kansalaiseksi.

”Kannattavuutta tupataan mittaamaan euroissa, joten mielestäni on myös kannattavaa siksi, koska näin nuorelle annetaan eväät päästä yhteiskuntaan ja liittyä

osaksi sitä ja päästä ”tuottavaksi” kansalaiseksi - vaikka se raa’alta kuulostaakin.”
(H7)

Taloudellinen kannattavuus on merkityksellistä kuntien näkökulmasta, koska sijaishuolto on kallista. Tästä näkökulmasta myös jälkihuoltoon kannattaa panostaa; suhteellisen pienillä kustannuksilla sijaishuollon vaikuttavuutta voidaan vielä edistää kalliin laitoshoidon jälkeen. Toisaalta sijaishuollon ja jälkihuollon kokonaiskustannuksista ei ole tietoa enempää valtakunnan tasolla tai kuntatasolla, koska laskentaosaaminen on puutteellista ja käsitteet epämääräisiä (Rousu 2007, 93). Näin ollen lastensuojelun kustannusten arvioiminen ja vertaaminen on hankalaa.

Yksi haastatelluista sosiaalityöntekijöistä puolustaa sijaishuollon vaikuttavuutta sillä, että sijaishuollon toimenpiteistä ainakaan mitään haittaa ole ollut.

”Uskaltaisin kuitenkin väittää, että ainakaan näistä sijoitustoimista ei oo vanhinkoa ollu. Sen vois kääntää niinku noinki päin. Eikä siten, ettei se nuori ois jollakin tavalla arvostanu sitä toimintaa. Koska kaikkiin näihin on niinku panostettu. Kyllä se niinku jotaki jälkiä on piirtäny siihen nuoreen siitä välittämisestä.” (H5)

Yllättävää kyllä, kukaan haastatelluista sosiaalityöntekijöistä ei pohtinut sijaishuollon vaikuttavuutta oman työn mielekkyyden ja merkityksen kokemisen näkökulmasta. Uskon kuitenkin, että kokemuksella sijaishuollon toimenpiteiden vaikuttavuudesta on suuri merkitys myös siinä, että alueen sosiaalityöntekijät tuntevat tekevänsä tarkoituksenmukaista ja tavoitteellista työtä, jonka tulokset eivät ehkä aina ole selkeästi nähtävillä.

8 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten jälkihuollon palvelut on järjestetty Ylä-Pirkanmaan seutukunnassa. Ylä-Pirkanmaa on maaseutumainen seutukunta, johon kuuluu seitsemän kuntaa (Juupajoki, Kuru, Mänttä, Orivesi, Ruovesi, Vilppula ja Virrat). Tutkielmaa varten haastateltiin yhteensä yhdeksää alueen kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Haastattelut toteutettiin kevään 2007 aikana käyttäen teemahaastattelu –menetelmää. Tutkielman aineiston analyysi toteutettiin laadulliseen tutkimukseen kuuluvalla sisällönanalyysi –menetelmällä.

8.1 Yhteenveto

Tutkimushaastatteluista ilmeni, että jälkihuoltopalvelut on toteutettu alueen kunnissa varsin kirjavalla tavalla. Jokainen alueen kunta vastaa itsenäisesti jälkihuollon toteuttamisesta eikä alueella ole keskitettyä vastaavaa yksikköä, kuten esimerkiksi Tampereella toimiva Satama on. Alueen kunnissa jälkihuoltoa ei ole ohjeistettu erikseen, joten sosiaalityöntekijät päättävät itsenäisesti palvelujen sisällöstä. Tämä jättää sosiaalityöntekijöille paljon harkinta- ja päätösvaltaa jälkihuollon toteuttamisen suhteen.

Tutkimustulosten mukaan Ylä-Pirkanmaan alueen kuntien jälkihuollon asiakasmäärät ovat pieniä, joten jälkihuoltoa voidaan toteuttaa räätälöidysti asiakkaan tarpeista lähtien. Asiakas on sosiaalityöntekijälle tuttu jo vuosien takaa, joten hänellä on tietynlainen asiantuntijuus nuoren elämään ja suhde voi muodostua hyvin luottamukselliseksi. Toisaalta sosiaalityöntekijät kokivat haittapuolena sen, ettei heille ehdi muodostua työrutiinia jälkihuolto nuorten kohdalle, koska asiakasmäärät ovat hyvin pieniä vuositasolla. Työrutiinin puuttumisesta johtuen sosiaalityöntekijät kokivat asiantuntemuksensa osin puutteellisenä.

Tutkimushaastattelujen perusteella voidaan sanoa, että pääsääntöisesti nuorille laaditaan alueella kirjalliset jälkihuoltosuunnitelmat. Ainoastaan yhdessä kunnassa käytäntönä ei ole varsinaisen suunnitelman laatiminen. Jälkihuoltosuunnitelmien laatimistavat kuitenkin poikkeavat toisistaan, koska vakiintunutta käytäntöä ja ohjeistusta ei ole. Joissain kunnissa sosiaalityöntekijät ovat mukana sijaishuoltopaikkojen neuvotteluissa ja laativat suunnitelmia näissä yhteyksissä. Toisissa kunnissa sosiaalityöntekijät laativat myös yhdessä nuorten kanssa oman jälkihuoltosuunnitelman, jota pyritään tarkastamaan ja seuraamaan sen toteutumista aika ajoin.

Jälkihuoltotyötä varten viime vuosina kehitellyt menetelmät, kuten itsenäistyvän nuoren roolikartta, ja ohjeistukset (Jälkihuolto-opas, Lastensuojelun käsikirja) eivät olleet tuttuja Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueen sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijät kertoivat käyttävänsä työssään menetelmänä pääasiassa perinteisteistä keskustelua ja arvelivat jälkihuollon työmenetelmien olevan pikemmin sijaishuoltopaikkojen käytössä.

Tutkimushaastattelujen perusteella voidaan todeta, että jälkihuoltoa voidaan kehittää valtakunnan tasolla monipuolisesti sosiaalityöntekijöiden mielestä. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista kävi ilmi konkreettinen huoli jälkihuoltovelvoitteen laiminlyönnistä Suomen kunnissa, koska jälkihuolto on niin epämääräinen osa-alue lastensuojelutyötä. Osalla sosiaalityöntekijöistä oli myös omakohtaista kokemusta palvelujen laiminlyönnistä. Tutkimushaastattelun perusteella voidaan sanoa, että jälkihuoltotyöhön kaivattaisiin ylipäättään suunnitelmallisempaa otetta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret saisivat paremmin tarvitsemaansa tiiviimpää tukea, jos itsenäistymisvaiheeseen siirtymistä valmisteltaisiin jo hyvissä ajoin nuoren kanssa.

Haastatellut sosiaalityöntekijät toivat esiin monipuolisesti ja innovatiivisesti erilaisia kehittämismahdollisuuksia, kuten jälkihuoltojärjestelmän muuttamisen siten, että jälkihuoltoon siirryttäessä vetovastuu vaihtuisi sijoittajakunnalta nuoren asuinkunnalle. Myös jälkihuollon ohjeistuksia toivottiin selkiytettävän, koska esimerkiksi itsenäistymisvarojen määräytyminen koettiin sekavana ja monimutkaisena systeiminä alueen kunnissa.

Tutkimushaastattelujen mukaan alueen kunnissa jälkihuoltopalveluja toivottiin voitavan kehittää siten, että sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus tarjota nuorille heidän tarvitsemaansa palvelua, kuten tukihenkilöitä tai tukiasuntoja. Tukihenkilöiden ja tukiasuntojen puute kävi ilmi useassa haastattelussa. Käytännössä sosiaalityöntekijät joutuivat käyttämään omaa mielikuvitustaan ja tarjoamaan esimerkiksi perhetyöntekijää tai kodinhoitajaa nuoren tukihenkilöksi. Palvelujen soveltaminen on kuitenkin pois muilta palveluista tarvitsevilta tahoilta, kuten vanhuksilta tai lapsiperheiltä.

Alueellisen yhteistyön osalta sosiaalityöntekijöiden mielipiteet jakautuivat kahtia. Osa sosiaalityöntekijöistä katsoi, että seudullisella yhteistyöllä ja keskitetyillä jälkihuoltopalveluilla voitaisiin tarjota tehokkaasti tarvittavaa asiantuntijuutta ja palveluja. Osa sosiaalityöntekijöistä katsoi, ettei seudullisella yhteistyöllä ole merkitystä, koska välimatkat ovat pitkiä ja

jälkihuollon asiakkaat ovat alueella määrältään pieni erityisryhmä. Tärkeämpää jälkihuoltovaiheessa olisikin tarjota sisällöllisesti mielekästä palvelua jälkihuoltonuorten tukemiseksi.

Sijaishuollon vaikuttavuudesta ja merkityksen näkymisestä jälkihuoltovaiheessa haastatellut sosiaalityöntekijät olivat lähestulkoon yksimielisiä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kodin ulkopuolelle sijoituksella on voitu vaikuttaa lastensuojelulapsen elämäntapaan merkittävä tavalla ja katkaista syrjäytymisen kierrettä. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan jälkihuoltonuorten kohdalla sijaishuollon vaikuttavuus näkyi konkreettisesti siten, että sijoituksella oli onnistuttu turvaamaan peruskoulun suorittaminen ja ehkäisemään velkaantumiskierrettä. Sosiaalityöntekijät uskoivat sijaishuollon toimenpiteillä myös estettävän rikoskierrettä ja siirrettävän lastensuojelun asiakkaiden omaa vanhemmuutta myöhemmälle iälle. Toisaalta haastatteluissa pohdittiin myös sitä, että sosiaalityöntekijät eivät koskaan voi tietää, miten olisi käynyt ilman lastensuojelun väliintuloa, joten toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioiminen on haastavaa.

8.2 Tulosten merkitys

Tutkielmani tutkimustulokset osoittavat, että Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueen kunnissa lastensuojelun jälkihuolto on kirjavaa työtä, jonka sisällöstä sosiaalityöntekijät saavat päättää itse. Jälkihuoltoon kuuluvan työn sisällön määrittäminen on vaikeaa, eivätkä sosiaalityöntekijät aina tiedä mitä työhön kuuluu. Työn suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus vaihtelee, mikä näkyy esimerkiksi jälkihuoltosuunnitelmien laatimistapojen eroissa, joten sosiaalityöntekijät tarvitsevat tarkempaa ohjeistusta työhönsä. Tämä palvelisi todennäköisesti myös jälkihuollon asiakasnuoria, koska näin he saisivat laadukkaampaa ja tarkoituksenmukaisempaa jälkihuoltopalvelua.

Mielestäni jälkihuoltoa voitaisiin kehittää alueella parhaiten muutamalla konkreettisella toimenpiteellä. Tutkielman tulosten perusteella voidaan sanoa, että pienten kuntien sosiaalityöntekijät tarvitsevat lisää tietoa jälkihuollon työmenetelmistä ja työtä varten laadituista ohjeista. Asiaksmäärien ollessa pieniä, sosiaalityöntekijöille ei ehdi muodostua varsinaista asiakasrutiinia jälkihuoltonuorten kohdalle. Jälkihuoltotyötä koskevaa tietoa on nykyään saatavilla melko kattavasti (ks. esim. sähköinen Lastensuojelun käsikirja, Jälkihuolto-opas), mutta tietoa ei voida löytää, jos ei tiedetä, mistä ja mitä etsiä. Jälkihuoltotyön tueksi

tarvitaankin lisää tiedottamista ja koulutusta, jotta uudet työ- ja toimintamallit tulevat lastensuojelun kentän tietoisuuteen.

Ylä-Pirkanmaan syrjäisissä ja asiakasmääriltään pienissä kunnissa voitaisiin mielestäni hyötyä alueellisesta yhteistyöstä esimerkiksi siten, että alueella toimisi yhteinen jälkihuollolliseen tukeen keskittynyt seutusosiaalityöntekijä. Seutusosiaalityöntekijä koordinoisi nuorille tarjottavia palveluja ja tapaisi nuoria säännöllisesti alueen kunnissa. Olisi tärkeää, että seutusosiaalityöntekijällä olisi nuorten kanssa työskentelemiseen tarvittavaa erityisosaamista sekä asiantuntemusta jälkihuoltotyön sisällön ja menetelmien suhteen. Varsinaisen alueellisen jälkihuoltoon keskittyneen toimintayksikön perustaminen ei ehkä kuitenkaan ole mielekästä alueen pitkien välimatkojen ja vähäisten asiakasmäärien vuoksi.

Tutkimustulokseni viittaavat aiempien tutkimustulosten tavoin siihen, että jälkihuoltotyössä on paljon kehitettävää Suomen kunnissa. Kuntia vaivaa taloudellisten resurssien puute; tukiasunnoista ja tukihenkilöistä on ihan konkreettisesti pulaa. Tutkielmaani varten haastattelut sosiaalityöntekijät kertoivat, että he joutuvat soveltamaan muita palvelumuotoja täyttääkseen jälkihuoltopalveluissa ilmenneitä aukkoja. Kuitenkin tutkimustulokseni antavat positiivisen kuvan kokonaisuudessaan lastensuojelutyön onnistumisesta ja merkityksellisyydestä Ylä-Pirkanmaan alueella. Jälkihuoltovaiheessa sijaishuollon merkityksellisyys oli sosiaalityöntekijöiden mukaan lähes poikkeuksetta nähtävillä. Sosiaalityöntekijöiden mielestä sijaishuollon toimenpiteillä lapsia pystytään auttamaan ja tämä näkyy jälkihuoltovaiheessa nuorten kohdalla siten, että heidän koulunkäyntinsä on pystytty turvaamaan ja syrjäytymiskierrettä ehkäisemään.

8.3 Tulosten luotettavuudesta ja yleistettävyydestä

Tutkimuksen luotettavuus ja sen arviointi on yksi tärkeimmistä tieteellisen tutkimuksen kriteereistä (Eskola & Suoranta 1998, 209). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on hyvin vaikea todentaa, koska se ei ole samalla tavalla toistettavissa, kuten esimerkiksi määrällinen tutkimus koasetelmiseen on (Alasuutari 1999, 34-37). Omaa tutkielmaani ei sellaisenaan voida toistaa, koska tutkimus on kuvaus Ylä-Pirkanmaan alueen jälkihuollon palveluista keväällä 2007 ja elävän elämän tilanteet muuttuvat jatkuvasti. Metodioppaiden mukaan paras tapa kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden todentamiseksi onkin se, että tutkija kuvaa koko tutkimusprosessin eri vaiheineen mahdollisimman tarkasti (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2000, 214; Eskola & Suoranta 1998, 210). Tutkielmani tutkimusentekoprosessia olen pyrkinyt

kuvaamaan luvussa 4, jossa olen tuonut esiin erityisesti haastatteluaineiston keruuseen liittyviä tekijöitä.

Laadullisen tutkimuksen kirjallisuudessa on viime vuosikymmenen aikana kiinnitetty huomioita tutkimuksen luotettavuuden edistämiseen erilaisin tekniikoin. Tämän seurauksena laadullisen tutkimuksen aineistonkeruu- (esim. Kvale 1996) ja analyysimenetelmät (esim. Eskola & Suoranta 1998) ovat kehittyneet monella tavalla. Menetelmien kehittymisestä huolimatta laadullisen tutkimuksen perusvaatimus on edelleen se, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimuksensa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 139). Laadullinen tutkimus vaatii aikaa ja jäsentelyä, koska aineistosta ei nouse esiin yhtä tiettyä tulosta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 94).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomio tutkijan valintoihin ja muiden subjektiivisten tekijöiden vaikutus tutkimukseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa subjektiivisuutta ei voida välttää, joten tutkijan subjektiivisuus on tehtävä avoimeksi ja näkyväksi, jotta tutkielma on luotettava ja voi vakuuttaa lukijan. (Eskola & Suoranta 1998, 210- 211.) Subjektiivisuuden avaaminen ja mahdollisimman avoimen tutkimuksen tekeminen vaatii kuitenkin jatkuvaa kritiikkiä työtä kohtaan (Silverman 2000, 57-59). Silvermanin (2000, 176) mukaan tutkijan on voitettava erityinen haaste ja osoitettava lukijalle, että tutkimustulokset on johdettu aineistosta kriittisesti sen sijaan, että ne olisivat vain oivallisia esimerkkejä.

Mielestäni oman tutkielmani luotettavuutta parantaa se, että olen itse kerännyt tutkimusaineistoni, enkä ole tulkinnut jo olemassa olevaa valmista aineistoa. Tutkielmani luotettavuutta voi osaltaan heikentää se, että tutkimushaastattelut tehtiin työaikana sosiaalityöntekijöiden toimipisteissä. Mahdollisesti olisin saanut erilaisia vastauksia mikäli tutkimusaineisto olisi kerätty kahvikupin äärellä ilta-aikaan. Laadullinen tutkimus on kuitenkin aina osa ympäröivää todellisuutta, eikä kaikkia häiriötekijöitä voida sulkea tutkimuksen ulkopuolelle.

Tieteellisen tutkimuksen arviointiin liittyy olennaisena osana tulosten yleistettävyyden arviointi. Alasuutarin (1999, 251) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan pitäisi puhua varsinaisesta yleistämisestä, koska termi on varattu lomaketutkimukseen. Sen sijaan Alasuutarin mukaan laadullisessa tutkimuksessa osuvampi termi on tutkimuksen

suhteuttaminen eli se, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin omasta aineistostaan.

Tutkielmani tarkoituksena on ollut tarkastella lastensuojelun jälkihuoltoa Ylä-Pirkanmaan seutukunnan alueella, joten yleistyksiä jälkihuollon palveluista ja kehittämismahdollisuuksista ei voida tehdä koskemaan koko Suomea. Yleistettävyyttä tärkeämpänä pidän kuitenkin sitä, että tutkielmani antaa osaltaan arvokasta tietoa pienten kuntien mahdollisuuksista toteuttaa lakisääteistä velvoitettaan jälkihuoltopalvelujen osalta. Usein pienet kunnat jäävät tutkimusten ja selvitysten ulkopuolelle (ks. esim. Kumpulainen 2007). Haastatteluun osallistui jokaisen seutukuntaan kuuluvan kunnan sosiaalityöntekijä, joten uskon, että tutkielmani antaa kattavan kuvan tarkastelemansa alueen jälkihuoltopalveluista.

8.4 Jatkotutkimus

Pro gradu –tutkielman tekeminen osoittautui mielenkiintoiseksi prosessiksi erilaisine vaiheineen. Tutkimuksen edetessä heräsi lukuisia uusia kysymyksiä, joten tutkielmani aihealuetta olisi mielenkiintoista tarkastella myös muista mahdollisista näkökulmista. Erityisen tärkeää mielestäni olisi tarkastella alueella tarjottavia jälkihuollon palveluja jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten näkökulmasta ja näin hankkia lisää tietoa jälkihuoltopalvelujen kehittämistä ajatellen. Tämä mahdollistaisi myös mielenkiintoisen vertailuasetelman; kokevatko jälkihuoltonuoret ja sosiaalityöntekijät palvelujen kehittämistarpeet samalla tavalla vai onko nuorilla mahdollisesti tarjota uusia ideoita palvelujen toteuttamiseksi.

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen parissa tarvitaan lisää arviointi- ja vaikuttavuustutkimusta koskien nuorten syrjäytymistä, vaikka yksimielisyyttä vaikuttavuustutkimuksen merkityksellisyydestä ei olekaan (ks. luku 7). Nuorten syrjäytymistilastot ovat huolestuttavaa luettavaa, joten tarvitsemme lisää tietoa millaisin keinoin voimme auttaa nuoria ja ehkäistä heidän syrjäytymiskierrettään. Tutkielmassani olen osaltani pyrkinyt valottamaan vaikuttavuusnäkökulmaa alan ammattilaisten kannalta, mutta yhtä tärkeää on tutkia palvelujen sekä toimenpiteiden vaikuttavuutta myös nuorten näkökulmasta.

Lastensuojelututkimuksen yhteydessä tarvitaan ylipäättään lisää jälkihuollon tutkimusta eri näkökulmista ja kattavampaa tietoa aihealueesta. Esimerkiksi avohuollon tukitoimina sijoitettujen lasten ja nuorten osalta jälkihuoltoa (ks. LsL 75§) ei ole tutkittu toistaiseksi

ollenkaan. Jälkihuoltoa käsittelevät tutkimukset ja selvitykset tarkastelevat pääasiassa jälkihuoltoa suurimpien kaupunkien osalta, kuten esimerkiksi Kuusikko-työryhmän raportti jälkihuollon kustannusten suhteen (ks. Kumpulainen 2007), joten maassamme tarvitaan lisää pienten kuntien palveluja kartoittavaa tutkimusta. Tähän olen myös omalta osaltani tutkielmallani pyrkinyt vastaamaan.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painetut lähteet:

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Arnkil, Tom Erik (2004) Verkostotyö lastensuojelussa –menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 214-239.

Bowlby, John (1980) Attachment and Loss, vol. 3: Loss. New York: Basic Books.

Dufwa, Emma & Koivisto, Tuula (2007) Pääkaupunkiseudun perhevalmennus vuonna 2015. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Hoitotyön koulutusohjelman opinnäytetyö.

Eronen, Tuija (2004) ”Suhteissa oloa” : lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerrat häpeän kuvastajina. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön väitöskirja.

Eskola, Juha & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Juha & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola (toim.) & Raine Valli Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 24-42.

Eskola, Juha (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola (toim.) & Raine Valli Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 133-157.

Fanshel, David & Shinn, Eugene (1978) Children in Foster Care: A Longitudinal investigation. New York: Columbia University Press.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden: etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Granfelt, Riitta (2000) Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Synnöve Karvinen & Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: SoPhi, 99-116.

Haapasalo, Jaana & Repo, Anu (1998) Sijoitettujen lasten kehitys. Katsaus tutkimuksiin. Helsinki: Stakes. Aiheita 36.

Heikkinen, Alpo (2006) Olenks mä sitä riskiryhmää? Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät –realistinen etnografia. Helsingin yliopisto. Sosiaalityön lisensiaatin tutkimus.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Jyväskylä: Gummerus.

Helsingin Sanomat (18.9.2006): Suurin osa kunnista laiminlyö lastensuojelun jälkihuoltoa.

Helsingin Sanomat (28.12.2007): Pula pätevästä sosiaalityöntekijöistä vaarantaa lastensuojelulain uudistuksen.

Helsingin Sanomat (16.3.2008): Syrjäytyneiden nuorten joukko kasvaa vuosi vuodelta.

Hietaniemi, Kirsi (2002) Tupa –projekti. Jälkihuollon yhteistyöhanke. Väkiraportti 2002. Nuorten Ystävät Ry.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hotari, Kaisa-Elina (2007) Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu – tutkielma.

Hurtig, Johanna (1999) Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Hynninen, Aino (2003) Jälkihuolto –lastensuojelun viimeinen mahdollisuus. Tapaustutkimus jälkihuollon asiakasnuorista ja työn tavoitteista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

Härkönen, Hanna (2003) Tavataanko toimistolla? Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen täysi-ikäisten nuorten kohdalla. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Helsinki: Stakesin aiheita 29/2004.

Johansson, Pia (1994) Lama ja lastensuojelu. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Kalland, Mirjam & Pensola & Meriläinen & Sinkkonen, Jari (2001) Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry: population based study. British Medical Journal 323, 207-208.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Acta Universitatis Ouluensis. E26. Oulu: Oulun yliopisto.

Kangas, Urpo (2004) Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 105-118.

Kivistö, Jaana (2006) ”Missä mä olisin muuten?” : nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan lisensiaatintyö.

Kokkonen, Pauliina (2005) Lastensuojelun jälkihuolto – ponnahduslauta itsenäiseen elämään? Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön Pro gradu –tutkielma.

Kujanpää, Riia (2007) ”Lastu on hyvä juttu”. Jälkihuolto- nuorten kokemuksia tukiasumisesta. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön Pro gradu –tutkielma.

Kumpulainen, Arja (2007) Kuuden suurimman kaupungin sijaishuolto 2006. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 1/2007.

Kvale, Steinar (1996) Interviews. An introduction to Qualitative Research Interviewing. London: Sage Publications.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999) Sisällön analyysi. Hoitotiede vol. 11, 1/1999, 3-12.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalityön akateeminen väitöskirja.

Laaksonen, Sari (2004a) Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Laaksonen, Sari (2004b) Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 256-264.

Laitonen, Jonna (2006) Jälkihuoltokäytännöt Hämeenlinnassa. Jälkihuollon toteuttaminen ja jälkihuolto nuoren selviytymisen ja itsenäistymisen tukijana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanlyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: Wsoy, 21-43.

Laurila, Anja (1999) Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Acta Universitatis Tamperensis 701. Tampere: Tampereen yliopisto. Psykologian akateeminen väitöskirja.

Linnossuo, Outi (2004) Syrjäytymisestä selviytymiseen? : arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. Helsinki. Kela. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 61.

Mäkelä, Klaus (1990) Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki. Gaudeamus, 42-61.

Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 525. Akateeminen väitöskirja.

Nonaka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka (1995) The Knowledge creating company. Oxford: University Press.

Palonen, Kaisa Maria (2003) ”Pari frendiä naapurissa”. Tukiperhe itsenäistyvän nuoren rinnalla. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön Pro gradu –tutkielma.

Pasanen, Timo (2001) Lastenkodin asiakaskunta. Psykiatrinen tutkimus lastenkotilasten kehityksellisistä riski- ja suojaavista tekijöistä, oirehdinnasta sekä hoidontarpeesta. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja C. Osa 170. Turku: Painosalama Oy.

Pekkarinen, Elina (2006) Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-127.

Peltonen, Sirkka (2003) Lastensuojelu lasten kokeman perheväkivallan käsittelijänä. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: Wsoy, 137-155.

Pihlaja, Juhani (2004) Tutkielman ongelmia ratkaisemaan. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Pölkki, Pirjo (2004) Lastensuojelutyön tutkimis- ja kehittämistoiminta. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 270-319.

Pösö, Tarja

Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 388. (1993)

Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakesin tutkimuksia 133. Saarijärvi: Gummeruksen kirjapaino Oy. (2004)

Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65-82. (2007)

Raitakari, Suvi

Nuorten tukiasuminen – paikka elämänhallinnan ja marginaalin rajalla. Omakoloprojektin taustaolettamukset, käytännöt ja asiakkuus. Nuorten Ystävät Ry: Multiprint. (2003)

Neuvottelut ja merkinnät minuuksina. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa. Acta Universitatis Tamperensis 1183. Tampere: Tampere University Press. Diss.: Tampereen yliopisto. (2006)

Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan akateeminen väitöskirja.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Lapsen tulkintoja uusperhesuhteistaan. Väestöntutkimuksen laitoksen julkaisusarja D 38. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalityön akateeminen väitöskirja.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu (1999) Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 682. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Roy, Penny & Rutter, Michael & Pickles, Andrew (2000) Institutional care: Risk from family background pattern of rearing. The Journal of Child Psychology and Psychiatry 41, 139-149.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Räty, Tapio (2007) Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 240-255.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:7.

Silverman, David (2000) Doing qualitative research: A practical handbook. London: Sage.

Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2003) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.

Sinko, Päivi

Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa lapset ry, 128-149. (2001)

Sosiaalityön näkökulma lastensuojelulain uudistamiseen. Substanssiryhmän raportti 31.3.2005. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. (2005)

Suomen säädöskokoelma:

Kuntalaki 1995/ 365

Laki lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaan saattamisesta
1991/60

Lapsen oikeuksien sopimus Sops 59

Lastensuojelulaki 2007/ 417

Lastensuojeluasetus 1983/ 1010

Suoraniemi, Kirsi & Kauppi, Matti & Suorsa, T (2001) Yhdessä löydetään oma tie. Valjas-
projekti. Voimavarojen valjastaminen nuorten itsenäistymisen tukemiseen. Pohjolakoti.
Nuorten ystävät ry.

Tainio, Liisa (toim.) (1997) Keskusteluanalyysi. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki:
Tammi.

Tynjälä, Päivi (1991) Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus 22
(5-6) 387-398.

Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa.
Helsinki: Yliopistopaino.

Töttö, Pertti

Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Jyväskylä:
Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö ja yliopistopaino. (1997)

Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere:
Vastapaino. (2000)

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 2.
painos. Juva: WSOY.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit (2004) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja
18. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori
& Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere:
Vastapaino, 223-241.

Varho-Soininen, Anne (2003) Jälkihuollossa olevien nuorten itsenäistyminen ja
elämänhallinta. Haastattelututkimus sijoituksen jälkeisestä elämästä. Tampereen yliopisto.
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

Vinnerljung, Bo (1996) Fosterbarn som vuxna. Lund studies in social welfare XIII.Lund: Arkivförlag.

Virtanen, Petri (1995) Riskioloissa elävät lapset, nuoret ja lapsiperheet. Teoksessa Petri Virtanen (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Juva: WSOY , 50-69.

Vääri, Anni (2006) ”Joku vähän tuuppii” – käsityksiä lastensuojelun jälkihuollosta kahdessa Varsinais-Suomen kunnassa. Pro gradu –tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Turun yliopisto.

Yliruka, Laura (2000) Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. Kuopion yliopisto, Sosiaalityö ja sosiaalisen työn tutkimuskeskus. Työpaperi 2/2000.

Wolkind, Stephen & Rushton, Alan (1994) Residential and foster family care. Teoksessa Rutter, Michael & Taylor, Eric & Hersov, Lionel (toim.) Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches. Oxford: Blackwell Scientific, 252-266.

Sähköiset lähteet:

Ehjä ry:n internetsivut. [viitattu 27.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.ehja.fi/>>.

Espoon kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 3.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.espoo.fi/>>.

Helsingin kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 3.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.helsinki.fi/>>

Hoitokoti Ankkuri Oy:n internetsivut. [viitattu 27.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.nuorisokotiankkuri.fi/>>.

Juupajoen kunnan internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.juupajoki.fi/>>.

Jyväskylän kaupungin internetsivut. [viitattu 3.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.jyvaskyla.fi/>>.

Kurun kunnan internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.kuru.fi/>>.

Känkänen, Päivi & Laaksonen, Sari (2006) Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista.[viitattu 8.3.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>>.

Lastensuojelun käsikirja (2007) [viitattu 29.1.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelunkasikirja/>>.

Lyijynen, Niina & Kokko, Pirkko (2006) Ajelehtimisesta sitoutumiseen. Toimintamalli nuorten tuettuun asumiseen. Ehjä Ry:n jälkihuoltoprojektin työtavan kuvaus. [viitattu 8.4.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: http://www.ehja.fi/pdf/ajelehtimisesta_sitoutumiseen.pdf>.

Mäntän kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.mantta.fi/>>.

Oriveden kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.orivesi.fi/>>.

Paavola, Aki (2004) Laituri-projekti. Sijaishuollon laadun ulkoisen arvioinnin kokeilu- ja kehittämishanke. [viitattu 10.4.2008]. Saatavilla www-muodossa:
<URL: http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_3/J9QkQCV0.pdf>.

Ruoveden kunnan internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.ruovesi.fi/>>.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus internetsivut (2008) [viitattu 19.2.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.stakes.fi/>>.

Tampereen kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 3.3.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.tampere.fi/>>.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (29.11.2004) ([viitattu 22.3.2008] Saatavilla www -muodossa: <URL: http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_7/6hVNNka5.pdf>.

Vantaan kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 3.3.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.vantaa.fi/>>.

Vilppulan kunnan internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.vilppula.fi/>>.

Virtain kaupungin internetsivut (2008) [viitattu 13.2.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.virrat.fi/>>.

Ylä-Pirkanmaan seutuyhdistys ry:n internetsivut (2008) [viitattu 5.3.2008] Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://ylapirkanmaa.fi/>>.

LIITTEET

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko

Tietoa kunnasta:

Kunta:

Kunnan asukasluku:

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä (huostaanotettujen lukumäärä):

Avohuollon tukitoimena sijoitettujen lasten lukumäärä:

Jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten lukumäärä:

Millaisia jälkihuollon palveluja kunnassa tarjotaan?

Miten sijoituksen päättyessä ja jälkihuollon alkaessa toimitaan?

Millaista tukea nuorelle/perheelle tarjotaan?

Millaisia menetelmiä sosiaalityöntekijöillä on käytössä?

Miten jälkihuolto päätetään?

Miten nuoret suhtautuvat tarjottaviin jälkihuollon palveluihin?

Jälkihuollon palvelujen arviointi sosiaalityöntekijän näkökulmasta

Miten sijoituksen vaikuttavuus näyttäytyy jälkihuoltovaiheessa? Ns. sijoituksen onnistuminen, syrjäytymiskiirteen ehkäiseminen.

Miten palveluja tulisi kehittää jatkossa?

Millaisena koet nuorille tarjottavien palvelujen riittävyyden?

Miten kuntia voitaisiin tukea palvelujen järjestämisessä?

Mitä haluat kertoa omin sanoin jälkihuollon palveluista kunnassanne?